EUROOPAN
KOMISSIO

Bryssel 27.2.2019
SWD(2019) 1025 final

KOMISSION YKSIKÖIDEN VALMISTELUASIAKIRJA

Suomen maaraportti 2019

Oheisasiakirja

KOMISSION TIEDONANTOON EUROOPAN PARLAMENTILLE, EUROOPPA-NEUVOSTOLLE, NEUVOSTOLLE, EUROOPAN KESKUSPANKILLE JA EURORYHMÄLLE

Talouspolitiikan EU-ohjausjakso 2019: rakenneuudistusten edistymisen arviointi, makrotalouden epätasapainojen ehkäisy ja korjaaminen ja asetuksen (EU) N:o 1176/2011 nojalla tehtyjen perusteellisten tarkastelujen tulokset

{COM(2019) 150 final}

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä 4

1. Talouden tilanne ja näkymät 8

2. Edistyminen maakohtaisissa suosituksissa 16

3. Uudistusten painopisteet 19

3.1. Julkinen talous ja verotus 19
3.2. Rahoitusala 23
3.3. Työmarkkinat, koulutus ja sosiaalipolitiikka 28
3.4. Kilpailukykyuudistukset ja investoinnit 39

Liite A: Yhteenvetotaulukko 52

Liite B: Komission velkakestävyysanalyysi ja julkisen talouden riskit 56

Liite C: Vakiotaulukot 57

Liite D: Vuosien 2021–2027 koheesiopoliittista rahoitusta koskevat investointiohjeet Suomelle 63

Lähdeluettelo 66

LUETTELO TAULUKOISTA

Taulukko 1.1: Keskeiset talous- ja rahoitusindikaattorit – Suomi 15
Taulukko 2.1: Arvio vuoden 2018 maakohtaisten suositusten noudattamisesta 17
Taulukko C.1: Rahoitusmarkkinaindikaattorit 57
Taulukko C.2: Sosiaali-indikaattorien tulostaulun pääindikaattorit 58
Taulukko C.3: Työmarkkinoita ja koulutusta kuvaavat indikaattorit 59
Taulukko C.4: Sosiaalista osallisuutta ja terveyttä koskevat indikaattorit 60
Taulukko C.5: Tuotemarkkinoiden tuloksia ja politiikkaa kuvaavat indikaattorit 61
Taulukko C.6: Vihreä kasvu 62

LUETTELO KUVIOISTA

Kuvio 1.1: BKT:n kasvu ja sen osatekijät 8
Kuvio 1.2: Potentiaalisen kasvun osatekijät 9
Kuvio 1.3: Yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi neljännesvuosittain, Suomi, vuosimuutos, % 9

Kuvio 1.4:	Alueelliset erot Suomessa	10
Kuvio 1.5:	Nimellisten yksikkötyökustannusten muutoksen osatekijät Suomessa (inflaation, työntekijää kohti laskettujen reaalisten työvoimakustannusten ja tuottavuuden muutosten vaikutus), nimellisten yksikkötyökustannusten muutos euroalueella	11
Kuvio 1.6:	Nimelliset yksikkötyökustannukset koko taloudessa (2010 = 100)	11
Kuvio 1.7:	Vientimarkkinaosuudet: kasvuvauhti, viennin kasvu, maailman viennin kasvu (negatiivinen etumerkki)	12
Kuvio 1.8:	Tavarakaupan tase (ml. polttoaineet) 2001–2017 – reaalisen kilpailukyvyn ja kustannuskilpailukyvyn vaikutus (1)	12
Kuvio 1.9:	Ulkoisen rahoitusaseman osatekijät (vaihto- ja pääomataseet)	13
Kuvio 1.10:	Ulkomainen nettovarallisuusasema, % suhteessa BKT:hen	13
Kuvio 2.1:	Vuosina 2011–2018 annettujen maakohtaisten suositusten toteuttaminen tähän mennessä	16
Kuvio 3.1.1:	Julkisyhteisöjen menot suhteessa BKT:hen tehtävittäin, Suomi ja EU	19
Kuvio 3.1.2:	Ympäristöverotulot vuonna 2016, % suhteessa BKT:hen	20
Kuvio 3.2.1:	Kotitalouksien ja rahoitusalan ulkopuolisten yritysten korkorasitus	25
Kuvio 3.2.2:	Positiivinen arvostusero hinta-tulosuhteen, hinta-vuokrasuhteen ja perusmallin arvostuserojen perusteella	25
Kuvio 3.2.3:	Asuntorakentaminen, % suhteessa BKT:hen	26
Kuvio 3.2.4:	Lainojen määrän vuosikasvu	26
Kuvio 3.3.1:	Työvoimaosuus, työllisyysaste ja työttömyysaste (neljännesvuositiedot)	28
Kuvio 3.3.2:	Työllisyyden kasvu sektoreittain	28
Kuvio 3.3.3:	Beveridge-käyrä	31
Kuvio 3.3.4:	Työvoimaosuus iän ja koulutustason mukaan vuonna 2017 (20–64-vuotiaat, %)	31
Kuvio 3.3.5:	Syyt työvoiman ulkopuolella olemiseen (miehet, 2016)	32
Kuvio 3.3.6:	Syyt työvoiman ulkopuolella olemiseen (naiset, 2016)	32
Kuvio 3.3.7:	Osallistuminen varhaiskasvatukseen: alle 3-vuotiaat (ylempi kuvio) ja 4-vuotta täyttäneet (4-vuotiaasta kouluikään, alempi kuvio)	37
Kuvio 3.3.8:	Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet (30–34-vuotiaat) Suomessa lähtömaan ja sukupuolen mukaan – suuntaukset	37
Kuvio 3.4.1:	Kokonaistuottavuus (koko talous)	39
Kuvio 3.4.2:	Korkean, korkean keskitason, matalan keskitason ja matalan teknologian osuus tehdasteollisuuden kokonaisviennistä	40
Kuvio 3.4.3:	Reaalinen työn tuottavuus tehdasteollisuudessa	40
Kuvio 3.4.4:	Investoinnit henkisiin omaisuustuotteisiin (volyymi)	43
Kuvio 3.4.5:	Pääoman bruttomuodostus tutkimuksessa ja kehittämisessä toimialan ja vuoden mukaan – virrat	44
Kuvio 3.4.6:	Julkisen ja yksityisen sektorin T&K-intensiteetin kehitys	44
Kuvio 3.4.7:	Suomen alueet ja tuotannontekijävarannot	50

LUETTELO TEKSTILAATIKOISTA

Laatikko 2.1: EU:n varoilla autetaan ratkaisemaan rakenteellisia haasteita ja edistetään Suomen kehitystä 18
Laatikko 3.3.1: Tulosten seuraaminen Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin näkökulmasta 30
Laatikko 3.4.1: Investointeihin liittyvät haasteet ja uudistukset Suomessa 42

TIIVISTELMÄ

Suomen tämänhetkinen talouskasvu antaa mahdollisuuden lisätä talouden kestokykyä ja kasvupotentiaalia samalla kun makrotalouden riskit kasvavat. Pitkän ja syvän taantuman jälkeen Suomen talous on nyt terveessä kasvussa, vaikkakin kasvuvauhti on hidastunut. Sosiaalinen eriarvoisuus on Suomessa vähäistä, ja koulutusjärjestelmä toimii hyvin. Tulevaisuudessa Suomen potentiaalista kasvua haittaa kuitenkin väestön ikääntyminen. Monimutkaisen sosiaalietuusjärjestelmän uudistaminen, uusien taitojen opettaminen ja koulutuspalvelujen tarjoaminen auttaisivat tasapainottamaan väestön ikääntymisen vaikutuksia. Lisäksi Suomen kasvupotentiaaliin vaikuttaa edelleen laiteinvestointien ja tutkimus- ja kehittämisinvestointien (T&K) väheneminen finanssikriisin aikana. Näihin haasteisiin vastaaminen lisää talouden kykyä kestää ulkoisia häiriöitä. ([1])

Vahva talouskasvu jatkui vuonna 2018, ja BKT ylitti viimein vuoden 2008 huippulukemat. Reaalisen BKT:n odotetaan kasvaneen 2,5 prosenttia vuonna 2018. Vankka kasvu perustui vahvaan kotimaiseen kysyntään, kun taas nettoviennin vaikutus heikkeni oltuaan erittäin voimakas vuonna 2017. Yritysten investointien odotetaan kasvavan edelleen voittojen kasvun ja alhaisena säilyvän korkotason seurauksena. Inflaatio on edelleen alle EU:n keskiarvon. Suotuisa suhdannetilanne auttaa hallitusta jatkamaan julkisen talouden vakauttamista ja supistamaan julkisen velan alle 60 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Suomen talouskasvun arvioidaan olevan jatkossa maltillista, keskimäärin 1,8 prosenttia vuodessa, kun se on aiempien kolmen vuoden aikana ollut 2,6 prosenttia. Kasvun hidastuminen johtuu erityisesti siitä, että kansainvälisen kaupan kasvu on vähitellen hiipumassa.

Työmarkkinoiden elpyminen jatkuu, ja on näkyvissä ensimmäisiä merkkejä työmarkkinoiden kiristymisestä. Työllisyysaste on jälleen noussut uusiin ennätyslukemiin, mutta se on edelleen alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa. Työllisyyden kasvu kiihtyi vuonna 2018, ja yli puolet uusista työntekijöistä oli työllistynyt työmarkkinoiden ulkopuolelta. Suuntauksen odotetaan jatkuvan vuosina 2019 ja 2020, tosin hitaampana. Työttömyysaste on alentunut, ja se lähestyy nopeasti rakenteellisen työttömyyden tasoa. Vaikka työttömyysaste paranee, se on edelleen suhteellisen korkea. Tämä kertoo siitä, että työn vastaanottamiselle on pidäkkeitä ja työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat kasvavat. Avoimet työpaikat lisääntyvät tietyillä aloilla osaamisvajeen, liikkuvuusongelmien ja väestön ikääntymisen vuoksi.

Potentiaalinen kasvu on elpymässä, mutta Suomen väestön ikääntymisen odotetaan haittaavaan tulevaa talouskehitystä. Potentiaalinen kasvu on parantunut viime vuosina. On kuitenkin epätodennäköistä, että keskipitkällä aikavälillä palattaisiin kriisiä edeltäneisiin kasvulukuihin, sillä työikäisen väestön odotetaan pienenevän. Tuottavuus on edelleen vuoden 2009 tasoa alhaisempi. Se kertoo siitä, että tuotannossa on viimeisten kymmenen vuoden aikana siirrytty korkean teknologian tuotteista keskikorkean teknologian tuotteisiin.

Uudet investoinnit keskittyvät pääasiassa rakentamiseen, mikä vähentää niiden vaikutusta talouden tuotantokapasiteettiin. Investointien kokonaismäärä oli EU:n suurimpia, ja se kasvoi hieman. Rakennusinvestointien osuus oli kuitenkin lähes 60 prosenttia kokonaisinvestoinneista. Laiteinvestointien määrä suhteessa BKT:hen oli edelleen EU:n pienimpiä, vaikkakin se on elpymässä. Laiteinvestointien lisääntyminen saattaa myös hidastua, sillä kasvavat kansainväliset jännitteet voivat vaikuttaa EU:n ulkopuolisten maiden kanssa käytävään kauppaan. Vuosikymmen sitten koettu teknologia-alan murros vaikutti Suomen suurimpaan yksityisen sektorin T&K-toimijaan (Nokia), ja yritysten T&K-menot vähenivät jyrkästi. Niiden ei vielä tähän mennessä ole havaittu elpyvän.

([1]) Tässä raportissa arvioidaan Suomen taloutta käyttäen vertailukohtana 21. marraskuuta 2018 julkaistua Euroopan komission vuotuista kasvuselvitystä. Kasvuselvityksessä komissio kehottaa EU:n jäsenvaltioita toteuttamaan lisää uudistuksia, jotta Euroopan taloudesta voi tulla tuottavampi, sopeutumiskykyisempi ja osallistavampi. Uudistuksia tehdessään jäsenvaltioiden olisi keskityttävä kolmeen asiaan, joilla saadaan talouspolitiikassa aikaan hyvää kehitystä. Nämä ovat laadukkaiden investointien toteuttaminen, uudistusten keskittäminen tuottavuuden kasvuun, osallistavuuteen ja instituutioiden laatuun sekä makrotalouden vakauden ja terveen julkisen talouden varmistaminen.

Investointien ([2]) kohdentaminen inhimilliseen pääomaan, tutkimukseen ja innovointiin sekä energiaan ja liikenneinfrastruktuuriin vahvistaisi Suomen pitkän aikavälin kasvupotentiaalia. Vaikka kokonaisinvestointien taso Suomessa vaikuttaa pitkälti tyydyttävältä, tarvitaan lisäinvestointeja osaamiseen ja koulutukseen sekä työttömille ja työvoiman ulkopuolella oleville suunnattuihin moniammatillisiin palveluihin, jotta voidaan kompensoida väestön ikääntymisestä aiheutuvaa työvoiman pienenemistä, vähentää työvoiman ulkopuolella olevien ja pitkäaikaistyöttömien määrää sekä mahdollisesti lisätä tuottavuutta. Työllisyyttä voitaisiin parantaa myös investoimalla sosiaaliseen osallisuuteen. T&K-investoinnit suhteessa BKT:hen eivät ole vielä elpyneet kriisivuosista, eikä vaikuta siltä, että ne riittäisivät monipuolistamaan vientiä korkeamman teknologian tuotteisiin keskipitkällä aikavälillä. Asutus on harvaa, ja kohtuuhintaisten asuntojen puute kasvukeskuksissa ja liikenteen pullonkaulat voivat estää ihmisiä muuttamasta työn perässä. Myös energiavaltaisen teollisuuden ja liikennesektorin irtautuminen hiilestä edellyttää yksityisten ja julkisten investointien lisäämistä. Liitteessä D esitetään keskeiset Euroopan aluekehitysrahaston ja Euroopan sosiaalirahasto plussan (2021–2027) tukea koskevat prioriteetit, jotka perustuvat analyysiin tässä raportissa hahmotelluista investointitarpeista ja haasteista.

Suomen edistyminen vuoden 2018 maakohtaisten suositusten noudattamisessa on ollut vähäistä.

Vähäistä edistymistä on saavutettu seuraavilla osa-alueilla:

- **Maakuntauudistus ja sosiaali- ja terveyspalvelujen (sote) uudistus:** Eduskuntakäsittely on edelleen käynnissä, ja suunnitelmien mukaan uudistus on tarkoitus hyväksyä ennen huhtikuussa 2019 pidettäviä eduskuntavaaleja. Uudistuksen hyväksymisajankohdasta on kuitenkin tällä hetkellä jonkin verran epävarmuutta.

- **Työn vastaanottamisen kannustimien parantaminen vähentämällä työttömyysloukkuja:** Suomen viranomaiset odottavat perustulokokeilun tuloksia. Alustavia tuloksia esiteltiin 8. helmikuuta 2019. Kokeilun odotetaan antavan tietoa etuusjärjestelmän tarkistamisen pohjaksi. Poliittisen asialistan huomioon ottaen asiassa ei ole odotettavissa edistystä ennen kevättä 2019. Etuusjärjestelmän uudistus on todennäköisesti merkittävä kysymys seuraavan hallituksen asialistalla. Vuoden 2019 talousarvio sisältää lisätoimenpiteitä, joilla parannetaan kannustimia työn vastaanottamiseen.

- **Riittävien ja hyvin integroitujen palvelujen varmistaminen työttömille ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleville:** Nuorten ja nuorten aikuisten neuvontaa ja ohjausta on lisätty. Työttömien työllistymistä edistävä koulutus kuuluu ammatillisen koulutuksen uudistuksen myötä kuitenkin nyt opetusministeriön eikä työministeriön vastuulle. Tämä voi luoda lisäesteen työttömille tarkoitettujen palvelujen piiriin pääsylle. Alueelliset kokeilut, joissa testataan uusia palvelumalleja, voivat auttaa edistymään tällä osa-alueella mutta vasta maakuntauudistuksen hyväksymisen jälkeen.

- **Kotitalouksien velkaantumisen seurannan lisääminen:** Oikeusministeriö on julkaissut arvion luottotietorekisterin perustamisesta. Näyttää siltä, että rekisterille on riittävä poliittinen tuki, jotta se voidaan perustaa seuraavassa eduskunnassa. On kuitenkin todennäköistä, että kestää vuosia ennen kuin rekisteri on käytössä.

Suomen edistymisestä Eurooppa 2020 -strategian mukaisten kansallisten tavoitteidensa saavuttamisessa voidaan todeta, että 78 prosentin työllisyysastetavoite vaikuttaa olevan saavutettavissa, jos edellisvuoden myönteinen kehitys jatkuu. Köyhyysriskiaste on EU:n keskiarvoon verrattuna alhainen, ja se on alentunut vähitellen viime aikoina. Koulutuksen keskeyttämisaste oli hieman 8 prosentin tavoitetta korkeampi. T&K-investointitavoite on erittäin kunnianhimoinen, 4 prosenttia suhteessa BKT:hen, eikä sitä todennäköisesti saavuteta. Ilmasto- ja energiatavoitteensa Suomi on yleisesti ottaen saavuttamassa.

([2]) Sekä yksityisten että julkisten.

Suomi suoriutuu hyvin sosiaalisten oikeuksien pilaria tukevassa sosiaali-indikaattoreiden tulostaulussa. Tuloerot ovat EU:n alhaisimpia, ja köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen riski koskee vain harvoja. Suomessa on edelleen yleisesti ottaen hyvin toimiva koulutusjärjestelmä. Koordinoinnin puute työttömille ja työvoiman ulkopuolella oleville suunnattujen moniammatillisten palvelujen varmistamisessa aiheuttaa kuitenkin haasteita. Terveydenhuoltopalvelujen saatavuus on edelleen ongelma, kun otetaan huomioon, että jääminen vaille tarvittavia terveydenhuoltopalveluja on suhteellisen yleistä erityisesti työterveyspalvelujen piiriin kuulumattomien keskuudessa.

Tässä raportissa analysoidaan lisäksi seuraavia Suomen talouden erityishaasteisiin liittyviä keskeisiä rakenteellisia kysymyksiä:

- **Tuottavuuden kasvu on edelleen haaste.** Tuottavuuden kasvun elpyminen on olennaisen tärkeää, jotta taloudellinen vauraus voidaan varmistaa myös tulevaisuudessa, kun Suomen väestö ikääntyy ja terveydenhuollon menot kasvavat. Myös muut tekijät heikentävät Suomen kasvupotentiaalia: tutkimukseen ja innovointiin tehtävät investoinnit, joilla on parhaat mahdollisuudet tuottaa innovaatioita, vähenevät edelleen. Lisäksi ne ovat melko kapea-alaisia. Tuottavimpien yritysten ja vähiten tuottavien yritysten välillä on suuri ja kasvava kuilu. Myös julkinen tuki tutkimukseen ja kehitykseen on vähentynyt viime vuosina.

- **Kannustin- ja työttömyysloukut ovat esteenä paremmalle työvoiman käytölle.** Yksi suurimmista työhön paluun esteistä johtuu etuusjärjestelmästä ja erityyppisten etuuksien yhdistelmästä. Toimeentulotuki ja asumistuki ovat tässä merkittäviä osatekijöitä. Nämä ja muut etuudet pienenevät asteittain ja lakkaavat nopeasti tulojen kasvaessa, minkä vuoksi on vaarana, että työn vastaanottaminen ei ehkä ole taloudellisesti riittävän palkitsevaa. Etuuksia koskevien sääntöjen monimutkaisuus ja byrokratia johtavat siihen, että ihmiset eivät halua palata työhön.

- **Väestön ikääntyminen ja hoitomenojen pitkän aikavälin kehitys aiheuttavat joitakin riskejä julkisen talouden kestävyydelle.** Maakunta- ja sote-uudistuksella pyritään vähentämään menojen kasvua näillä osa-alueilla. Muita tavoitteita ovat terveyspalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja hoitoonpääsyaikojen lyhentäminen. Sosiaali- ja perusterveydenhuoltopalveluja on tarkoitus tarjota sekä julkisissa että yksityisissä sote-keskuksissa. Tällä pyritään lisäämään potilaiden valinnanvapautta. Samalla palveluntarjoajien välisen kilpailun ja keskitetymmän julkisen hallinnoinnin odotetaan tuottavan kustannussäästöjä.

- **Kotitalouksilla on paljon velkaa, mutta velanhoito on edelleen vakaalla pohjalla.** Alhaiset korot ja kohentuneet talousnäkymät ovat lisänneet lainanannon kokonaismäärää erityisesti asunto-osakeyhtiöiden yhtiölainojen kautta. Kotitalouksien velka on siksi edelleen historiallisen korkealla tasolla. Velka on useimmiten vaihtuvakorkoista. Myös kulutusluotot lisääntyvät nopeasti. Kattavan (sekä positiivista että negatiivista tietoa sisältävän) luottotietorekisterin puuttuminen voi estää pankkeja saamasta selkeää käsitystä kotitalouksien kokonaisvelasta. Toisaalta järjestämättömien lainojen osuus pankkisektorilla on Euroopan pienimpiä, ja pankkien pääomapohja on hyvä. Viranomaiset ovat jo toteuttaneet ja ovat harkitsemassa uusia ennakoivia toimenpiteitä, joilla rajoitetaan kotitalouksien velan kasvua.

- **Suomessa on otettu käyttöön uusi palkanmuodostusmalli, mutta työvoiman liikkuvuus on edelleen melko vähäistä.** Uudessa palkanmuodostusmallissa suljetun sektorin palkankorotukset kytketään vientialoilla jo sovittuihin korotuksiin. Tästä mallista ei kuitenkaan ole päästy muodolliseen sopimukseen. Palkankorotusten odotetaan pysyvän kurissa, mutta korotuspaineet ovat todennäköisiä, kun työmarkkinat vähitellen kiristyvät. Työvoimapula on kasvussa tietyillä aloilla. Tämä johtuu osaamisvajeesta ja väestön ikääntymisestä. Lisäksi kohtuuhintaisten asuntojen puute kasvukeskuksissa voi estää ihmisiä muuttamasta työn perässä. Maankäyttö- ja rakennuslainsäädännön perusteellinen uudistaminen on valmisteilla.

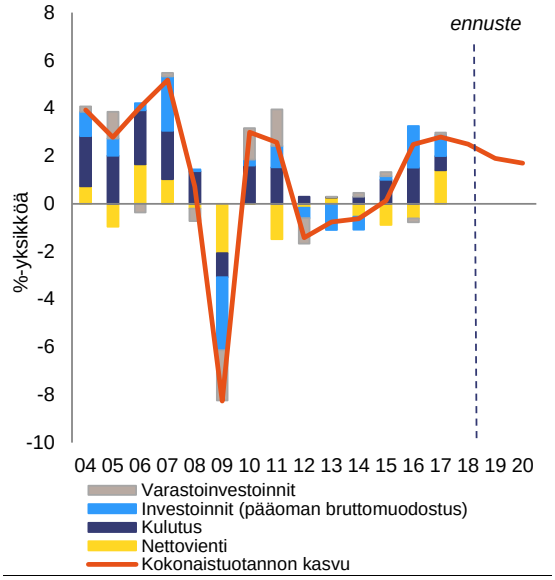
- **Viimeaikaisesta vakaasta noususta huolimatta 20–64-vuotiaiden työllisyysaste on 76,3 prosenttia eli edelleen alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa.** Palvelujärjestelmä ei ota huomioon riittävällä tavalla niitä, joilla on erityistarpeita ja jotka eivät voi työskennellä kokoaikaisesti. Kuntoutus- ja koulutusohjelmiin ei liity tuloksellisia palveluja työnhakijoiden auttamiseksi. Tukipalvelut eivät myöskään ole vielä riittävän integroituja, minkä vuoksi haavoittuvassa asemassa olevien työttömyysjaksot saattavat pitkittyä. Joillekin kohderyhmille, kuten nuorille ja pitkäaikaistyöttömille, on moniammatillisia palvelumalleja, mutta niitä ei ole tarjolla kaikille.

1. TALOUDEN TILANNE JA NÄKYMÄT

BKT:n kasvu

Vuonna 2017 talous kasvoi vakaasti (2,8 prosenttia), ja kasvun odotetaan hidastuneen vuonna 2018 (kuvio 1.1). BKT:n kasvun arvioidaan pysyneen vuonna 2018 suhteellisen vahvana, 2,5 prosentissa, viennin, laiteinvestointien ja yksityisen kulutuksen tukemana. Investointien rahoitusehdot pysyivät suotuisina, ja yritysten luottamus oli edelleen vahvaa. Kuluttajien vahva luottamus ja työllisyyden kasvu ovat kiihdyttäneet yksityistä kulutusta. Talouden odotetaan edelleen kasvavan, 1,9 prosenttia vuonna 2019 ja 1,7 prosenttia vuonna 2020. Tärkeimpänä kasvun veturina on edelleen kotimainen kysyntä. Ulkoisen kysynnän vaimeasta kehityksestä huolimatta nettoviennin odotetaan edelleen edistävän kasvua, kun Suomi hyötyy kustannuskilpailukykynsä parantumisesta.

Kuvio 1.1: **BKT:n kasvu ja sen osatekijät**

Lähde: Euroopan komissio (talven 2019 talousennuste)

Potentiaalisen BKT:n kasvu

Työikäisen väestön vähenemisen odotetaan heikentävän Suomen ennestäänkin maltillista kasvupotentiaalia. Potentiaalinen kasvu on hiljattain kiihtynyt 1,8 prosenttiin. Vuodesta 2021 lähtien työvoiman kutistumisen ennustetaan kuitenkin heikentävän kasvupotentiaalia asteittain (ks. kuvio 1.2). Tämän negatiivisen vaikutuksen odotetaan vahvistuvan jatkuvasti vuosien mittaan, ainakin vuoteen 2050 asti.

Samaan aikaan investoinnit ovat tuotannollisissa investointiluokissa vähentyneet jyrkästi tai säilyneet suhteellisen alhaisina, minkä vuoksi Suomen talouskasvu uhkaa jäädä suhteellisen vähäiseksi (ks. kohta 3.4). Tuottavuuden kasvua parhaiten tukevissa investointiluokissa Suomen investoinnit ovat BKT:hen suhteutettuina pienemmät kuin vertailukelpoisten EU-maiden([3]). Tämä koskee erityisesti laiteinvestointeja, vaikkakin viimeksi kuluneilla vuosineljänneksillä on havaittavissa suhdanneluonteista elpymistä. Viime vuonna yritysten investoinnit olivat selvästi kasvussa, mutta yritykset ovat myös kerryttäneet rahavarojaan huomattavassa määrin. Samaan aikaan teollis- ja tekijänoikeusinvestoinnit näyttävät vakaantuneen tasolle, joka on lähellä EU:n keskiarvoa mutta alle vertailukelpoisten EU-maiden tason, kun on kulunut vuosikymmen siitä, kun teknologia-alan murros vaikutti maan suurimpaan yksityisen sektorin T&K-toimijaan (Nokia). Tämän odotetaan vaikuttavan tuottavuuden keskipitkän aikavälin kasvuun Suomessa. Sen vuoksi on epätodennäköistä, että potentiaalinen kasvu palaisi finanssikriisiä edeltäneelle korkealle tasolle keskipitkällä aikavälillä.

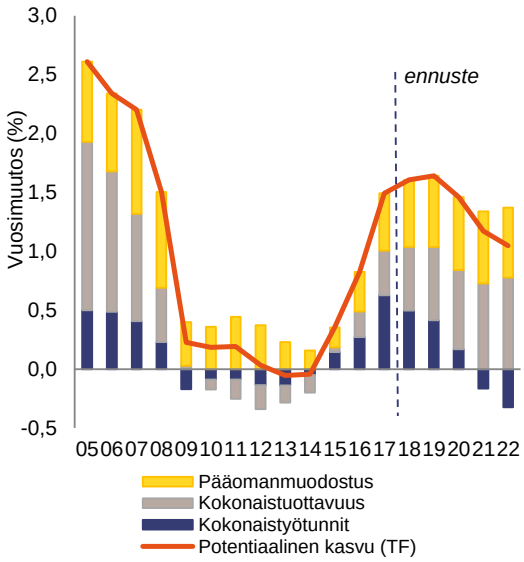
Rakennusinvestoinnit, erityisesti asuntorakennusinvestoinnit, ovat Suomessa edelleen EU:n suurimmat. Tämä kertoo paitsi siitä, että lainaa on tarjolla edullisin ehdoin, myös siitä, että väestöä siirtyy maaseudulta kasvukeskuksiin. Asuntorakentaminen on ei-tuotannollinen investointiluokka. Työvoiman vähäisen alueellisen liikkuvuuden vuoksi rakentamisen odotetaan kuitenkin edistävän allokatiivista tehokkuutta (ks. kohdat 3.2.3 ja 3.4.1).

([3]) Tässä raportissa ilmaisua 'vertailukelpoiset EU-maat' käytetään EU-maista, jotka ovat kehitystasoltaan lähes vastaavia tai joiden talous on samantapainen. Nämä maat ovat Ruotsi, Tanska, Saksa, Itävalta ja Alankomaat. Ilmaisua 'vertailukelpoiset EU-Pohjoismaat' käytetään ainoastaan Ruotsista ja Tanskasta. 'Vertailukelpoiset Pohjoismaat' kattaa myös Norjan.

Inflaatio

Inflaation odotetaan vähitellen kiihtyvän (ks. kuvio 1.3)**.** Inflaatio pysytteli vuonna 2018 euroalueen keskiarvon alapuolella, mikä johtui melko maltillisesta palvelujen hintojen noususta. Inflaatio kiihtyi lähinnä työvoimakustannusten ja energian hintojen nousun seurauksena. Koska palkankorotukset välittyvät voimakkaammin palvelujen hintoihin, kokonaisinflaation ennustetaan kiihtyvän vähitellen lähes 2 prosenttiin vuonna 2020.

Kuvio 1.2: **Potentiaalisen kasvun osatekijät**

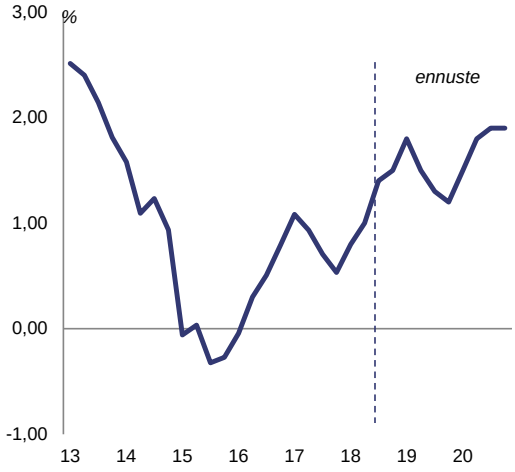
Kokonaistuottavuus
Potentiaalinen kasvu tuotantofunktiomenetelmällä
Lähde: Euroopan komissio

Työmarkkinat

Työttömyysaste pienenee noususuhdanteen ansiosta. Työllisyyden kasvu kiihtyi 2,3 prosenttiin vuonna 2018, ja yli puolet uusista työntekijöistä tuli työmarkkinoiden ulkopuolelta. Suuntauksen odotetaan jatkuvan vuosina 2019 ja 2020, tosin hitaampana. Kahden vuoden hitaan laskun jälkeen työttömyysaste laski vuoden 2018 kolmannella neljänneksellä nopeasti 7,3 prosenttiin, kun se samaan aikaan vuonna 2017 oli ollut 8,5 prosenttia. Se lähestyy rakennetyöttömyyden tasoa, joka on arvioitu 7,0 prosentiksi ([4]), eli hieman EU:n keskiarvoa alhaisemmaksi. Rakennetyöttömyys pienenee, mutta se on edelleen suhteellisen korkea. Mahdollisia syitä tähän ovat edelleen vähäiset kannustimet työn vastaanottamiseen ja suhteellisen vähäinen alueellinen liikkuvuus. Samaan aikaan työvoimapula lisääntyy tietyillä aloilla osaamisvajeen, liikkuvuusongelmien ja väestön ikääntymisen vuoksi.

([4]) Euroopan komission tuorein arvio vuoden 2018 työttömyyden tasosta, jolla palkkainflaatio ei kiihdy.

Kuvio 1.3: **Yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi neljännesvuosittain, Suomi, vuosimuutos, %**

Lähde: Euroopan komissio

Sosiaalinen kehitys

Kaiken kaikkiaan eriarvoisuus on edelleen vähäistä, mutta vähän koulutettujen vanhempien lapsilla köyhyysriski on huolestuttava. Kun tarkastellaan tuloeroja, Suomi on EU:n parhaiden suoriutujien joukossa. Vuonna 2017 rikkaimman 20 prosentin tulot olivat edelleen 3,5 kertaa suuremmat kuin köyhimmän 20 prosentin tulot (EU:n keskiarvo: 5,1). Vähän koulutettujen vanhempien lapsilla köyhyysriski tai sosiaalisen syrjäytymisen riski on kuitenkin suuri ja kasvamassa (riski kasvoi vuosien 2010 ja 2017 välisenä aikana Suomessa 45,0 prosentista 63,1 prosenttiin, kun se EU:ssa kasvoi vastaavana aikana 59,8 prosentista 62,9 prosenttiin). Koulutukseen liittyvä eriarvoisuus on vähäistä. Vanhempien sosioekonomisesta taustasta johtuvat erot kansainvälisen oppimistulosten arviointiohjelman (PISA) ([5]) tuloksissa ovat EU:n pienimpiä.

([5]) Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) arvioi kansainvälisen oppimistulosten arviointiohjelman (Programme for International Student Assessment, PISA)

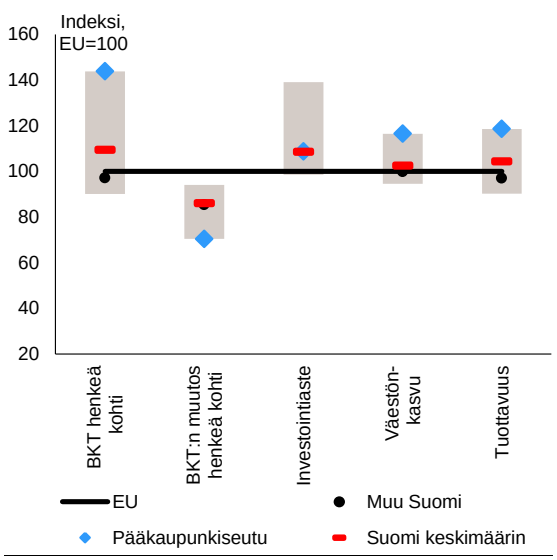
Köyhyysriski on edelleen pienentynyt vuodesta 2011, jolloin se oli suurimmillaan. Viimeaikainen noususuhdanne on vähentänyt työmarkkinoiden ulkopuolella olevien ja pitkäaikaistyöttömien määrää. Köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa elävien osuus supistui 15,7 prosenttiin vuonna 2016 edellisen vuoden 16,6 prosentista. Osuus on selvästi alle EU:n keskiarvon, joka on 22,5 prosenttia. Tulonsiirtojärjestelmä tasaa tuloeroja paremmin kuin järjestelmät EU:ssa keskimäärin.

Alueelliset erot

Alueelliset erot ovat Suomessa vähentyneet viime vuosina. Alueellinen eriarvoistuminen (mittarina BKT asukasta kohti) on monissa EU:n jäsenvaltioissa suurempaa kuin Suomessa. Silti pääkaupunkiseutu tuotti vuonna 2016 koko maan BKT:stä 39 prosenttia, kun sen väestöosuus oli 30 prosenttia. Pääkaupunkiseudun BKT asukasta kohti (144 prosenttia EU:n keskiarvosta) oli 1,6 kertaa suurempi kuin vähemmän kehittyneen Pohjois- ja Itä-Suomen. Vuosien 2010 ja 2016 välillä tuottavuus suhteessa EU:n keskiarvoon laski kuitenkin eniten (11 prosenttiyksikköä) pääkaupunkiseudulla (ks. kuvio 1.4). Samaan aikaan Helsinki–Uusimaa oli edelleen maan sisäisen muuttoliikkeen suurin nettovoittaja. Alueen väestö kasvoi vuosina 2010–2016 lähes 7 prosenttia eli nopeammin kuin EU:ssa keskimäärin, kun taas luonnollinen väestönkasvu Suomessa lähes pysähtyi. Lisäksi maahanmuuttajataustainen väestö keskittyy suurimpiin kaupunkeihin, erityisesti pääkaupunkiseudulle (ks. kohta 3.3.2).

avulla jäsenmaidensa ja muiden maiden koulutusjärjestelmiä maailmanlaajuisesti.

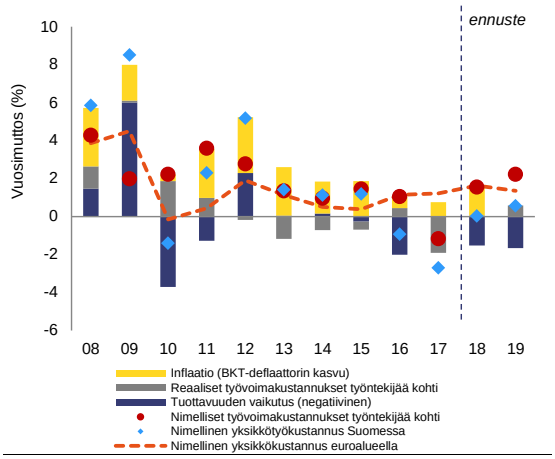
Kuvio 1.4: **Alueelliset erot Suomessa**

Lähde: Euroopan komissio

Kaupunkien ja maaseudun välillä vallitsee edelleen tietynlainen eriarvoisuus. Muuttoliike maalta kaupunkeihin jatkuu, eikä se ole vielä läheskään päättynyt. Tämä johtuu osittain siitä, että työmahdollisuuksia on enemmän kaupungeissa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla. Suuret alueelliset erot ovat siten tyypillisiä asuntojen hinnoissa ja kotitalouksien velkaantuneisuudessa (ks. kohta 3.2.3). Suuret ja keskisuuret yliopistokaupungit, kuten Tampere ja Turku, kasvavat yleisesti ottaen tasaisesti. Sitä vastoin ydinmaaseudulla, harvaan asutulla maaseudulla ja pienemmissä kaupungeissa on heikommat kasvunäkymät ja erityisiä haasteita. Tämä viitannee siihen, että alueellisen lähentymisen kestävyys on ratkaisevasti riippuvainen kohdennetuista investoinneista, joilla parannetaan innovointisuorituskykyä, liiketoimintaympäristöä ja osaamista kullakin alueella niiden erityisten kilpailuetujen ja potentiaalin perusteella (ks. kohdat 3.3 ja 3.4).

Kuvio 1.5: **Nimellisten yksikkötyökustannusten muutoksen osatekijät Suomessa (inflaation, työntekijää kohti laskettujen reaalisten työvoimakustannusten ja tuottavuuden muutosten vaikutus), nimellisten yksikkötyökustannusten muutos euroalueella**

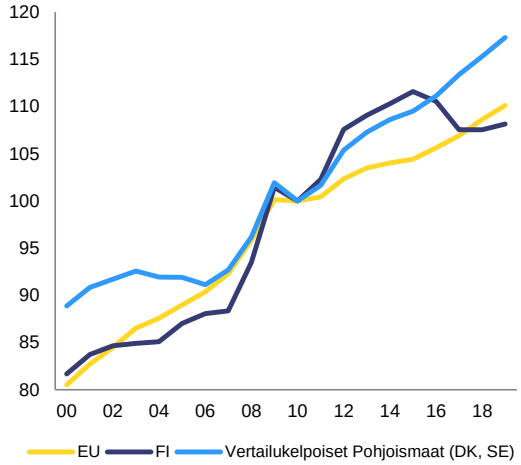
(1) TM-42: 42 teollisuusmaata; TM-37: 37 teollisuusmaata
Lähde: Euroopan komissio

Erot työmarkkinoilla ovat vähäisiä. Vuosina 2015–2017 Suomen työllisyysaste oli 2,5 prosenttiyksikköä EU:n keskiarvoa korkeampi. Työllisyysaste oli alhaisin Pohjois- ja Itä-Suomessa, jossa se oli 1 prosenttiyksikön alle EU:n keskiarvon, ja korkein Ahvenanmaalla (Euroopan vähäväkisin alue, jonka työllisyysaste oli EU:n korkein), jossa se oli 16 prosenttiyksikköä EU:n keskiarvoa korkeampi. Pääkaupunkiseudulla työllisyysaste oli 6,5 prosenttiyksikköä EU:n keskiarvoa korkeampi. Vuonna 2017 koko maan työttömyysaste oli 8,6 prosenttia eli korkeampi kuin EU:n keskiarvo (7,6 prosenttia). Joillakin alueilla on nopeimmin kasvavilla aloilla työvoimapulaa. Kaupunkien ja maaseudun välillä on nähtävissä koulutustasoon ja koulunkäynnin keskeyttämiseen liittyviä eroja. Tämä voi maaseudulla johtaa pysyvämpään työttömyyteen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen. Köyhyys- ja syrjäytymisriskiasteessa ei ole merkittäviä eroja eri alueiden välillä, mutta pitkät etäisyydet voivat harvaan asutuilla alueilla vaikeuttaa palvelujen saantia (ks. kohta 3.3.2).

Kilpailukyky

Työvoimakustannukset ovat supistuneet Suomessa viime vuosina, ja kilpailukyky on parantunut. Vuonna 2017 keskimääräiset palkansaajakorvaukset alenivat Suomessa 1,2 prosenttia (kuvio 1.5) ja tuottavuuden kasvu pysyi vahvana. Nimelliset yksikkötyökustannukset alenivat tämän seurauksena huomattavasti (–2,7 prosenttia). Samaan aikaan Suomi hyötyi tärkeimpien kilpailijoidensa työvoimakustannusten kasvusta (ks. kuvio 1.6). Tämä paransi kilpailukykyä entisestään.

Kuvio 1.6: **Nimelliset yksikkötyökustannukset koko taloudessa (2010 = 100)**

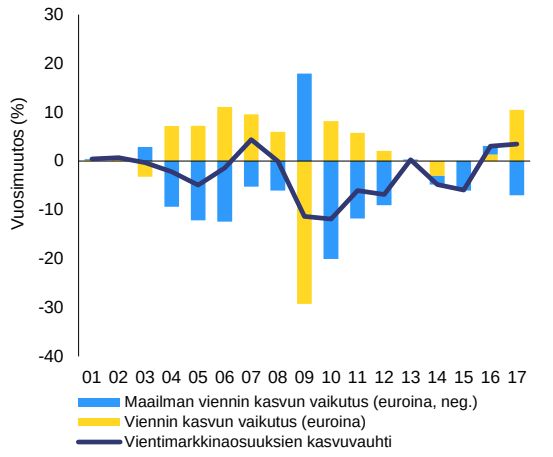
Lähde: Euroopan komissio

Kustannuskilpailukyvyn parantaminen voi kohta kuitenkin muuttua vaikeaksi. Vuonna 2018 nimelliset palkansaajakorvaukset kääntyivät kasvuun, kun taas tuottavuuden kasvu heikkeni. Tämä veti nimellisiä yksikkötyökustannuksia hieman ylöspäin. Niiden odotetaan kasvavan edelleen vuosina 2019 ja 2020. Palkanmuodostuksessa käyttöön otetusta Suomen mallista huolimatta (ks. jakso 2 ja laatikko 3.4.1. kohdassa 3.4.1) palkkoihin kohdistuu todennäköisesti korotuspaineita työikäisen väestön vähetessä ja osaamisvajeiden jatkuessa (ks. kohta 3.3.1). Samaan aikaan palkansaajakorvausten osuus BKT:stä on lähellä kaikkien aikojen alhaisinta tasoa. Tämä viittaa siihen, että kustannuskilpailukyvyn koheneminen hidastuisi muutaman vuoden nopean paranemisen jälkeen.

Vientimarkkinaosuuksien elpyminen jatkuu (ks. kuvio 1.7). Vuoden 2017 tiedoista saatiin vahvistus sille, että vuonna 2009 alkanut vientimarkkinaosuuksien pienentyminen on päättynyt. Tämä johtuu pitkälti siitä, että kustannuskilpailukyvyn huomattava kohentuminen on ollut jatkuvaa (ks. kuvio 1.8). Kaiken kaikkiaan

vienti hyötyi ulkomaankaupan elpymisestä, kun taas tuonti oli vaimeaa, sillä palkkojen ja investointien kasvu tasaantui. Markkinaosuuksien toteutumalukujen odotetaan kasvavan vain vähän vuosina 2019 ja 2020. Vienti todennäköisesti vähenee, koska ulkoinen kysyntä heikkenee eikä parantunut kustannuskilpailukyky riitä tasapainottamaan kysynnän heikkenemistä kokonaan.

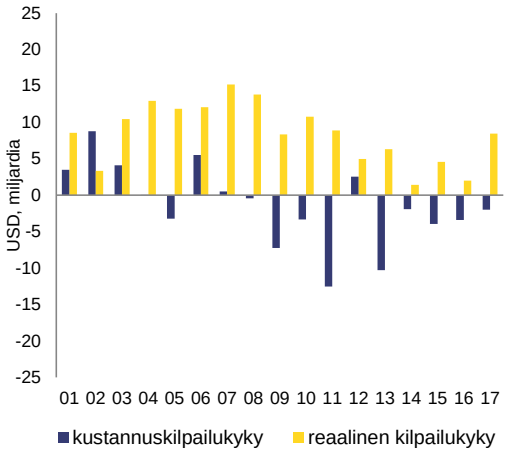
Kuvio 1.7: **Vientimarkkinaosuudet: kasvuvauhti, viennin kasvu, maailman viennin kasvu (negatiivinen etumerkki)**

Lähde: Euroopan komissio

Myös reaalisen kilpailukyvyn useita vuosia jatkunut heikkeneminen on saattanut pysähtyä. Elektroniikka-alan taantumisen myötä erikoistumisen painopiste siirtyi Suomessa kuluttajatuotteista välituotteisiin ja huipputeknologiateollisuudesta keskitason teknologian teollisuuteen. Tähän liittyi myös kokonaistuottavuuden heikkeneminen, jossa korostui T&K- ja innovaatioinvestointien riittämättömyys. Viimeisten vuosineljännesten aikana toimintaylijäämien kasvu ja suuret rahoituspuskurit ovat saaneet yritykset jälleen investoimaan. Tämä on reaalisen kilpailukyvyn kannalta myönteistä. Reaalisen kilpailukyvyn vaikutus kauppataseeseen on vuosia jatkuneen heikentymisen jälkeen kääntynyt kauppataseen jälleen selvästi ylijäämäiseksi (ks. kuvio 1.8). Teollis- ja tekijänoikeusinvestoinnit eivät kuitenkaan ole toistaiseksi elpyneet (ks. kuviot 3.4.4 ja 3.4.5 sekä kohta 3.4). Myöskään erikoistuminen ei näytä vielä kääntyneen kasvuun, mutta tavaraviennin teknologinen taso on yleisesti ottaen vakiintunut.

Kuvio 1.8: **Tavarakaupan tase (ml. polttoaineet) 2001–2017 – reaalisen kilpailukyvyn ja kustannuskilpailukyvyn vaikutus (1)**

(1) Otettu huomioon ainoastaan tavarat, joista on rekisteröity sekä vienti- että tuontiluvut määrineen.
Lähde: Euroopan komissio

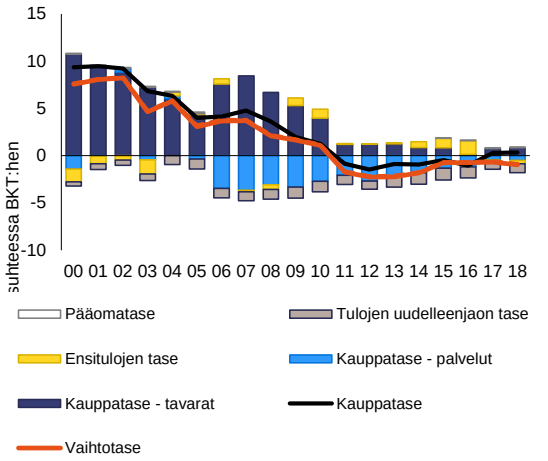
Ulkoinen rahoitusasema

Suomen vaihtotaseen alijäämä kasvoi vuonna 2018, kun ensitulojen tase heikkeni. Suomen tavaroiden nettovienti elpyi vuosina 2017–2018 osittain. Samaan aikaan palvelutaseen alijäämä on vähitellen supistunut. Palvelujen vienti kasvoi nopeammin kuin niiden tuonti. Tämä supisti vajetta, joka oli syntynyt digitaalipalvelujen vientiin vaikuttaneen elektroniikka-alan taantuman seurauksena. Ensitulojen tase heikkeni vuonna 2018, kun ulkomaisten sijoitusten tuotto Suomessa parani nopeammin kuin Suomesta ulkomaille tehtyjen sijoitusten (ks. kuvio 1.9). Tulojen uudelleenjaon tase (maksut EU:lle, kehitysapu ja sotilaallinen apu ulkomaille) pysyi pitkälti negatiivisena. Kaiken kaikkiaan vaihtotaseen alijäämän odotetaan kasvaneen vuonna 2018 hieman, 1,0 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Sen odotetaan supistuvan vuonna 2019 ja lähes poistuvan vuonna 2020, kun tavaroiden ja palveluiden tase muuttuu yhä ylijäämäisemmäksi.

Suomen ulkomainen nettovarallisuusasema muuttui vuonna 2018 jälleen negatiiviseksi. Ulkomainen nettovarallisuusasema parani vuosien 2014 ja 2017 välillä -3,2 prosentista 2,4 prosenttiin suorien ulkomaisten sijoitusten nettomäärän

kasvaessa. Vuonna 2018 ulkomainen nettovarallisuusasema kuitenkin kääntyi jälleen negatiiviseksi, mutta vain hyvin vähän, kun vertaillaan EU:n tasolla (ks. kuvio 1.10). Tämä johtui osittain odotettua suuremmasta vaihtotaseen alijäämästä. Ulkomaisen nettovarallisuusaseman odotetaan pysyvän negatiivisena vuosina 2019–2020. Tämä odotus perustuu käynnissä olevasta elpymisestä ja korkeammasta investointitasosta, jota rahoitetaan ulkomaisin lainoin ja terveellä pohjalla olevin suorin ulkomaisin sijoituksin.

Kuvio 1.9: **Ulkoisen rahoitusaseman osatekijät (vaihto- ja pääomataseet)**

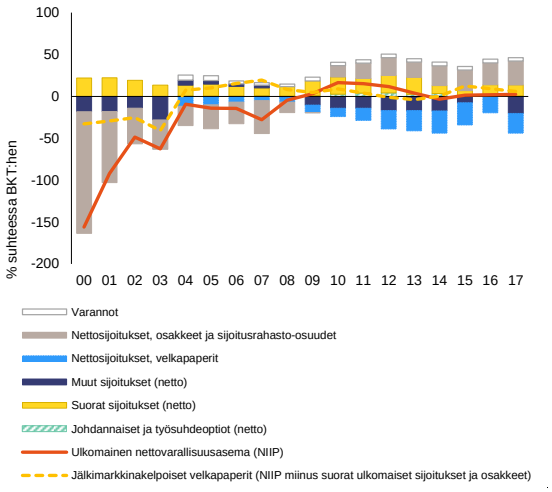

Lähde: Euroopan komissio

Rahoitusala

Suomen pankkijärjestelmä on pysynyt vakaana, mutta riskit ovat kasvaneet. Nordean siirrettyä kotipaikkansa Helsinkiin 1. lokakuuta 2018 Suomeen sijoittautuneiden lainanantajien yhteenlasketut varat kasvoivat Suomen BKT:hen verrattuna yli nelinkertaisiksi. Suhdeluku on yksi EU:n suurimmista. Pankkiala on erittäin riippuvainen markkinarahoituksesta, ja Nordean muutto lisää jo ennestäänkin merkittävää altistumista muiden Pohjoismaiden rahoitusjärjestelmien riskeille. Rahoitusjärjestelmän tämänhetkisestä vakaudesta voidaan todeta, että järjestämättömien lainojen osuus on kuitenkin edelleenkin Euroopan pienimpiä, ja viranomaiset pitävät ennakoivasti pankkijärjestelmää hyvin pääomitettuna ja pyrkivät hillitsemään kotitalouksien velkaantumista (ks. kohta 3.2.1 Pankkisektori ja kohta 3.2.4 Kotitalouksien velka).

Kuvio 1.10: **Ulkomainen nettovarallisuusasema, % suhteessa BKT:hen**

Lähde: Euroopan komissio

Asuntomarkkinat

Kokonaisuudessaan asuntojen reaalihinnat pysyivät vuonna 2018 muuttumattomina. Uusien asuntojen hinnat nousivat hieman, mutta olemassa olevan asuntokannan hinnat laskivat. Asuntojen reaalihintaindekseihin ei selvästikään kohdistu hintapaineita. Asuntojen hinnat laskevat edelleen suhteessa vuokratasoon ja tuloihin. Hintakehitys on mitä todennäköisemmin seurausta siitä, että uusia asuntoja on valmistunut suuri määrä ja asuntorakentamisessa on meneillään suhdannehuippu. Vaikka hinnat ovat keskimäärin vakaita, alueelliset erot ovat huomattavia: pääkaupunkiseudulla ja kasvukeskuksissa asuntojen hinnat nousevat tasaisesti, ja muualla maassa hintojen lasku jatkuu (kohta 3.2.3).

Julkinen talous

Hallitus jatkaa julkisen talouden vakauttamista. Talouden ja työllisyyden kasvun odotetaan parantavan julkista taloutta edelleen, kun verotulot kasvavat ja sosiaalimenot vähenevät. Hallitus toteuttaa edelleen vakauttamissuunnitelmaa, josta sovittiin sen toimikauden alussa vuonna 2015. Vuosiksi 2018 ja 2019 suunniteltujen menopuolen toimenpiteiden odotetaan supistavan julkisia menoja vuosittain 0,7 miljardia euroa eli 0,3 prosenttia suhteessa BKT:hen. Vuonna 2018 näiden toimenpiteiden vaikutusta lievensi samanaikainen julkisten tulojen väheneminen, joka johtui ansiotuloverotuksen

keventämisestä ja sosiaaliturvamaksujen alentamisesta. Koska lisäksi eräät väliaikaiset tekijät vaikuttivat negatiivisesti, julkisen talouden rahoitusasema heikkeni vuonna 2018 hieman (edellisvuoden –0,7 prosentista -0,8 prosenttiin). Vuonna 2019 menopuolen toimenpiteet ja välillisten verojen korotukset auttavat parantamaan julkisen talouden rahoitusasemaa -0,2 prosenttiin suhteessa BKT:hen.

Velkasuhteen odotetaan laskeneen alle 60 prosentin viitearvon vuonna 2018. Julkisen talouden bruttovelka oli suurimmillaan 63,5 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2015. Vuonna 2017 se oli 61,3 prosenttia, ja sen ennustetaan supistuvan 59,8 prosenttiin vuonna 2018 ja 58,5 prosenttiin vuonna 2019. Komissio arvioi, että 2020-luvun loppupuolella velkasuhde alkaa jälleen kasvaa. Tämä viittaa julkisen talouden kestävyysriskiin pitkällä aikavälillä. Kehityksen taustalla on etenkin väestön ikääntymiseen liittyvien kustannusten ja erityisesti terveydenhuollon ja pitkäaikaishoidon menojen lisääntyminen.

Taulukko 1.1: **Keskeiset talous- ja rahoitusindikaattorit – Suomi**

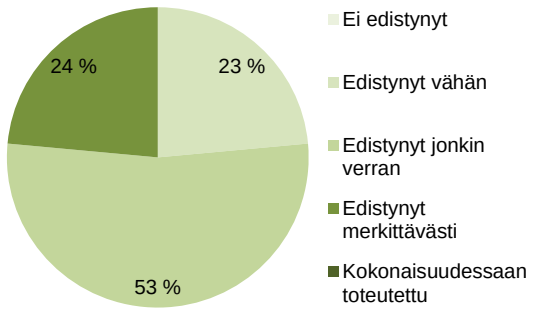
						ennuste		
	2004-07	2008-12	2013-15	2016	2017	2018	2019	2020
Reaalinen BKT (vuosimuutos)	4,0	-0,8	-0,4	2,5	2,8	2,5	1,9	1,7
Potentiaalinen kasvu (vuosimuutos)	2,5	0,4	0,2	1,1	1,5	1,8	1,8	1,6
Yksityinen kulutus (vuosimuutos)	3,6	1,1	0,7	2,0	1,3	.	.	.
Julkinen kulutus (vuosimuutos)	1,5	0,7	0,3	1,8	-0,5	.	.	.
Kiinteän pääoman bruttomuodostus (vuosimuutos)	4,7	-2,0	-2,3	8,5	4,0	.	.	.
Tavaroiden ja palvelujen vienti (vuosimuutos)	8,7	-1,4	-0,2	4,0	7,5	.	.	.
Tavaroiden ja palvelujen tuonti (vuosimuutos)	8,3	0,6	0,8	5,6	3,5	.	.	.
Vaikutus BKT:n kasvuun:								
Kotimainen kysyntä (vuosimuutos)	3,2	0,3	-0,1	3,3	1,5	.	.	.
Varastot (vuosimuutos)	0,3	-0,2	0,1	-0,2	0,1	.	.	.
Nettovienti (vuosimuutos)	0,6	-0,8	-0,4	-0,6	1,4	.	.	.
Vaikutus potentiaaliseen BKT:n kasvuun:								
Koko työvoima (tuntia) (vuosimuutos)	0,5	-0,1	-0,1	0,4	0,7	0,8	0,8	0,4
Pääomanmuodostus (vuosimuutos)	0,7	0,5	0,2	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6
Kokonaistuottavuus (vuosimuutos)	1,3	0,0	0,0	0,3	0,4	0,5	0,5	0,6
Tuotantokuilu	1,2	-1,2	-3,0	-2,0	-0,8	0,3	0,6	0,9
Työttömyysaste	8,0	7,7	8,8	8,8	8,6	7,8	7,2	6,9
BKT-deflaattori (vuosimuutos)	1,3	2,2	2,0	0,6	0,8	0,9	1,6	2,0
Yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi (YKHI) (vuosimuutos)	0,9	2,7	1,1	0,4	0,8	1,2	1,4	1,8
Nimelliset palkansaajakorvaukset/työntekijä (vuosimuutos)	3,4	3,0	1,3	1,1	-1,2	1,4	2,2	2,4
Työn tuottavuus (reaalinen, työntekijää kohti, vuosimuutos)	2,4	-1,0	0,1	2,3	1,5	.	.	.
Yksikkötyökustannukset (koko talous, vuosimuutos)	1,0	4,0	1,2	-0,9	-2,7	0,8	1,1	1,3
Reaaliset yksikkötyökustannukset (vuosimuutos)	-0,3	1,8	-0,8	-1,5	-3,5	-0,1	-0,5	-0,7
Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (yksikkötyökustannukset, vuosimuutos)	0,2	1,2	0,6	-1,5	-2,5	1,0	-1,6	-0,8
Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (YKHI, vuosimuutos)	-1,4	-0,8	0,7	1,3	-0,5	2,3	-1,3	-0,5
Kotitalouksien säästämisaste (nettosäästöt prosentteina käytettävissä olevista nettotuloista)	0,8	1,7	0,3	-1,5	-2,1	.	.	.
Yksityinen luotonsaanti, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	10,3	7,2	3,8	1,4	7,3	.	.	.
Yksityisen sektorin velka, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	116,6	143,7	150,1	148,5	146,1	.	.	.
josta kotitalouksien velka, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	47,3	59,6	65,3	67,0	67,0	.	.	.
josta muiden kuin rahoitusalan yritysten velka, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	69,3	84,0	84,7	81,5	79,1	.	.	.
Järjestelemättömien velkojen bruttomäärä (% kaikista velka-instrumenteista ja kaikista lainoista ja ennakoista) (2)	0,6	0,9	1,1	1,3	1,1	.	.	.
Yritysten nettoluotonanto (+) tai nettoluotonotto (-) (% suhteessa BKT:hen)	4,0	3,2	3,4	4,2	4,8	4,4	4,0	3,9
Yritysten bruttotoimintaylijäämä (% suhteessa BKT:hen)	27,3	23,8	21,9	22,8	24,5	24,7	25,2	25,9
Kotitalouksien nettoluotonanto (+) tai nettoluotonotto (-) (% suhteessa BKT:hen)	-2,9	-1,7	-1,8	-3,2	-3,8	-3,3	-3,1	-2,9
Deflatoitu asuntohintaindeksi (vuosimuutos)	6,0	0,3	-1,1	-0,3	0,5	.	.	.
Asuntoinvestoinnit (% suhteessa BKT:hen)	6,4	6,0	5,7	6,1	6,4	.	.	.
Vaihtotase (% suhteessa BKT:hen), maksutase	4,1	0,2	-1,6	-0,7	-0,7	0,1	0,8	1,5
Kauppatase (% suhteessa BKT:hen), maksutase	4,8	0,9	-0,8	-1,0	0,3	.	.	.
Tavara- ja palvelukaupan vaihtosuhde (vuosimuutos)	-2,2	-1,1	1,8	0,3	-0,3	-0,6	0,5	0,9
Pääomatase (% suhteessa BKT:hen)	0,1	.	0,0	0,1	0,1	.	.	.
Ulkomainen nettovarallisuusasema (% suhteessa BKT:hen) (1)	-16,4	8,4	0,7	0.0*	2,4	.	.	.
Ulkomainen nettovarallisuusasema ilman maksukyvyttömyysriskittömiä instrumentteja (% suhteessa BKT:hen) (1)	13,2	5,0	2,9	.	6,1	.	.	.
Velat ulkomaisessa varallisuusasemassa ilman maksukyvyttömyysriskittömiä instrumentteja (% suhteessa BKT:hen) (1)	117,6	225,9	245,5	221,9	176,6	.	.	.
Vientimenestys kehittyneisiin maihin verrattuna (5 vuoden %-muutos)	3,9	-10,5	-22,9	-16,7	-8,6	.	.	.
Vientimarkkinaosuus, tavarat ja palvelut (vuosimuutos)	.	.	-3,5	3,1	3,5	.	.	.
Suorien ulkomaisten sijoitusten nettovirrat (% suhteessa BKT:hen)	-1,4	1,8	-5,0	5,7	-0,8	.	.	.
Julkisen talouden rahoitusasema (% suhteessa BKT:hen)	3,5	-0,8	-2,9	-1,7	-0,7	-0,8	-0,2	-0,1
Rakenteellinen rahoitusasema (% suhteessa BKT:hen)	.	.	-1,1	-0,5	-0,2	-0,8	-0,6	-0,7
Julkinen bruttovelka (% suhteessa BKT:hen)	38,7	44,8	60,1	63,0	61,3	59,8	58,5	57,5
Verojen suhde BKT:hen (%)	42,0	41,7	43,9	44,2	43,4	42,6	42,5	42,1
Keskipalkkaisen perheettomän henkilön veroaste (%)	30,9	29,6	30,5	30,8	.	.	.	.
Perheettömän, 50 % keskipalkasta ansaitsevan henkilön veroaste (%)	20,1	18,6	19,1	18,7	.	.	.	.

(1) Ulkomainen nettovarallisuusasema (NIIP) ilman suoria sijoituksia ja portfolio-osakkeita.
(2) Kotimaiset pankkiryhmittymät ja itsenäiset pankit, ulkomaalaisomisteiset (sekä EU:ssa sijaitsevat että EU:n ulkopuoliset) tytäryhtiöt ja sivuliikkeet.
(3) Veroaste sisältää laskennalliset sosiaaliturvamaksut ja poikkeaa näin verotusta koskevassa jaksossa käytetystä indikaattorista.
Lähde: Eurostat ja Euroopan keskuspankki: tilanne 31.1.2019, jos saatavilla; ennusteet Euroopan komissio (reaalisen BKT:n ja yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin osalta talven 2019 talousennuste, muilta osin syksyn 2018 talousennuste).

2. EDISTYMINEN MAAKOHTAISISSA SUOSITUKSISSA

Vuonna 2011 käyttöön otetun talouspolitiikan EU-ohjausjakson puitteissa Suomelle osoitetuista maakohtaisista suosituksista 77 prosentissa on edistytty ainakin ”jonkin verran”. ([6]) Suomi on viime vuosina vastannut julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyysongelmiin eläkeuudistuksella, joka tuli voimaan vuonna 2017. Ulkoisen sektorin haasteet ovat pienentyneet ja kustannuskilpailukyky on kohentunut erityisesti vuoden 2016 kilpailukykysopimuksen toimenpiteiden ansiosta. Suomi on toteuttanut myös toimenpiteitä, joilla lisätään kannustimia ottaa vastaan työtä ja vahvistetaan aktiivista työvoimapolitiikkaa.

Kuvio 2.1: **Vuosina 2011–2018 annettujen maakohtaisten suositusten toteuttaminen tähän mennessä**

(1) Finanssipolitiikkaan liittyvien maakohtaisten suositusten toteuttamista koskevassa yleisarviossa ei tarkastella vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista.
2011–2012: Erilaiset arviointiluokat.
Maakohtaisten suositusten monivuotisessa arvioinnissa tarkastellaan suositusten toteuttamista ensimmäisistä suosituksista lähtien vuoden 2018 maaraporttiin asti.

Lähde: Euroopan komissio

Eläkeuudistus on vahvistanut julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyttä. Eläke- ja terveydenhuoltojärjestelmään kohdistuu kuitenkin paineita väestön ikääntymisen vuoksi. Työeläkejärjestelmän uudistuksesta, jossa lakisääteinen eläkeikä kytkettiin elinajanodotteeseen, säädettiin loppuvuodesta 2015. Uudistuksen myötä alin lakisääteinen eläkeikä on alkanut vähitellen nousta 63 vuodesta 65 vuoteen vuodesta 2018 alkaen. Todellinen eläkkeellesiirtymisikä oli vuonna 2016 61,1 vuotta, mutta uudistuksen pitäisi nostaa sitä kohti tavoitetta, joka on 62,5 vuotta. Toimet terveydenhuoltopalvelujen kustannustehokkuuden parantamiseksi ovat edelleen käynnissä.

Kustannuskilpailukyvyn asteittaista kohenemista on vuodesta 2014 lähtien tukenut maakohtaisten suositusten toteuttaminen. Palkankorotusten kytkemisessä tuottavuuden kehitykseen on edistytty, minkä seurauksena yksikkötyökustannukset ovat nousseet hitaammin ja kustannuskilpailukyky on kohentunut suhteessa kilpaileviin talouksiin. Työmarkkinaosapuolet sopivat vuonna 2016 toimenpiteistä, joiden odotettiin supistavan työvoimakustannuksia edelleen vuonna 2017. Tällä kilpailukykysopimuksella pidennettiin vuosityöaikaa ansiotason muuttumatta, jäädytettiin palkat vuodeksi ja siirrettiin osa työnantajien sosiaaliturvamaksuista työntekijöiden maksettaviksi. Suomessa on otettu käyttöön uusi palkanmuodostusmalli, jossa suljetun sektorin palkankorotukset kytketään avoimella sektorilla sovittuihin korotuksiin. Tästä mallista ei kuitenkaan ole päästy muodolliseen sopimukseen.

Työmarkkinoiden uudistukset ovat edenneet. Työnteon kannustimia on lisätty lyhentämällä ansiosidonnaista työttömyysturvaa. Työttömien työnhakijoiden aktivoimiseksi on toteutettu useita toimenpiteitä, kuten etuuksien saamiseen liittyvien ehtojen lisääminen. On myös otettu käyttöön toimenpiteitä yrittäjyyden lisäämiseksi.

Suomen edistyminen vuoden 2018 maakohtaisten suositusten noudattamisessa on ollut vähäistä ([7]). Julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyden parantamiseen tähtäävä työ maakuntahallinnon ja sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamiseksi jatkuu. Eduskunta ei ole kuitenkaan viimeistellyt ja hyväksynyt tarvittavia lainsäädäntöesityksiä helmikuuhun 2019 mennessä.

Työmarkkina- ja sosiaalipoliittisten haasteiden osalta hallituksen budjettiesitys vuodeksi 2019 sisältää vähäisiä toimia työllisyyden edistämiseksi. Painopisteenä on tarve parantaa osatyökykyisten asemaa, taltuttaa osaajapula ja

([6]) Aikaisemmin toteutettujen muiden uudistusten arviointi, ks. erityisesti jakso 3.

([7]) Liitteessä olevassa yhteenvetotaulukossa on esitetty tietoja kullakin maakohtaisen suosituksen osa-alueella saavutetusta edistymisestä ja toimista, joita niiden noudattamiseksi on toteutettu. Tässä kokonaisarvioinnissa ei tarkastella vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista.

Taulukko 2.1: **Arvio vuoden 2018 maakohtaisten suositusten noudattamisesta**

Suomi	**Kokonaisarviointi edistymisestä vuoden 2018 maakohtaisten suositusten noudattamisessa: Edistynyt vähän**
Suositus 1: *saavuttaa julkisen talouden keskipitkän aikavälin tavoitteen vuonna 2019, kun otetaan huomioon rakenneuudistusten toteuttamisen takia tilapäisesti sallitut poikkeamat;* *varmistaa, että hallintouudistus sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannustehokkuuden ja yhdenvertaisen saatavuuden parantamiseksi hyväksytään ja toteutetaan.*	Suomi on **edistynyt** suosituksen 1 rakenteellisen finanssipoliittisen osan noudattamisessa **vähän** ([1]): • Tarkoituksena on edelleen, että maakunta- ja sote-uudistusta koskevat lakiesitykset hyväksytään vuoden 2019 ensimmäisen neljänneksen aikana.
Suositus 2: *parantaa kannustimia työn vastaanottamiseen* *ja varmistaa työttömille ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleville riittävät ja hyvin integroidut palvelut.*	Suomi on **edistynyt** suosituksen 2 noudattamisessa **vähän**: • Kannustin- ja työttömyysloukkujen vähentämisessä on edistytty vähän. • Vähäistä edistymistä on tapahtunut, sillä valtion talousarvio vuodeksi 2019 sisältää lisätoimenpiteitä työllisyyden edistämiseksi.
Suositus 3: *vahvistaa kotitalouksien velkaantuneisuuden seurantaa* *muun muassa perustamalla luottorekisterijärjestelmän.*	Suomi on **edistynyt** suosituksen 3 noudattamisessa **vähän**: • Kotitalouksien velkaantuneisuuden seurannan vahvistamisessa on edistytty vähän. • Luottorekisterijärjestelmän perustamisessa on havaittu vähän edistymistä.

(1) Tässä ei tarkastella vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista.
Lähde: Euroopan komissio

nopeuttaa työllistymistä. Työnteon kannustimien osalta Suomen viranomaiset odottavat perustulokokeilun tuloksia. Alustavia tuloksia esiteltiin 8. helmikuuta. Kokeilun odotetaan antavan tietoa sosiaaliturvajärjestelmän tarkistamisen pohjaksi.

Edistyminen kotitalouksien velkaantuneisuuden seurannassa on vähäistä. On perustettu asiantuntijatyöryhmä, jonka tehtävänä on arvioida kotitalouksien velkaantumiskehitystä ja mahdollisuuksia sisällyttää lainsäädäntöön uusia makrovakausvälineitä. Oikeusministeriö on tilannut selvityksen, jossa ehdotetaan keskitetyn ja kattavan (sekä positiivisia että negatiivisia tietoja sisältävän) luottotietorekisterin perustamista. Ehdotus on nyt lausuntokierroksella, jonka jälkeen asiaa arvioidaan tarkemmin. Mitään lainsäädäntöesityksiä ei kuitenkaan tehdä ennen huhtikuussa 2019 järjestettäviä eduskuntavaaleja.

Euroopan rakenne- ja investointirahastoilla (ERI-rahastot) on Suomessa tärkeä merkitys, kun vastataan osallistavaan kasvuun ja lähentymiseen liittyviin keskeisiin haasteisiin. ERI-rahastoilla tuetaan muun muassa kilpailukykyä, edistetään tutkimusta ja innovointia, luodaan työllisyyttä ja edistetään koulutusta. ERI-rahastojen avulla edistetään myös maahanmuuttajien ja muiden heikommassa asemassa olevien ryhmien pääsyä työmarkkinoille.

Laatikko 2.1: **EU:n varoilla autetaan ratkaisemaan rakenteellisia haasteita ja edistetään Suomen kehitystä**

Suomi saa tukea Euroopan rakenne- ja investointirahastoista (ERI-rahastot). Nykyisessä monivuotisessa rahoituskehyksessä (2014–2020) Suomelle on kohdennettu kehityshaasteisiin EU:n varoja 3,8 miljardia euroa, mikä voi vuosittain olla noin 0,2 prosenttia suhteessa BKT:hen. Vuoden 2018 lopussa hankkeisiin oli kohdennettu jo noin 2,8 miljardia euroa (noin 73 prosenttia kokonaismäärästä). Lisäksi 139,8 miljoonaa euroa kohdennettiin strategisiin liikenneverkkoihin liittyviin hankkeisiin näihin erikoistuneen EU:n rahoitusvälineen eli Verkkojen Eurooppa -välineen kautta. Useat suomalaiset tutkimuslaitokset, innovatiiviset yritykset ja yksittäiset tutkijat ovat hyötyneet myös muista EU:n rahoitusvälineistä, erityisesti Horisontti 2020 -ohjelmasta, josta on saatu 766 miljoonaa euroa.

EU:n rahoitus on auttanut vastaamaan maakohtaisissa suosituksissa määritettyihin politiikkahaasteisiin. ERI-rahastot parantavat osaltaan Suomen kykyä tuottaa innovatiivisia tuotteita, palveluita ja kasvuyrityksiä ja auttavat luomaan työllistymismahdollisuuksia edistämällä työttömien ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevien pääsyä työmarkkinoille, koulutukseen ja harjoitteluun ja tukemalla heidän sosiaalista osallisuuttaan. Euroopan sosiaalirahasto (ESR) auttaa luomaan työllistymismahdollisuuksia edistämällä työttömien ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevien pääsyä työmarkkinoille, koulutukseen ja harjoitteluun ja tukemalla heidän sosiaalista osallisuuttaan. ESR:n kautta edistetään myös koko työvoimapotentiaalin hyödyntämistä parantamalla maahanmuuttajien ja muiden heikommassa asemassa olevien ryhmien työmarkkinatuloksia. Vuoteen 2018 mennessä 190 000 ihmistä on osallistunut hankkeisiin, joissa on investoitu inhimilliseen pääomaan, 9 000 yritystä on osallistunut T&K-laitosten vetämiin hankkeisiin ja 4 300 yritystä hankkeisiin, joilla on edistetty kasvua ja kansainvälisiä liiketoimia. Yli 1 300 yritystä on aloittanut viennin tai laajentanut sitä. Yli 1 800 tuotetta ja palvelua on kehitetty ja testattu innovaatioalustoilla. Horisontti 2020 -ohjelmasta on myönnetty tukea yli 1 200 tutkimushankkeeseen, joiden aihekirjo on hyvin laaja, nanoteknologiamateriaalien käyttöönoton vauhdittamisesta älykkääseen sähköiseen liikkuvuuteen kaupungeissa.

EU:n rahoituksella saadaan liikkeelle yksityisiä investointeja. ERI-rahastot saavat liikkeelle lisää yksityistä pääomaa, sillä niistä voidaan kohdentaa noin 21,5 miljoonaa euroa takuina ja omana pääomana. Yhdessä kansallisen osarahoituksen kanssa tämän odotetaan lisäävän yksityisiä investointeja 220 miljoonalla eurolla. Lisäksi Euroopan investointipankin yhdessä Euroopan strategisten investointien rahaston (ESIR) kanssa hyväksymät toimet ovat yhteensä 1,9 miljardia euroa. Niiden avulla on määrä saada liikkeelle yhteensä 7,8 miljardin euron yksityiset ja julkiset lisäinvestoinnit. 301 pk-yrityksen ja midcap-yrityksen odotetaan hyötyvän tästä tuesta. Sosiaalivaikutteinen joukkovelkakirjalaina Epiqus on hyvä esimerkki tällaisesta hankkeesta Suomessa. Euroopan investointirahasto (EIR) investoi 10 miljoonaa euroa hankkeeseen, jolla tuetaan jopa 3 700 maahanmuuttajan ja pakolaisen kotoutumista Suomen työmarkkinoille tarjoamalla koulutusta ja avustamalla työnhaussa.

EU:n toimilla vahvistetaan kansallisia, alueellisia ja paikallisia viranomaisia sekä kansalaisyhteiskuntaa. Kumppanuus on tärkeässä asemassa ERI-rahastojen täytäntöönpanon kaikissa vaiheissa. Hallinnon eri tasojen edustajat yhdessä työmarkkinaosapuolten ja kansalaisyhteiskunnan kanssa ovat osallistuneet kumppanuussopimuksen ja toimenpideohjelmien valmisteluun, seurantaan ja täytäntöönpanoon. Kaikille sidosryhmille järjestetään säännöllisesti neuvonta-, koulutus- ja tiedotustilaisuuksia.

https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/FI

3. UUDISTUSTEN PAINOPISTEET

3.1. JULKINEN TALOUS JA VEROTUS

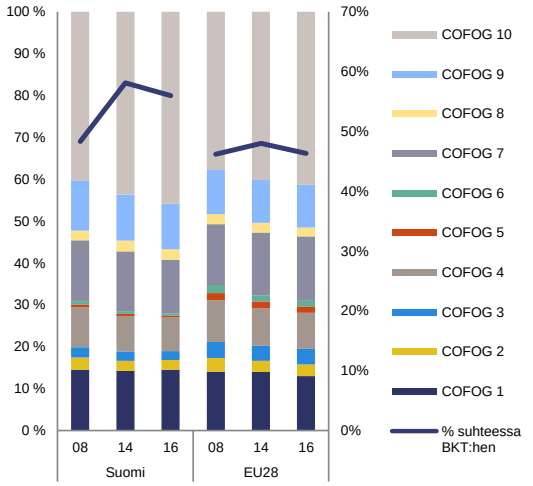
3.1.1. FINANSSIPOLITIIKKA

Viime vuosina toteutetut julkisen talouden uudistukset ovat auttaneet vähentämään julkisia menoja, jotka kuuluvat edelleen EU:n suurimpiin. Kriisi ja pitkittynyt taantuma lisäsivät sosiaalimenoja ja sen seurauksena Suomen julkisia kokonaismenoja vuoteen 2014 asti. Vuosina 2008–2014 julkiset menot kasvoivat Suomessa jo ennestään korkealta tasolta jyrkemmin kuin EU:ssa keskimäärin (ks. kuvio 3.1.1). Tämä suuntaus on kuitenkin sittemmin kääntynyt päinvastaiseksi. Vuosien 2014 ja 2016 välillä julkiset menot suhteessa BKT:hen supistuivat 58,1 prosentista 56,0 prosenttiin. Tämä johtui lähinnä pienemmistä terveysmenoista (–1,1 prosenttia suhteessa BKT:hen), talousmenoista (–0,4 prosenttia suhteessa BKT:hen) ja koulutusmenoista (-0,3 prosenttia suhteessa BKT:hen). Julkisten menojen kokonaismäärä on edelleen huomattavasti yli EU:n keskiarvon. Ero johtuu pääasiassa suuremmista sosiaaliturvamenoista ja yleisen julkishallinnon menoista. Suomi on vuodesta 2016 lähtien vähentänyt edelleen valtion menoja leikkaamalla määrärahoja ja pienentämällä sosiaalisia tulonsiirtoja. Julkisen sektorin palkkamenot ovat vähitellen pienentyneet, aivan viime aikoina myös kilpailukykysopimuksen toimenpiteiden vuoksi (palkkojen jäädyttäminen vuonna 2017 ja vuotuisten lomarahojen tilapäinen alentaminen). Tämä kehitys saattaa kuitenkin pysähtyä tai jopa kääntyä päinvastaiseksi lähivuosina, kun palkankorotuspaineet lisääntyvät suotuisassa suhdannetilanteessa.

Suotuisa suhdannetilanne auttaa hallitusta vakauttamaan julkista taloutta entisestään. Verotulojen odotetaan kasvavan vuosina 2018–2019 tuotannon kasvun, työllisyyden paranemisen ja palkkojen nousun vuoksi, kun taas menojen kasvun arvioidaan pysyvän edelleen maltillisena. Julkisen talouden rahoitusaseman ennustetaan vuosien 2017 ja 2018 välisenä aikana heikkenevän hieman, –0,7 prosentista –0,8 prosenttiin suhteessa BKT:hen, tilapäisten tekijöiden vuoksi ([8]) ja vuonna 2019 kohenevan merkittävästi, – 0,2 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Suomen bruttovelkasuhde on kasvanut vuosien 2005 ja 2015 välillä 40 prosentista 63,6 prosenttiin. Se on kuitenkin sittemmin alkanut supistua. Julkisen talouden velkasuhde nousi 61,3 prosenttiin vuonna 2017, mutta sen odotetaan laskeneen alle 60 prosenttiin vuonna 2018, jonka jälkeen laskusuuntaus jatkuu.

([8]) Vuonna 2017 yhteisöveroina saatujen suurien kertaluonteisten tulojen lakkaaminen, veronkevennykset ja tuonnin arvonlisäverojärjestelmän muutokset.

Kuvio 3.1.1: **Julkisyhteisöjen menot suhteessa BKT:hen tehtävittäin, Suomi ja EU**

(1) Julkisen sektorin tehtäväluokat (COFOG) ovat 1 Yleinen julkishallinto, 2 Puolustus, 3 Yleinen järjestys ja turvallisuus, 4 Elinkeinoelämään liittyvät asiat, 5 Ympäristönsuojelu, 6 Asuminen ja yhdyskuntapalvelut, 7 Terveydenhuolto, 8 Virkistys- ja kulttuuritoiminta sekä uskonnollinen toiminta, 9 Koulutus ja 10 Sosiaaliturva.
(2) Oikeanpuoleinen asteikko suhteessa BKT:hen.
Lähde: Euroopan komissio

Verotus

Suomen verorakenteelle on ominaista suuri kokonaisverorasitus, jossa painottuu työn verotus. Vuonna 2017 kokonaisverorasitus (43,3 prosenttia suhteessa BKT:hen) ja ansiotuloverotuksen taso (12,6 prosenttia suhteessa BKT:hen) olivat EU:n korkeimpia (Euroopan komissio, 2019). Pääomaverotulot, mukaan lukien juoksevat kiinteistöverot, ovat alle EU:n keskiarvon (7,5 prosenttia vs. 8,6 prosenttia suhteessa BKT:hen), kun taas kulutusverotulot (14,2 prosenttia suhteessa BKT:hen) ja ympäristöverot (3,0 prosenttia suhteessa BKT:hen) ylittävät EU:n keskiarvon. Ansiotuloveropohjan kapenemiseen johtaneet verojärjestelmän

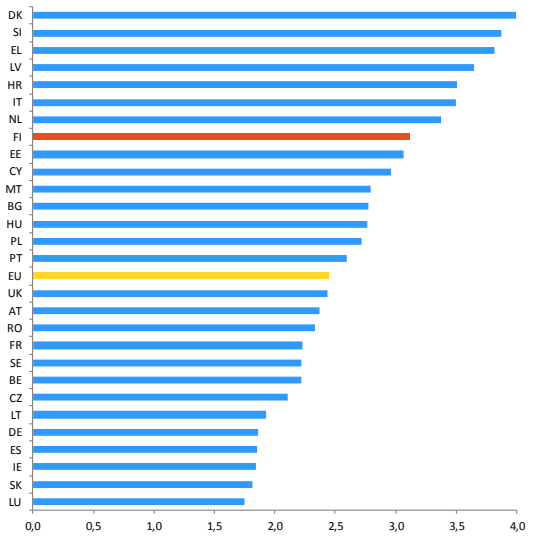
muutokset ja talouskasvu saattavat osaltaan vähentää kokonaisverorasitusta.

Suomi on perustanut tulorekisterin, josta viranomaiset saavat reaaliajassa tiedon kansalaisten tuloista. Tarkoituksena on parantaa verosäännösten noudattamista ja estää harmaan talouden kehittymistä. Tulorekisteri on valtakunnallinen sähköinen tietokanta, joka sisältää kattavat yksilötason palkka-, eläke- ja sosiaalietuustiedot. Velvollisuus ilmoittaa tiedot reaaliajassa tulorekisteriin koskee kaikkia työnantajia vuodesta 2019 alkaen ja kaikkia etuuksien maksajia vuodesta 2020 alkaen. Rekisteriä käyttävät monet julkiset ja yksityiset laitokset, kuten Verohallinto, Kansaneläkelaitos (Kela), Työttömyysvakuutusrahasto sekä työeläkevakuutusyhtiöt ja Eläketurvakeskus ETK. Tietoja käyttävien tahojen määrä kasvaa vuonna 2020, kun mukaan tulevat työ- ja elinkeinoministeriö, Tilastokeskus, Koulutusrahasto, vahinkovakuutusyhtiöt, työttömyyskassat ja työsuojeluviranomaiset. Toinen tulorekisterin keskeinen tehtävä on estää harmaan talouden kasvu. Sen avulla on mahdollista havaita puuttuvat ilmoitukset hyvin pian maksujen suorittamisen jälkeen. Lisäksi kunkin ilmoituksen tiedot ovat kaikkien tulorekisterin valtuutettujen käyttäjien saatavilla.

Kiinteistöverouudistusta on lykätty. Tulot juoksevista kiinteistöveroista, joita pidetään yhtenä vähiten kasvua vääristävistä veroista, ovat vain 0,8 prosenttia suhteessa BKT:hen eli selvästi alle EU:n keskiarvon (1,6 prosenttia suhteessa BKT:hen). Juoksevaa kiinteistöveroa maksetaan sekä maa-alueista että rakennuksista. Vaikka kiinteistöjen verotusarvot päivitetään vuosittain rakennuskustannusindeksin perusteella, verotusarvot ovat yleensä alle markkina-arvojen ja niiden on havaittu poikkeavan markkina-arvoista yhä enemmän. Valtiovarainministeriön suunnitelmien mukaan kiinteistöverotuksen kaksivaiheinen uudistaminen oli tarkoitus aloittaa vuonna 2019. Uudistus on lausuntopalautteen perusteella lykätty huhtikuussa 2019 pidettävien vaalien jälkeiseen aikaan. Se on määrä toteuttaa kerralla, jolloin verotusarvojen nousu ja verokantojen alentaminen tapahtuisi samaan aikaan. Uudistus on tarkoitus ottaa käyttöön aikaisintaan vuonna 2022.

Verotulokertymää voitaisiin lisätä uudistamalla ympäristöön liittyviä veroja. Vuonna 2016 ympäristöverojen osuus oli Suomessa 3,11 prosenttia suhteessa BKT:hen (EU:n keskiarvo: 2,44 prosenttia) (ks. kuvio 3.1.2) ja energiaverojen 2,11 prosenttia suhteessa BKT:hen (EU:n keskiarvo: 1,88 prosenttia). Ympäristöverotusta voitaisiin kuitenkin parantaa niin, että sillä edistettäisiin tehokkaampaa resurssien käyttöä. Ympäristöveroja ei esimerkiksi ole sidottu indeksiin, mikä voi ajan mittaan johtaa siihen, että tulot vähenevät asteittain suhteessa BKT:hen. Fossiilisten polttoaineiden käyttöön liikenteessä, huvi-ilmailussa, työkoneissa, maataloudessa, energiavaltaisissa yrityksissä ja lämmityksessä sovelletaan alennettuja energiaverokantoja tai energiaveron palautuksia. Ne vähentävät kannustimia parantaa energiatehokkuutta (OECD, 2018a).

Kuvio 3.1.2: **Ympäristöverotulot vuonna 2016, % suhteessa BKT:hen**

Lähde: Euroopan komissio

Hallituksen keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmaan sisältyy lämmityspolttoaineiden verotuksen kiristäminen. Sillä pyritään vuoden 2030 päästövähennystavoitteen saavuttamiseen. Kyseiset muutokset tulivat voimaan 1. tammikuuta 2019. Energiaverotusta ei kuitenkaan ole kaikilta osin kytketty hiilidioksidipäästöihin. Kuten Kansainvälisen energiajärjestön (IEA) Suomea koskevassa tarkasteluraportissa vuodelta 2018 todettiin, Suomen verotus, jolla suositaan

kotimaista turvetta, ei ole täysin johdonmukainen hiilestä irtautumista koskevien tavoitteiden kanssa (IEA, 2018).

Dieselin ja bensiinin hintaeroa on onnistuttu pienentämään vuodesta 2005 lähtien, mutta ero on edelleen huomattava. Vuonna 2016 bensiinin ja dieselpolttoaineen verokantojen ero oli 32 prosenttia, kun se vuonna 2005 oli 84 prosenttia (Euroopan ympäristökeskus, 2017). Bensiinin ja dieselpolttoaineen valmisteverokannat pysyivät vuonna 2016 pitkälti samoina kuin vuonna 2015 (Euroopan komissio, 2018a). Dieselautot ovat merkittävä typen oksidien päästöjen lähde. Niitä on vähennettävä, jotta sovellettavia kansallisia päästörajoja voidaan noudattaa – erityisesti Helsingissä.

Julkisen talouden kehys

Suomi on ainoa euroalueen maa, jossa julkisen talouden suunnittelun taustalla olevan makrotaloudellisen ennusteen laatii valtiovarainministeriö. Valtiovarainministeriön kansantalousosasto ja budjettiosasto ovat hallinnollisesti erillään, ja kansantalousosasto on ennustetoiminnassaan riippumaton. Vuoden 2017 vakausohjelman yhteydessä (Euroopan komissio, 2018b) esiin otetut kysymykset ministeriön makrotaloudellisten kehitysarvioiden realistisuudesta ja puolueettomuudesta eivät olleet esillä viimeisimmällä seurantajaksolla. Julkisen talouden suunnittelun perustana oleva makrotalouden ennustetoiminnan erityisjärjestely edellyttää kuitenkin säännöllistä valvontaa, jolla varmistetaan, että toimintojen eriyttäminen ja riippumattomuus saman instituution sisällä säilyy.

3.1.2. VELKAKESTÄVYYSANALYYSI JA JULKISEN TALOUDEN RISKIT

Julkinen velka pienenee ennustejakson aikana. Komission syksyn 2018 talousennusteen ja velkakestävyysanalyysiä koskevien yhteisesti sovittujen oletusten perusteella ([9]) julkisen velan ennustetaan supistuvan noin 54,5 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoden 2026 paikkeilla. Tätä tukee lumipallovaikutuksen ja rakenteellisen perusjäämän suotuisa vaikutus. Sen jälkeen velkasuhteen ennustetaan alkavan kasvaa vuonna 2028 niin, että se olisi 55,1 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2029 (ks. liite B). Jos väestön ikääntymisestä aiheutuvat kustannukset (eläkkeet, pitkäaikaishoito- ja terveydenhuoltomenot) jätettäisiin pois velkaennusteista, velkasuhde supistuisi samalla aikajänteellä asteittain noin 45 prosenttiin suhteessa BKT:hen.

Julkisen talouden kestävyyteen kohdistuvat riskit ovat vähentyneet keskipitkällä aikavälillä, mutta pitkän aikavälin haasteita on jäljellä.- Lyhyellä aikavälillä kestävyyteen ([10]) ei kohdistu finanssipoliittisia riskejä, kilpailukykyriskejä tai rahoitusriskejä. Myös arvio keskipitkän aikavälin riskeistä parani verrattuna viime vuoteen, sillä arvio julkisen velan tasosta on alhaisempi ja julkisen talouden kestävyysvajeen indikaattorin S1 ([11]) mukaan riski oli pieni. S1-indikaattorin arvo on –0,1 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen, mikä merkitsee sitä, että rakenteellista perusjäämää ei ole tarpeen sopeuttaa vuosina 2021–2025. Pitkällä aikavälillä julkisen talouden kestävyysvajeen indikaattori S2 ([12]) viittaa keskisuuriin riskeihin, vaikka velkataakka onkin vähäinen. S2-indikaattorin arvioidaan olevan 2,7 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen. Arvo perustuu lähtökohtana olevaan hieman epäsuotuisaan julkisen talouden rahoitusasemaan (0,7 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen) ja ikääntymiseen liittyvien kustannusten ennustettuun kasvuun (2,0 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen). Viimeksi mainittu johtuu erityisesti

([9]) Mekaaninen kehitysarvio, joka perustuu tämänhetkiseen perusjäämään sekä nimelliskasvu- ja korko-oletuksiin. Sen perusteella voidaan laskea tasapainoinen velkataso ja tasapainoinen korkotaso.

([10]) Lyhytaikaista kestävyyttä arvioidaan julkisen talouden kestävyysvajeindikaattorilla S0 (ks. Euroopan komissio, 2018c).

([11]) Julkisen talouden keskipitkän aikavälin kestävyysvajeindikaattori S1 kertoo lisäsopeutustarpeen eli sen, kuinka paljon julkisen talouden rakenteellisen perusjäämän on kohennuttava viiden vuoden aikana (vuodesta 2021 alkaen), jotta 60 prosentin velkasuhde saavutetaan vuoteen 2033 mennessä ja väestön ikääntymisestä johtuvat tulevat lisämenot voidaan rahoittaa. Ks. Euroopan komissio, 2018c.

([12]) Julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyysvajeindikaattori S2 kertoo, kuinka paljon tämänhetkistä rakenteellista perusjäämää on etupainotteisesti sopeutettava, jotta velkasuhde saadaan vakautettua päättymättömällä aikajänteellä ja väestön ikääntymisestä johtuvat tulevat lisämenot voidaan rahoittaa. S2-arvot viittaavat vähäisiin riskeihin, jos ne ovat alle 2, keskisuuriin riskeihin, jos ne ovat 2–6, ja suuriin riskeihin, jos ne ovat yli 6. Ks. Euroopan komissio, 2018c.

ennustetusta pitkäaikaishoidon menojen kasvusta (1,6 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen).

Maakuntauudistus ja sosiaali- ja terveyspalvelujen (sote) uudistus

Maakuntauudistus on tarkoitus hyväksyä huhtikuussa 2019 järjestettäviin eduskuntavaaleihin mennessä, ja sen on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2021 alusta. Uudistuksen tarkoituksena on järkeistää julkishallintoa valtiollisella, alueellisella ja kuntatasolla. Joitakin tehtäviä on tarkoitus siirtää 18 maakunnalle, jotka muodostavat uuden hallintotason. Maakuntien tehtävät perustuvat selkeään työnjakoon kunnan, maakunnan ja valtion välillä. Maakunnat vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollosta, pelastustoimesta, ympäristönsuojelusta, aluekehittämisestä, yritystoiminnan edistämisestä sekä maakunnallisen identiteetin ja kulttuurin edistämisestä.

Terveydenhuollon kokonaismenot ovat Suomessa lähellä EU:n keskiarvoa, mutta pitkäaikaishoidon menot ovat suhteellisen suuret ja edelleen kasvussa. Vuonna 2017 Suomen terveydenhuoltomenot olivat 9,2 prosenttia suhteessa BKT:hen eli hieman EU:n keskiarvon alapuolella, kun taas henkeä kohti laskettujen menojen osuus on hieman EU:n keskiarvon yläpuolella. Terveydenhuollon rahoituksesta pääosa eli 61 prosenttia tulee julkisista varoista, kun EU:n keskiarvo on 36 prosenttia (OECD, 2018b). Asiakasmaksut ovat korkeampia kuin EU:ssa keskimäärin, ja ne ovat nousseet kolmen viime vuoden aikana. Pitkäaikaishoidon menot olivat 2,2 prosenttia suhteessa BKT:hen eli EU:n korkeimpia. Terveydenhuollon ja pitkäaikaishoidon menojen odotetaan kasvavan tulevina vuosina väestön ikääntymisen vuoksi.

Maakuntauudistus vaikuttaa terveydenhuoltoon kahdella merkittävällä tavalla. Ensinnäkin terveydenhuollon järjestämisvastuun on tarkoitus siirtyä yli 300 kunnalta maakunnille. Toiseksi terveydenhuolto avataan yksityisille palveluntarjoajille. Asiakkaat saavat julkisesti rahoitettuja terveyspalveluja samoin ehdoin julkisilta ja yksityisiltä palveluntarjoajilta valintansa mukaan.

Palveluntarjoajien välisen kilpailun ja keskitetymmän julkisen hallinnoinnin odotetaan tuottavan kustannussäästöjä ja parantavan terveyspalvelujen saatavuutta. Vaikka terveydenhuollon saatavuus on Suomessa EU:n standardein mitattuna hyvä, hoitoonpääsyajoissa on edelleen toivomisen varaa, kun on kyse potilaista, jotka eivät kuulu työnantajan tarjoaman vapaaehtoisen työterveyshuollon piiriin. Keskittämisen odotetaan mahdollistavan järjestelmän paremman hallinnoinnin, ja markkinoiden avaamisen yksityisille palveluntarjoajille on määrä tuottaa tehokkuushyötyjä, kun kilpailu lisääntyy. Väestön ryhmittely riskien perusteella ja harvinaisemman erikoistumista vaativan hoidon saatavuus todennäköisesti paranee maakunnissa. Hallitus odottaa uudistuksen tuovan 3 miljardin euron säästöt vuoteen 2031 mennessä. Menojen kasvun odotetaan pienenevän 2,4 prosentista 0,9 prosenttiin suhteessa BKT:hen uudistusta seuraavien kymmenen vuoden aikana (ks. myös Euroopan komissio, 2018b). Tehokkuuden parantamisen kannalta tärkein tekijä on sosiaali- ja terveysministeriön mahdollisuus seurata ja hallinnoida 18 terveydenhuollon järjestäjän suoriutumista. Uudelleenkeskittäminen aiheuttaa kuitenkin viranomaisille myös uusia haasteita, jotka liittyvät erityisesti uudistusten toteuttamisen edellyttämiin lisäinvestointeihin ja tällä hetkellä pääasiassa asiakasmaksuilla rahoitettavien yksityisten terveydenhuoltopalvelujen suunniteltuun julkiseen rahoitukseen.

Terveydenhuoltopalvelujen avaaminen kilpailulle antaa potilaille vapauden valita julkisten ja yksityisten palveluntarjoajien välillä. Tämä voi olla myönteistä kehitystä, sillä Suomen järjestelmä on tällä hetkellä hyvin rajoittava. Se voi lyhentää hoitoonpääsyaikoja ja parantaa terveydenhuoltopalvelujen saatavuutta. Samaan aikaan on vaarana, että asiakkaita, joilla on tällä hetkellä eniten ongelmia palvelujen saamisessa, kuten eläkeläisiä, työttömiä ja maaseudulla asuvia, on edelleen suhteellisen kallista hoitaa. Tämä voi johtaa yksityisten palveluntarjoajien taholta kermankuorintaan, jolloin taloudellisesti kaikkein vaativimmat potilaat jäävät julkiseen terveydenhuollon piiriin.

3.2. RAHOITUSALA

3.2.1. PANKKISEKTORI

Pankkijärjestelmän häiriönsietokyky on hyvä, mutta järjestelmässä on edelleen rakenteellisia haavoittuvuuksia. Suomen pankkisektori on pitkälle keskittynyt. Kolmen suurimman pankin (kaksi yhteispohjoismaista pankkia ja kotimainen osuuspankkiryhmä) yhteenlaskettu markkinaosuus kaikilla tärkeimmillä markkinasegmenteillä on yli 70 prosenttia. Kun Nordean kotipaikka siirrettiin lokakuussa 2018 Tukholmasta Helsinkiin, Suomen pankkisektorista tuli yksi Euroopan suurimmista, kun sektorin kokoa mitataan suhteessa talouden kokoon. Sektorin taseen loppusumma on yli nelinkertainen Suomen BKT:hen verrattuna. Pankkijärjestelmän yleinen riskinsietokyky on edelleen hyvä, kun sitä tarkastellaan suhteessa paikallisten lainanantajien kolmeen suurimpaan riskiin. Nämä ovat luottoriski, joka on läheisesti kytköksissä kotitalouksien suureen velkaantuneisuuteen, likviditeettiriski, joka on seurausta siitä, että järjestelmä on riippuvainen markkinarahoituksesta, ja tartuntariski eli altistuminen muiden Pohjoismaiden talouksissa ja rahoitusjärjestelmissä syntyville mahdollisille häiriöille.

Pankeilla on vahva pääomapohja. Pankkisektorin ydinvakavaraisuussuhde (CET 1) vuoden 2018 ensimmäisen neljänneksen lopussa oli 20 prosenttia ja sen kokonaisvakavaraisuussuhde 22,5 prosenttia. Molemmat ylittivät selvästi EU:n keskiarvon. Pankkisektorilla järjestämättömien lainojen osuus oli 1,3 prosenttia, ja se oli edelleen yksi Euroopan alhaisimmista. Sektori on kuitenkin nyt kasvanut niin, että sen koko on BKT:hen verrattuna nelinkertainen, kun se aikaisemmin oli 2,5-kertainen. Tämä on lisännyt Suomen pankkijärjestelmän jo ennestään suurta rakenteellista haavoittuvuutta ja saattaa merkittävän kriisin sattuessa aiheuttaa painetta valtiontaloutta kohtaan.

Tukkurahoituksen runsas käyttö on vähentynyt pitkäaikaisen velkarahoituksen käytön lisääntymisen myötä. Koko järjestelmän lainojen ja talletusten suhde on edelleen korkea (142,8 prosenttia), ja se on huomattavasti euroalueen keskiarvon yläpuolella. Vaikka talletukset ovat yhä suosittu säästämismuoto, suomalaisten nettosäästöaste on säilynyt negatiivisena. Suomalaiset pankit joutuvat tämän vuoksi turvautumaan jossain määrin markkinarahoitukseen, joka on riippuvaista markkinoiden luottamuksesta. Vaikka markkinaehtoista rahoitusta on edelleen saatavilla melko helposti ja edullisesti, luottolaitosten altistuminen sijoittajien riskinäkemysten muutoksille on yksi Suomen pankkisektorin pitkään jatkuneista rakenteellisista haavoittuvuuksista. Kun tarkastellaan luottolaitosten rahoitusta, kokonaisrahoituksesta 55 prosenttia on tukkurahoitusta, josta lyhytaikaisen rahoituksen osuus 8 prosenttia. Suomalaiset luotonantajat käyttävät yhä enemmän pitkäaikaisia katettuja joukkolainoja. Tämä yhdessä maksuvalmiusvarantopoolin kanssa vähentää huomattavasti markkinarahoitukseen liittyviä jälleenrahoitusriskejä. Varainhankinnan maturiteettien pidentäminen katettujen joukkolainojen avulla kuitenkin lisää luottolaitosten keskinäisiä kytkentöjä ja niiden altistumista pohjoismaisten asuntomarkkinoiden häiriöille.

Suomen pankeilla on vahvaa näyttöä kannattavuudestaan. Suomalaisten luotonantajien riskinsietokykyä lisää suhteellisen hyvä tulontuottokyky. Suomen pankkien kannattavuusluvut ovat viime vuosina säilyneet hyvinä, ja ne ovat yleensä olleet paljon paremmat kuin muiden vertailukelpoisten eurooppalaisten pankkien. Voittomarginaalien kehitystä on tukenut liiketoiminnan monipuolistaminen (etenkin omaisuudenhoitopalveluihin), järjestämättömien omaisuuserien ja arvonalentumistappioiden vähäinen määrä sekä se, että Suomessa lainanantajien kustannustehokkuus on parempi kuin muualla EU:ssa. Nettovoittoa kuvaavat luvut ovat kuitenkin viimeksi kuluneiden kolmen vuoden aikana jatkuvasti pienentyneet. Kannattavuutta ovat heikentäneet alhainen korkotaso, pankkien välisen kilpailun jatkuva kiristyminen ja maksupalveluja koskevan kilpailun lisääntyminen. Lisäksi rahoitusalan kannattavuus ja vakavaraisuus ovat yhä läheisemmin yhteydessä asunto- ja liikekiinteistömarkkinoiden kehitykseen. Sektorilla on myös tehty merkittäviä investointeja tietotekniikkauudistuksiin. Jos korot säilyvät matalina, pankkien tulontuottokykyyn saattaa jatkossa kohdistua riskejä.

Nordean kotipaikan siirto lisää Finanssivalvonnan työtaakkaa ja vastuuta. Nordean taseen loppusumma on 2,6-kertainen

Suomen BKT:hen verrattuna. Tällä mittarilla (pankin koko suhteessa sen kotivaltion talouden kokoon) Nordea on pankkiunionin suurin pankki. Tällaisen suuren rahoituslaitoksen kotipaikan siirto Suomeen muuttaa monin tavoin koko pankkisektorin rakennetta ja järjestelmäriskejä. Näitä riskejä vähentävät kuitenkin Suomen osallistuminen Euroopan pankkiunioniin ja monet viime vuosina toteutetut sääntelyuudistukset. Siirtyessään Helsinkiin Nordea siirtyi myös Euroopan keskuspankin suoraan valvontaan. Kuten muillakin lainkäyttöalueilla, suurin osa valvontatyöstä on kuitenkin paikallisen finanssivalvontaviranomaisen vastuulla. Nordean kotipaikan siirto vaikuttaa tämän vuoksi merkittävällä tavalla Finanssivalvonnan henkilöstö- ja rahoitusresurssien tarpeeseen. Finanssivalvonta onkin jo palkannut 30 uutta työntekijää. Lisäksi eduskunta hyväksyi marraskuussa 2017 luottolaitoslakiin muutoksen, jolla siihen sisällytetään järjestelmäriskipuskuri. Finanssivalvonnan johtokunta voi tämän muutoksen ansiosta (vuodesta 2018) asettaa luottolaitoksille ja sijoituspalveluyrityksille rahoitusjärjestelmän rakenteellisen järjestelmäriskin perusteella lisäpääomavaatimuksia, joiden suuruus on enintään 5 prosenttia ydinpääomaa. Viranomaisilla on tällä hetkellä hyvät edellytykset hallita syklisiä ja rakenteellisia järjestelmäriskejä samalla kun ne keskittyvät pitämään pankkijärjestelmän hyvin pääomitettuna ja hillitsemään kotitalouksien velkaantumista.

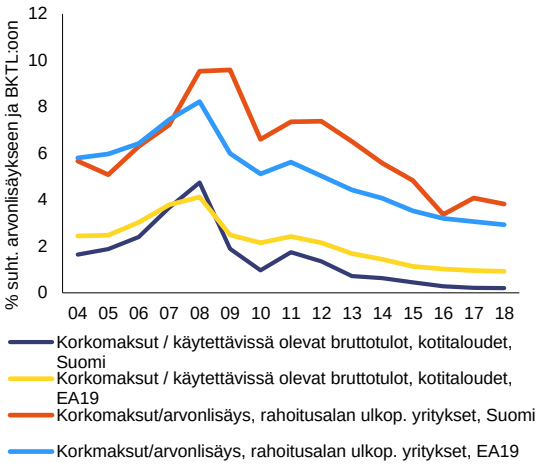
3.2.2. RAHOITUKSEN SAANTI

Luottojen määrä Suomessa on edelleen kasvanut. Yritysluottojen määrä kasvoi vuoden 2017 kesäkuun ja vuoden 2018 kesäkuun välisenä aikana 6,7 prosenttia, kun taas kotitalousluottojen määrä kasvoi samana aikana 4,3 prosenttia. Kotitalousluottojen kysynnän taustalla olivat matala korkotaso, vakaa (joskin heikkenevä) kuluttajien luottamus ja rakennusalan voimakas kasvu. BKT:n kasvun vuoksi kotitalouksien velka suhteessa BKT:hen on muuttunut vain hyvin vähän, mutta taustalla vaikuttaa edelleen kotitalouksien velkaantuneisuuden jatkuva kasvu.

Matalien korkojen ansiosta suurimmalla osalla yrityksistä ja vähittäisasiakkaista on hyvin varaa ottaa pankkilainaa. Kotitalouksien korkorasitus on Suomessa pienempi kuin euroalueella, mutta yritysten korkorasitus on sen sijaan suurempi (ks. kuvio 3.2.1). Suurin osa lainakannasta on vaihtuvakorkoista, ja vaihtuvakorkoisten lainojen osuus on edelleen kasvussa (vuonna 2017 uusista asuntolainoista 97,3 prosenttia oli vaihtuvakorkoisia). Tämän vuoksi sekä kotitaloudet että yritykset ovat alttiita mahdollisille rahapolitiikan nopeille muutoksille.

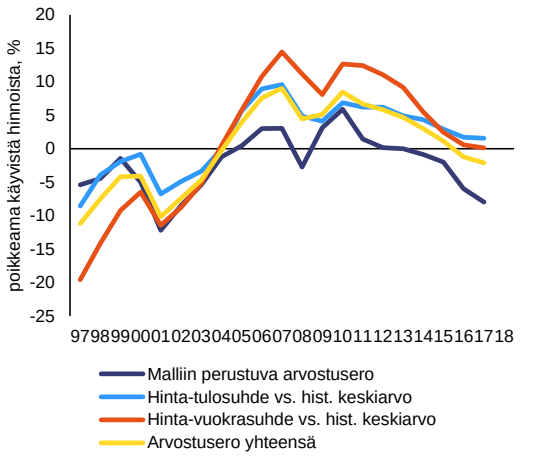
Rahoituksen saanti on Suomessa helpompaa kuin useimmissa muissa EU-maissa. Yritysten rahoituksen saantia vuonna 2018 kartoittaneen kyselytutkimuksen (Euroopan komissio, 2018) tulokset osoittavat, että Suomessa vain 4 prosenttia kyselyyn vastanneista pk-yrityksistä ilmoitti rahoituksen saannin suurimmaksi ongelmakseen (EU:ssa vastaava osuus oli 7 prosenttia). Suuret yritykset voivat hankkia rahoitusta rahoitusmarkkinoilta, kun taas pk-yritysten yritysten pääasiallisena rahoituslähteenä ovat pankit. Vuonna 2018 pk-yritysten kolme tärkeintä rahoituslähdettä olivat i) luottojärjestelyt, ii) leasing ja iii) pankkilainat (Suomessa luottojärjestelyjä käytti 65 prosenttia, leasing-rahoitusta 65 prosenttia ja pankkilainoja 61 prosenttia pk-yrityksistä). Vaikka pankkilainat vaikuttavat ensi näkemältä vähemmän houkuttelevilta kuin muut rahoitusmuodot (kuten joukkorahoitus, vertaislainat tai bisnesenkeleiden tarjoama rahoitus; Euroopan keskuspankki, 2017), niiden tärkeimpänä etuna on helppo saatavuus. Suomalaisista pk-yrityksistä 15 prosenttia joutui tyytymään haettua pienempään pankkilainaan vuonna 2018 (kun keskiarvo EU:ssa oli 18 prosenttia). Viime vuosina on toteutettu useita aloitteita, joilla on parannettu pk-yritysten mahdollisuuksia saada rahoitusta. Näihin kuuluvat muun muassa kasvurahoitusohjelma, heikommassa etuoikeusasemassa olevat lainat ja teollisuuden uudistamista koskeva sijoitusohjelma.

Kuvio 3.2.1: **Kotitalouksien ja rahoitusalan ulkopuolisten yritysten korkorasitus**

Lähde: Euroopan komissio

Kuvio 3.2.2: **Positiivinen arvostusero hinta-tulosuhteen, hinta-vuokrasuhteen ja perusmallin arvostuserojen perusteella**

Lähde: Euroopan komissio

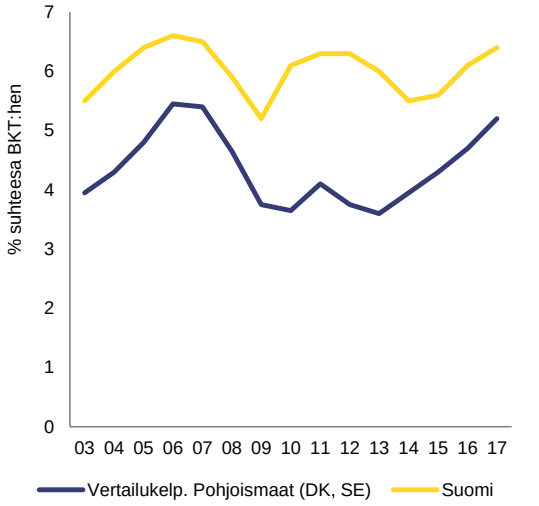
3.2.3. ASUNTOMARKKINAT

Asuntojen reaalihinnat säilyivät yleisesti ottaen vakaina. Asuntojen nimellishinnat nousivat maltillisesti sekä vuonna 2017 että vuonna 2018, ja ne vaihtelivat inflaatioasteen tuntumassa. Arvostusero poistui vuonna 2017 (ks. kuvio 3.2.2). Tarkasteltaessa tilannetta koko maan tasolla ei ole näkyvissä viitteitä yliarvostuksesta.

Suomen asuntomarkkinoille ovat tyypillisiä suuret alueiden väliset hintaerot. Asuntojen kysyntä on suurinta pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa. Näillä alueilla on myös suurin osa uusista työpaikoista. Vuonna 2018 keskimääräinen neliöhinta oli pääkaupunkiseudulla hieman yli 3 600 euroa, kun taas muualla maassa (pääkaupunkiseutu pois luettuna) se oli noin 1 600 euroa. Vaikka uusia asuntoja on viime vuosina rakennettu paljon ja tämä on hillinnyt hintojen nousua, asuntojen hinnat ovat kasvukeskuksissa nousseet tuloja nopeammin. Muutto maaseudulta kaupunkeihin jatkuu. Tämä nostaa hintoja kasvukeskuksissa ja laskee niitä maaseudulla. Mitä suurempi hintaero on, sitä enemmän se haittaa työvoiman liikkumista, etenkin kun on kyse vähän koulutetuista työntekijöistä ja pienituloisista perheistä.

Näyttää siltä, että asuntorakentaminen oli huipussaan vuonna 2018. Asuntorakentaminen suhteessa BKT:hen (ks. kuvio 3.2.3) lisääntyi nopeasti vuosina 2016–2017, ja sen arvioidaan olevan vuonna 2018 samalla tasolla kuin vuosina 2005–2007 (6,4–6,6 prosenttia). Rakennusalan kasvua on viime vuosina tukenut voimakas asuntokysyntä yhdistettynä mataliin korkoihin ja tulojen kasvuun. Asuinrakennuslupia koskevat tiedot (hyötypinta-ala neliömetreinä) osoittavat kuitenkin, että rakentamisen kasvu on tasoittumassa. Lisäksi rakennusalan työvoimapulaa koskevien tietojen perusteella voidaan päätellä, että ala on saavuttamassa täyden kapasiteettinsa. Tähän mennessä käynnistettyjen rakennushankkeiden suuri määrä saattaa riittää varmistamaan, että rakentaminen säilyy vuonna 2019 vuoden 2018 tasolla. Koska rahapolitiikan voidaan olettaa jatkuvan elvyttävänä, asuntokysynnän kääntyminen selvään laskuun on epätodennäköistä etenkin vaurailla alueilla.

Kuvio 3.2.3: **Asuntorakentaminen, % suhteessa BKT:hen**

Lähde: Euroopan komissio

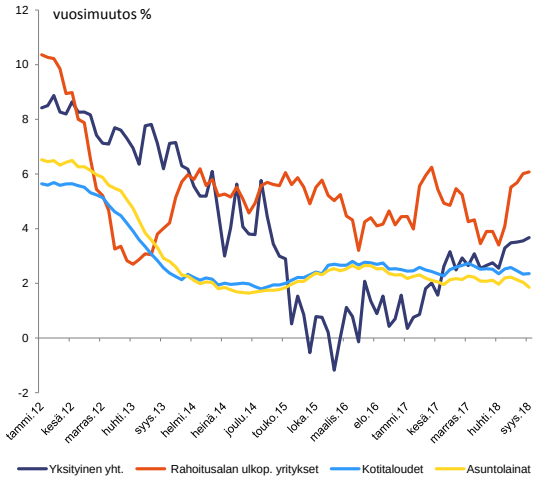
3.2.4. KOTITALOUKSIEN VELKA

Kotitalouksien velka oli 67,2 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2017, joten velkasuhde on edelleen korkea. Kotitalouksien velkaantuneisuus on kahden viime vuosikymmenen aikana lisääntynyt tasaisesti. Se on kuitenkin edelleen vähäisempää kuin muissa vertailukelpoisissa Pohjoismaissa. Velkasuhde kasvoi vuonna 2017 vain 0,2 prosenttiyksikköä. Tämän melko vähäisen kasvun taustalla oli suhteessa suurempi BKT:n kasvu. Kun tarkastellaan velkaa suhteessa käytettävissä oleviin bruttotuloihin, kotitalouksien velkaantumisaste kasvoi 2,1 prosenttiyksikköä 116,0 prosenttiin. Samaan aikaan kotitalouksien varallisuus kasvoi, ja velan ja rahoitusvarojen suhdetta kuvaava indikaattori supistui 0,2 prosenttiyksikköä 46,1 prosenttiin.

Vuoden 2018 toista neljännestä koskevat neljännesvuosi-indikaattorit osoittavat, että kotitalouksien velka suhteessa BKT:hen alkoi hieman supistua. Samaan aikaan kotitalouksien säästämisaste, joka on historiallisen alhaisella tasolla, alkoi hieman kasvaa. Jos tämä suuntaus jatkuu vuoden 2018 jälkipuoliskolla, se saattaa muodostaa käännekohdan kehityksessä.

Asuntolainakanta kasvaa edelleen. Asuntolainakanta oli heinäkuun 2018 lopussa yhteensä 97,1 miljardia euroa (eli 78 prosenttia kotitalouksien velasta). Tämä tarkoittaa, että asuntolainakannan vuotuinen kasvuvauhti heinäkuusta 2017 oli 2,1 prosenttia (ks. kuvio 3.2.4). Rahoitusalan ulkopuolisten yritysten lainakanta oli 83 miljardia euroa. Tästä summasta 30,2 miljardia euroa oli asunto-osakeyhtiöille ja vuokra-asuntoyhtiöille myönnettyjä lainoja. Tämän segmentin kasvu on ollut vuositasolla suurinta, yli 10 prosenttia edellä mainitulla jaksolla, ja se on ollut seurausta käynnissä olevasta uudis- ja korjausrakentamisesta.

Kuvio 3.2.4: **Lainojen määrän vuosikasvu**

Lähde: Euroopan keskuspankki

Asuntolainojen keskimääräinen takaisinmaksuaika on pitenemässä, ja ne otetaan vaihtuvakorkoisina. Useimpien uusien lainojen keskimääräinen takaisinmaksuaika on pidempi kuin aikaisemman lainakannan. Heinäkuussa 2018 otettujen uusien lainojen keskimääräinen takaisinmaksuaika oli noin 20 vuotta, ja 60 prosentissa lainoista takaisinmaksuaika oli 20–26 vuotta. Nykyisestä lainakannasta on vaihtuvakorkoista suurin osa (korko on yleensä sidottu euriboriin), ja uusista lainoista 97 prosenttia. Kotitalouksien kokonaisvelkaan sisältyvät myös vastuut asunto-osakeyhtiöiden veloista. Osa kotitalouksista saattaa rahoittaa pääomaosuutensa asunto-osakeyhtiössä muilta kuin pankeilta saaduilla vakuudettomilla korkeakorkoisilla lainoilla. Tämä aiheuttaa potentiaalisia riskejä. Asuntovakuudellisten lainojen osuus pankkisektorin kokonaistaseessa on

kolmen viime vuoden aikana kasvanut 35 prosentista 43 prosenttiin.

Kulutusluotot lisääntyvät nopeasti. Kulutusluotot kasvoivat 5 prosentin vuosivauhtia (syyskuusta 2017 syyskuuhun 2018). Kasvun taustalla on yksityisen kulutuksen lisääntyminen ja sellaisten pienten lainanantajien suosio, jotka eivät ota vastaan talletuksia (ja jäävät sen vuoksi sääntelyn ulkopuolelle). Viranomaiset ovat tämän vuoksi tehostaneet toimiaan kattavan luottotietorekisterin perustamiseksi. Rekisteriin on tarkoitus kerätä sekä positiivista että negatiivista tietoa velallisista, jotta se antaisi täyden kuvan kunkin lainanottajan luottokelpoisuudesta. Rekisterihanke käynnistettiin vuonna 2019, mutta rekisterin käyttö päästään aloittamaan vasta muutaman vuoden kuluttua. Viranomaisten ja sidosryhmien edustajista muodostetussa työryhmässä keskustellaan samaan aikaan muista toimista, joilla on tarkoitus rajoittaa kotitalouksien lisävelkaantumista. Näihin kuuluu etenkin lainsäädäntö, jolla on tarkoitus asettaa rajat velka-tulosuhteelle.

Velkaantumisessa on suuria alueellisia eroja. Erot kasvoivat viime vuosikymmenellä, ja niiden kasvu korreloi voimakkaasti asuntojen hintakehityksen kanssa. Velkaantuneisuus lisääntyi koko maassa yleisesti, mutta suurinta kasvu oli kasvukeskuksissa (Suomen Pankki, 2018).

Viranomaiset ovat toteuttaneet ennakoivia makrovakaustoimenpiteitä, joilla rajoitetaan kotitalouksien velkaantuneisuuden kasvua. Finanssivalvonta on asettanut luottolaitosten asuntoluottokannan keskimääräiselle riskipainolle 15 prosentin alarajan, jota sovelletaan tammikuusta 2018, ja asuntolainoille heinäkuusta 2018 sovellettavan lainakaton, joka on 85 prosenttia lainahakemuksen hyväksymisen yhteydessä asetetun vakuuden käyvästä arvosta. Lisäksi hallitus on asteittain poistamassa asuntolainakorkojen verovähennyskelpoisuutta. Vaikka Suomi on vähitellen supistanut korkojen vähennyskelpoista osuutta, se oli vuonna 2018 vielä 50 prosenttia. Asuntolainakorkojen vähennyskelpoisuus verotuksessa tukee kotitalouksien lainanoton kasvua ja voi johtaa makrotaloudellisten riskien kasvuun.

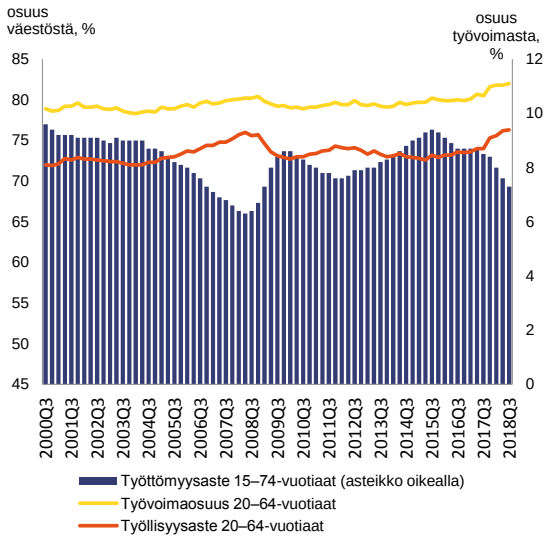
3.3. TYÖMARKKINAT, KOULUTUS JA SOSIAALIPOLITIIKKA

3.3.1. TYÖMARKKINAT

Työmarkkinat ja työvoiman tarjonta

Työmarkkinat ovat alkaneet hyötyä talouden elpymisestä. Työllisyysaste ja työvoimaosuus ovat lähestymässä finanssikriisiä edeltäneitä tasoja. Vuonna 2017 työllisyysaste (20–64-vuotiaat) kasvoi edellisvuodesta lähes 1 prosenttiyksikön, 74,2 prosenttiin (ks. kuvio 3.3.1). Kasvu jatkui vuonna 2018 (vuoden 2018 kolmannella neljänneksellä työllisyysaste oli 76,3 prosenttia). Työllisyysaste oli yli EU:n keskiarvon (72,2 prosenttia) mutta edelleen muiden vertailukelpoisten Pohjoismaiden ([13]) työllisyysasteita alhaisempi. Myös työvoimaosuus on parantunut, ja se oli 80,7 prosenttia vuonna 2017. Tilanteen kohentumisen taustalla on työvoiman kysynnän ja ikääntyneiden työntekijöiden työllisyyden kasvu. Työvoimaosuus 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä on kasvanut jatkuvasti: se kasvoi vuodesta 2007 vuoden 2018 puoliväliin mennessä 54 prosentista 65 prosenttiin (Eurostat, 2018a).

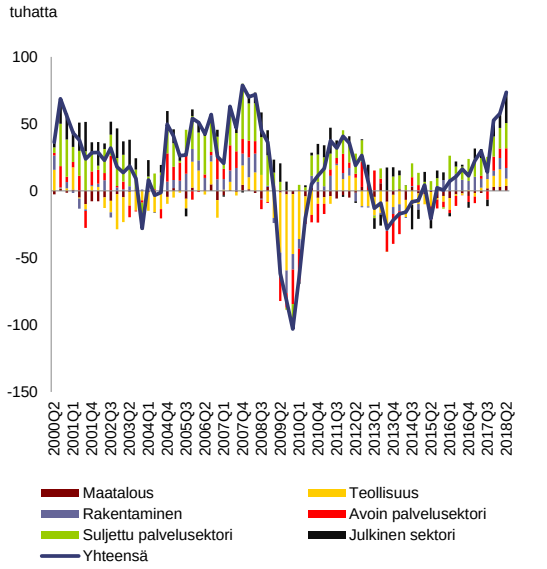
Kuvio 3.3.1: **Työvoimaosuus, työllisyysaste ja työttömyysaste (neljännesvuositiedot)**

Lähde: Euroopan komissio

Rakenteellinen työttömyys on säilynyt suhteellisen suurena huolimatta työllisyyden jatkuvasta kasvusta Suomen tärkeimmillä talouden aloilla. Työllisyyden kasvu kiihtyi vuonna 2018 (2,3 prosenttiyksikköä vuoden 2017 kolmannen neljänneksen ja vuoden 2018 kolmannen neljänneksen välisenä aikana). Kasvu oli erityisen nopeaa suljetulla palvelusektorilla, julkisella sektorilla, teollisuudessa ja rakennusalalla (ks. kuvio 3.3.2). Työttömyysaste laski tämän seurauksena vuoden 2017 kolmannen neljänneksen ja vuoden 2018 kolmannen neljänneksen välisenä aikana 8,5 prosentista 7,4 prosenttiin, joten se oli lähellä rakennetyöttömyyden 7,0 ([14]) prosentin tasoa. Laskusuuntauksen odotetaan jatkuvan.

Kuvio 3.3.2: **Työllisyyden kasvu sektoreittain**

Lähde: Euroopan komissio

Työvoiman kysynnän kasvaessa ja työttömyyden vähentyessä on merkkejä työvoimapulasta. Beveridge-käyrän mukainen noususuuntaus (ks. kuvio 3.3.3) jatkui noususuhdanteessa vuoden 2018 toisella neljänneksellä. Beveridge-käyrä esittää graafisesti työttömyysasteen ja avoimien työpaikkojen välisen suhteen. Käyrän osoittama kehitys saattaa olla merkki työmarkkinoiden kiristymisestä ja johtaa lopulta siihen, että palkkoihin kohdistuu nousupainetta. Avoimien työpaikkojen määrä kasvoi edelleen vuonna 2018, ja avoimien työpaikkojen osuus oli vuoden 2018 kahdella ensimmäisellä neljänneksellä keskimäärin 2,4 prosenttia. Vuoden 2018 kahden ensimmäisen

([13]) Tanska: 76,9 prosenttia; Ruotsi: 81,8 prosenttia; Norja: 78,3 prosenttia.

([14]) Vuotta 2018 koskeva Euroopan komission arvio työttömyyden tasosta, jolla palkkainflaatio ei kiihdy.

neljänneksen aikana avoinna olleista 109 600 työpaikasta 49 prosenttia oli vaikeasti täytettäviä työpaikkoja ([15]). Vuonna 2017 tällaisten työpaikkojen osuus oli 39 prosenttia.

([15]) Vaikeasti täytettävä työpaikka on työpaikka, jonka täyttämisessä työnantaja on kokenut vaikeuksia (subjektiivinen mielipide) (Tilastokeskus, 2019).

Laatikko 3.3.1: **Tulosten seuraaminen Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin näkökulmasta**

Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilari on suunniteltu antamaan suuntaa lähentymisprosessille, joka parantaa työ- ja elinoloja Euroopan unionissa. ([1]) Se sisältää 20 keskeistä periaatetta ja oikeutta, jotka liittyvät yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja työmarkkinoille pääsyyn, oikeudenmukaisiin työoloihin ja sosiaaliseen suojeluun ja osallisuuteen.

Suomi suoriutuu hyvin sosiaalisten oikeuksien pilaria tukevassa sosiaali-indikaattoreiden tulostaulussa. Tuloerot ovat Suomessa EU:n alhaisimpia. Vuonna 2017 rikkaimman 20 prosentin tulot olivat edelleen 3,5-kertaiset köyhimmän 20 prosentin tuloihin verrattuna, kun ne EU:ssa olivat keskimäärin 5,1-kertaiset. Köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen riski on edelleen pieni, vaikka alueiden välillä on jonkin verran eroja. Köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevan väestön osuus supistui 15,7 prosenttiin vuonna 2017, jolloin se oli pienin 10 vuoteen (vuonna 2007 osuus oli 17,4 prosenttia). Osuus on selvästi alle EU:n keskiarvon (22,5 prosenttia). Tulonsiirtojärjestelmä tasaa tuloeroja paremmin kuin järjestelmät EU:ssa keskimäärin. On kuitenkin näyttöä siitä, että vähän koulutettujen vanhempien lapsilla köyhyysriski tai sosiaalisen syrjäytymisen riski on suuri ja kasvamassa (riski kasvoi vuosien 2010 ja 2017 välisenä aikana Suomessa 45 prosentista 63,1 prosenttiin, kun se EU:ssa kasvoi vastaavana aikana 59,8 prosentista 62,9 prosenttiin). Suomessa on edelleen yleisesti ottaen hyvin toimiva koulutusjärjestelmä, vaikka koulutustulokset ovat hieman heikentyneet ja ryhmien väliset erot ovat kasvaneet. Koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus kasvoi hieman vuonna 2017, 8,2 prosenttiin. Suomi kuuluu digitaalisissa taidoissa parhaiten suoriutuvien maiden joukkoon. Väestöstä 76 prosentilla on perustason tai sitä paremmat digitaaliset taidot (EU:ssa vastaava osuus on keskimäärin 57 prosenttia). Niiden henkilöiden osuus väestöstä, jotka oman ilmoituksensa mukaan ovat jääneet vaille tarvitsemaansa sairaanhoitoa, on hieman supistunut, mutta se on edelleen yksi EU:n suurimpia (3,6 prosenttia vuonna 2017, vastaava osuus EU:ssa 1,6 prosenttia). Tämä johtuu lähes yksinomaan pitkistä hoitoonpääsyajoista.

SUOMI		
Yhtäläiset mahdollisuudet ja pääsy työmarkkinoille	Varhain koulunkäynnin lopettaneet (% 18–24-vuotiaista)	Keskitasoa
	Sukupuolten välinen työllisyysero	Parhaimpien joukossa
	Ylimmän ja alimman tuloviidenneksen tulo-osuuksien suhde (S80/S20)	Parhaimpien joukossa
	Köyhyys- ja syrjäytymisriskiaste (%)	Parhaimpien joukossa
	Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret (% 15–24-vuotiaista)	Keskitasoa
Dynaamiset työmarkkinat ja oikeuden-mukaiset työolot	Työllisyysaste (% 20–64-vuotiaista)	Keskitasoa
	Työttömyysaste (% 15–74-vuotiaista)	Keskitasoa
	Pitkäaikaistyöttömyysaste (% 15–74-vuotiaista)	Keskitasoa
	Kotitalouksien käytettävissä olevien bruttotulojen kasvu henkeä kohti	Keskitasoa
	Kokoaikatyötä tekevän keskituloisen perheettömän työntekijän nettoansiot	Keskitasoa parempi
Sosiaalinen suojelu ja sosiaalinen osallisuus	Sosiaalisten tulonsiirtojen (pl. eläkkeet) vaikutus köyhyyden vähentämiseen	Parhaimpien joukossa
	Virallisten lastenhoitopalvelujen piirissä olevat alle 3-vuotiaat lapset	Keskitasoa
	Vaille tarvittavaa sairaanhoitoa jääneet, asianomaisen oma ilmoitus	Keskitasoa
	Henkilöiden digitaalisen osaamisen taso	Parhaimpien joukossa

Sosiaali-indikaattoreiden tulostauluun sisältyviin pääindikaattoreihin liittyvät jäsenvaltioiden tulokset luokitellaan käyttämällä työllisyyskomitean ja sosiaalisen suojelun komitean kanssa sovittuja tilastomenetelmiä. Menetelmissä tarkastellaan samaan aikaan indikaattoreiden arvoja ja niissä tapahtuneita muutoksia suhteessa vastaaviin EU:n keskiarvoihin ja luokitellaan jäsenvaltiot tulosten perusteella seitsemään ryhmään (parhaiten suoriutuvista kriittisessä tilanteessa oleviin). Jäsenvaltion voidaan esimerkiksi katsoa suoriutuneen keskimääräistä paremmin, jos indikaattorin arvo on lähellä EU:n keskiarvoa mutta paranee nopeasti. Lisätietoja menetelmistä on komission ja neuvoston yhteisessä työllisyysraportissa vuodelta 2018, COM (2017) 674 final.

Palvelujen integrointi asettaa haasteita. Työttömille tarkoitettujen aktivointipalvelujen valikoima on asianmukainen, mutta palvelut on hajautettu usealle eri tarjoajalle ja puutteellinen koordinointi aiheuttaa sen, ettei saumatonta palveluketjua saavuteta. Tästä on seurauksena, että muita heikommassa asemassa olevat työttömät putoavat usein eri ohjelmien ja toimenpiteiden väliin.

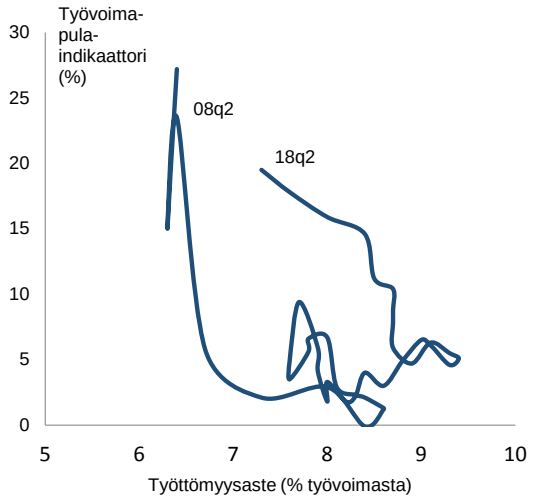
Maahanmuuttajille tarkoitettu vaikuttavuusinvestointihanke auttaa maahanmuuttajia löytämään työtä. Vaikuttavuusinvestointihankkeen tavoitteena on kouluttaa ja työllistää vähintään 2 000 maahanmuuttajaa vuosina 2017–2019. Hankkeesta tuetaan yhdennettyjä yksilöllisiä toimenpiteitä maahanmuuttajien nopeaksi kotouttamiseksi ja työllistämiseksi. Toimenpiteet on tarkoitettu maahanmuuttajille, jotka ovat jo osallistuneet ensimmäisen vaiheen kotouttamistoimenpiteisiin, kuten

peruskielikoulutukseen. Yksi sijoittajista on Euroopan investointirahasto, jonka rahoitusosuus on 10 miljoonaa euroa.

([1]) Euroopan parlamentti, neuvosto ja Euroopan komissio antoivat 17. marraskuuta 2017 julistuksen Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarista. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en

Digitalisaatio, automaatio ja tekoäly luovat uusia haasteita ja mahdollisuuksia työmarkkinoilla. Arvioiden mukaan 7 prosenttia Suomen työvoimasta työskentelee työpaikoissa, joihin kohdistuu suuri riski (yli 70 prosenttia) siitä, että ne katoavat automaation myötä (OECD, 2018c; Koski ja Husso, 2018). Nykyisistä työpaikoista voi pelkästään tekoälyn myötä kadota vuoteen 2030 mennessä 15 prosenttia (Koski ja Husso, 2018). Tekoäly voi kuitenkin samaan aikaan luoda vastaavan määrän uusia työpaikkoja, jotka liittyvät suoraan tai välillisesti automaatioon (McKinsey, 2017). Tekoälyn ja automaation vuoksi muuttuva työelämä edellyttää henkilöstön jatkuvaa koulutusta ja uudelleenkoulutusta (OECD, 2017). Tämä voi koskea jopa miljoonaa ihmistä Suomen työmarkkinoilla (työ- ja elinkeinoministeriö, 2017). Työntekijät ilmoittavat ajanpuutteen yhdeksi tärkeimmistä syistä, joka estää heitä osallistumasta aikuiskoulutukseen (valtioneuvoston kanslia, 2018a).

Kuvio 3.3.3: **Beveridge-käyrä**

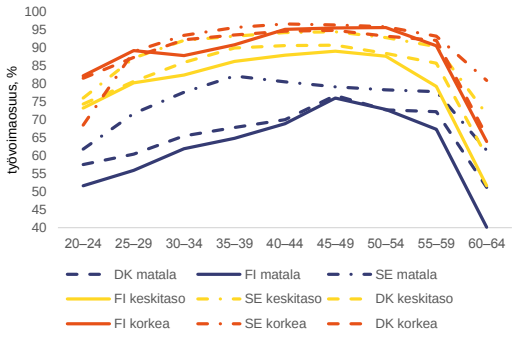

Lähde: Euroopan komissio

Väestö ikääntyy nopeasti, ja työvoima vähenee. Työikäisen väestön osuuden ennustetaan supistuvan vuosien 2016 ja 2050 välisenä aikana 63 prosentista 58,3 prosenttiin (Euroopan komissio, 2018e). Työvoiman lisääminen edellyttää koulutusta, joka antaa oikeanlaista osaamista, sekä työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevien aktivointia. Näiden toimenpiteiden olisi katettava myös työmarkkinoille heikosti integroituneet ryhmät, kuten EU:n ulkopuolisten maiden kansalaiset.

Työvoimaosuudet ovat muihin vertailukelpoisiin EU-Pohjoismaihin verrattuna alhaisia erityisesti matalan osaamistason työntekijöillä. Työvoimaosuudet ovat alhaisempia kuin muissa Pohjoismaissa kaikilla koulutustasoilla ja kaikissa ikäryhmissä (ks. kuvio 3.3.4). Matalan osaamistason työntekijöiden osuus on Suomessa melko pieni (11,7 prosenttia). Näiden työntekijöiden työvoimaosuus (47,5 prosenttia vuonna 2017) ja työllisyysaste (53,2 prosenttia vuonna 2017) ovat kuitenkin molemmat alle vastaavien EU:n keskiarvojen (53,6 prosenttia ja 55,6 prosenttia).

Kuvio 3.3.4: **Työvoimaosuus iän ja koulutustason mukaan vuonna 2017 (20–64-vuotiaat, %)**

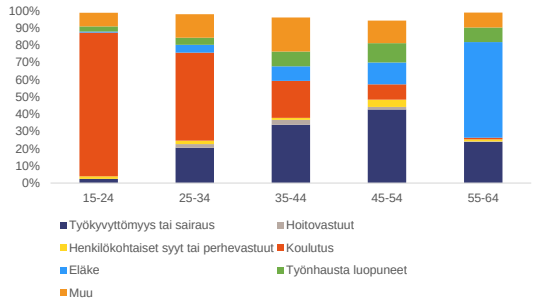
Lähde: Euroopan komissio

Työvoiman ulkopuolella olevien työikäisten miesten tilanteen taustalla on useimmiten vamma tai sairaus. Tämä koskee erityisesti 35–54-vuotiaita miehiä (ks. kuvio 3.3.5). Mielenterveysongelmien esiintyvyys saattaa osaltaan selittää työvoiman ulkopuolella olevien

määrää (Eurostat, 2018b). Työnhausta luopuneiden miesten osuus on vuodesta 2010 ollut EU:n keskiarvon yläpuolella, joskin se supistui vuosien 2016 ja 2017 välisenä aikana 10,4 prosentista 9,5 prosenttiin. Työvoiman ulkopuolella olevilla naisilla tilanteeseen ovat sen sijaan yleensä syynä hoitovelvoitteet, perhesyyt tai henkilökohtaiset syyt (ks. kohta 3.3.2). Tilastokeskuksen arvion mukaan Suomessa on noin 600 000 osatyökykyistä henkilöä, joista 240 000 saa työkyvyttömyyseläkettä ja joista noin puolet työskentelee. Osa heistä voisi työskennellä kokoaikaisesti, sillä heidän koulutustasonsa vastaa valtaväestön koulutustasoa. Hallitus on jokin aika sitten käynnistänyt hankkeita osatyökykyisten työllisyyden parantamiseksi. Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä, ettei palvelujärjestelmällä pystytä täysin vastaamaan tämän ryhmän erityistarpeisiin (sosiaali- ja terveysministeriö, 2018). Vaikka osatyökykyiset haluaisivat työskennellä, he kohtaavat esteitä pyrkiessään työmarkkinoille tukipalvelujen puutteellisen koordinoinnin ja sosiaaliturvajärjestelmän hajanaisuuden vuoksi.

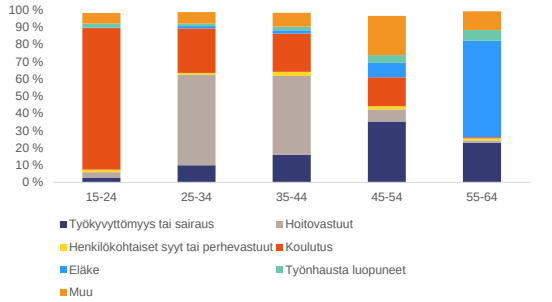
Nuorisotyöttömyys on vähentynyt hieman, mutta se on edelleen EU:n keskiarvon yläpuolella. Nuorisotyöttömyysaste oli vuoden 2018 toisella neljänneksellä 17,5 prosenttia (EU:n keskiarvo 15,1 prosenttia). Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten osuus on kuitenkin EU:n keskiarvoa pienempi (10,9 prosenttia 15–29-vuotiaista vuonna 2017, kun vastaava EU:n keskiarvo oli 13,4 prosenttia). Suomen nuorisotakuujärjestelmä saavutti 66 prosenttia työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olleista 15–24-vuotiaista nuorista vuonna 2017 (Euroopan komissio, 2018f). Nuorille suunnatuista keskitetyistä palvelupisteistä eli ohjaamoista on tehty pysyviä, ja niiden rahoitus on varmistettu vuoteen 2021 asti. Ohjaamoja on yli 50. Ensimmäiset kansalliset tulokset vuodelta 2016 ovat lupaavia. Niiden mukaan ohjaamot auttoivat yli 13 000 nuorta palvelujen tai toimenpiteiden piiriin (Kohtaamo, 2018). Palvelumallin testausvaiheen ja laajentamisen rahoittamisessa oli mukana myös Euroopan sosiaalirahasto.

Kuvio 3.3.5: **Syyt työvoiman ulkopuolella olemiseen (miehet, 2016)**

Lähde: Euroopan komissio

Kuvio 3.3.6: **Syyt työvoiman ulkopuolella olemiseen (naiset, 2016)**

Lähde: Euroopan komissio

Vaikka ulkomailla syntyneiden osuus on edelleen kansainvälisessä vertailussa pieni, se on kasvanut nopeammin kuin useimmissa muissa OECD-maissa. Ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä oli Suomessa vuonna 1990 vain 1,0 prosenttia, mutta vuonna 2016 se oli noussut jo 6,5 prosenttiin (OECD, 2018d). Ulkomailla syntyneitä oli vuonna 2017 yhteensä 249 500, ja heistä noin 20 prosenttia oli virolaisia (Tilastokeskus, 2018a). Yli 65 prosenttia ulkomailla syntyneistä asuu 10 suurimmassa kaupungissa. Ulkomailla syntyneiden osuus on suurin Helsingissä, jonka asukkaista 10 prosenttia on maahanmuuttajia. Nettomaahanmuuton odotetaan säilyvän positiivisena tulevina vuosina, kun Suomeen muuttaa yhä enemmän ihmisiä EU:n ulkopuolisista maista.

Ulkomailla syntyneiden ja kantaväestön työllisyysero on Suomessa suuri. Ulkomailla syntyneiden työllisyysaste on alhaisempi kuin Suomessa syntyneiden (se oli 49,9 prosenttia vuonna 2017, kun EU:n keskiarvo samana vuonna oli 57,4 prosenttia). Tämä koskee etenkin

ulkomailla syntyneitä naisia (36,1 prosenttia, EU:n keskiarvo 47,1 prosenttia). Työllisyysero on EU:n suurimpia, mikä voi johtua perhe-etuusjärjestelmästä. Se saattaa vaikuttaa sellaisten lasten kotoutumiseen, joiden vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Näillä lapsilla on vaikeuksia menestyä Suomen koulujärjestelmässä (OECD, 2018e). Vuonna 2015 Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden kotouttamiseksi on kehitetty useita kotouttamistoimenpiteitä. Opetus- ja kulttuuriministeriö esimerkiksi myöntää rahoitusta oppilaitoksille parantaakseen maahanmuuttajille tarjolla olevia koulutuspalveluja.

Viime vuosina on tehty paljon kotouttamisjärjestelmän uudistamiseksi. Suomessa on toteutettu muun muassa toimia, jotka liittyvät asettautumiseen, varhaiseen työmarkkinoille pääsyyn ja työyhteisöjen monimuotoisuuteen. Maahanmuuttajille tarkoitetussa vaikuttavuusinvestointihankkeessa pyritään työllistämään vähintään 2 000 maahanmuuttajaa 4–6 kuukauden koeajan jälkeen. Kokoaikaista työllistymistä edistetään yhdistämällä joustavasti yksilölliset koulutustarpeet ja työharjoittelu. Toimenpiteiden toteuttamisesta vastaa rahasto, johon ovat sijoittaneet sekä yksityiset yritykset että institutionaaliset sijoittajat. Työ- ja elinkeinoministeriö suorittaa maksuja rahastoon hankkeen tulosten perusteella. Hanke käynnistyi vuonna 2016, ja se päättyy vuoden 2019 lopussa.

Työn vastaanottamiseen kannustaminen ja aktivointitoimet

Hallitus on panostanut aiempaa enemmän työttömien aktivointiin. Vuonna 2018 tuli voimaan aktiivimalliksi kutsuttu etuusjärjestelmä, johon sisältyy taloudellisia sanktioita (Euroopan komissio, 2018b). Mallin tavoitteena oli lisätä etuuksien ehdollisuutta tiukentamalla niiden saamisen ehtoja. Vuoden 2018 kesä–heinäkuussa työttömyysetuuksia leikattiin 158 000 työttömältä (Yleisradio Oy, 2018). Näyttää siltä, että työttömien mahdollisuudet osoittaa riittävää aktiivisuutta ovat rajoitetut ([16]) ja että TE-toimistot (työ- ja elinkeinotoimistot) eivät pysty tarjoamaan riittäviä aktivointipalveluja. Järjestelmän puutteet voivat johtaa siihen, että työttömät hakevat toimeentulotukea ja joutuvat näin entistä syvemmälle tukijärjestelmään sen sijaan, että heidän pääsynsä työmarkkinoille helpottuisi. Valmisteilla on lisäksi uusia sääntöjä, joilla pyritään aktivoimaan työttömiä velvoittamalla heidät hakemaan useampaa työpaikkaa ja lisäämällä raportointia TE-toimistolle.

Moniammatilliseen yhteistyöhön perustuva toimintakulttuuri auttaisi tavoittamaan paremmin kaikki kohderyhmät. Suomessa käytetään vähemmän rahaa julkisiin työvoimapalveluihin työtöntä kohti kuin muissa vertailukelpoisissa Pohjoismaissa (Kansainvälinen valuuttarahasto, 2017). Pitkäaikaistyöttömyyttä ja työvoiman ulkopuolelle jäämistä on yhä vaikeampaa vähentää ja ehkäistä ilman moniammatillista lähestymistapaa, jonka avulla voidaan puuttua myös työhön liittymättömiin ongelmiin (kuten terveys- tai päihdeongelmiin). Yhdennettyä lähestymistapaa käytetään joidenkin – mutta ei kaikkien – kohderyhmien tapauksessa.

Julkiset yritys- ja työllisyyspalvelut on tarkoitus koota yhteen julkisiksi kasvupalveluiksi. Kyseessä on sosiaali- ja terveyspalvelu-uudistukseen (sote) ja maakuntauudistukseen liittyvä palvelu-uudistus, jossa nykyisten TE-palvelujen ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskus) yrityspalvelujen resurssit siirretään maakunnille (noin 2 600 henkilötyövuotta). Kasvupalvelujen odotetaan edistävän yrittäjyyttä ja yritysten kasvua, rakennemuutosta ja kansainvälistymistä. Samalla niillä on tarkoitus vastata työmarkkinoiden muuttuviin tarpeisiin. Uudistuksen tämän osan tavoitteena on tarjota avoimia, asiakaslähtöisiä ja tehokkaampia palveluja. Mukana on myös vaikeasti työllistettävissä oleville tarkoitettuja moniammatillisia ja integroituja palveluja. Lisäksi käynnissä tai suunnitteilla on pilottihankkeita, joiden tarkoituksena on testata uudistusta sekä sitä, miten maakunnat, alueet ja yksityiset yritykset voivat yhteistyössä tarjota toimivia työllisyyspalveluja. Vaarana on kuitenkin, että etenkin pitkäaikaistyöttömien työllisyyspalvelut voivat huonontua erityisesti siksi, että kaukana oleviin palveluihin on vaikea hakeutua (Euroopan komissio 2018g).

([16]) Euroopan sosiaalirahaston rahoittamat toimenpiteet otetaan huomioon aktiivisuutta arvioitaessa huhtikuusta 2019 lähtien.

3.3.2. SOSIAALIPOLITIIKKA

Köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen riski on edelleen pieni, vaikka alueiden ja väestöryhmien välillä on jonkin verran eroja. Köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevan väestön osuus supistui vuonna 2017 pienimmäksi 10 vuoteen. Se oli 15,7 prosenttia eli selvästi alle EU:n keskiarvon, joka oli 22,5 prosenttia. Itsenäisten ammatinharjoittajien köyhyysaste on suurempi kuin palkansaajien (Euroopan komissio, 2018h). Tämä johtuu pääasiassa siitä, että yrittäjien ilmoittamat tulot ovat pienemmät kuin palkansaajien ja vapaaehtoisen vakuutuksen ottaneita on yrittäjien keskuudessa vähemmän. Köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevan väestön osuus oli vuonna 2017 suurin Länsi-Suomessa, jossa se oli 18,5 prosenttia, ja pienin Helsinki–Uudenmaan alueella, jossa se oli 11,8 prosenttia. Vähän koulutettujen vanhempien lapsilla köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen riski on suuri (63,1 prosenttia eli hieman suurempi kuin EU:n keskiarvo, joka on 62,9 prosenttia). Maahanmuuttajataustaisten lasten köyhyysriski on huomattavasti suurempi (20 prosenttiyksikköä) kuin suomalaistaustaisten lasten. Suomi sitoutui Eurooppa 2020 -strategian yhteydessä vähentämään köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevien määrää 150 000:lla vuoteen 2020 mennessä. Vaikka tilastot osoittavat, että tavoitteesta on tähän mennessä jääty noin 100 000:lla, se on saavutettavissa, jos Suomi jatkaa määrän vähentämistä samaan tapaan kuin vuosina 2016–2017 (jolloin vähennys oli 47 000 henkeä).

Tuloerot ovat Suomessa EU:n pienimpiä. Vuonna 2017 rikkaimman 20 prosentin tulot olivat edelleen 3,5-kertaiset köyhimmän 20 prosentin tuloihin verrattuna, kun ne EU:ssa olivat keskimäärin 5,1-kertaiset. Vero- ja etuusjärjestelmä tasaa tuloeroja paremmin kuin vastaavat järjestelmät EU:ssa keskimäärin. Koulutustuloksiin liittyvä eriarvoisuus on vähäistä. Vanhempien sosioekonomisesta taustasta johtuvat erot kansainvälisen oppimistulosten arviointiohjelman (PISA) vuoden 2015 tuloksissa olivat EU:n pienimpiä. Naiset ansaitsevat edelleen keskimäärin 16 prosenttia vähemmän kuin vastaavassa työssä olevat miehet. Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että palkka-avoimuus voi auttaa ehkäisemään naisten ja muiden matalapalkkaisten työntekijöiden syrjintää (Maarianvaara, 2018).

Sosiaalietuuksien hallinnon uudistaminen ei ole vielä parantanut palvelua. Toimeentulotuen hallinto siirrettiin kunnilta Kansaneläkelaitokselle (Kela) vuonna 2017. Uudistuksessa yhdistettiin useita kuntien järjestelmiä hakuprosessien yksinkertaistamiseksi. Järjestelmä on kuitenkin jäykkä, ja siinä on vaikea ottaa huomioon yksilöllisiä olosuhteita. Viimeksi mainittu on tärkeää työvoiman ulkopuolella olevien saavuttamiseksi. Käsittelyajat ovat pitkiä, ja toisistaan poikkeavat tietojärjestelmät vaikeuttavat Kelan ja kuntien sosiaalitoimistojen välistä yhteydenpitoa. Tietyillä alueilla ruotsinkielisten palvelujen tarjonta on osoittautunut ongelmalliseksi. Ruoka-apu ei ole virallisesti osa suomalaista sosiaaliturvaa, vaan se on sosiaaliturvaa täydentävää kansalaistoimintaa, joka perustuu lahjoituksina saatujen ja ostettujen elintarvikkeiden jakamiseen. Viimeaikaisesta talouskasvusta huolimatta ruoka-avun kysyntä ei ole vähentynyt talouskasvua vastaavassa suhteessa, eikä sen odoteta vähenevän jatkossa.

Kannustinloukut ja sosiaalietuudet

Suomessa on edelleen suuria kannustin- ja työttömyysloukkuja. Toimeentulotuki ja asumistuki sekä muut etuudet poistuvat asteittain nopeasti tulojen kasvaessa, minkä vuoksi on vaarana, että työn vastaanottaminen ei ehkä ole taloudellisesti riittävän palkitsevaa. Lisäksi etuudet ovat pitkälti riittäviä ([17]), mutta niitä koskevat säännöt ovat hyvin monimutkaisia. Tämä voi yhdessä hallintokäytäntöjen kanssa johtaa byrokratialoukkuihin. Etuuksien suuruuteen ja niiden palautumisajankohtaan liittyvä epävarmuus vähentää lyhytaikaisen tai osa-aikaisen työn houkuttavuutta. Viranomaisten käytettävissä oleva reaaliaikainen tulorekisteri (ks. kohta 3.1) tarjoaa mahdollisuuden puuttua joihinkin byrokratialoukkuihin, jotka liittyvät etuuksien palautumiseen. Etuuksien tasoon liittyvä epävarmuus vähenee 1. huhtikuuta 2019 alkaen lakimuutoksen seurauksena. Muutos koskee sitä, millä ajanjaksolla tulot osa-aika- tai keikkatyöstä vaikuttavat työttömyyskorvauksen määrään.

([17]) Etuuksien on yhden hengen kotitalouksilla arvioitu olevan 75 prosenttia köyhyysrajasta ja 58 prosenttia matalapalkkaisen työtekijän tuloista (ks. Euroopan komissio ja ministerineuvosto 2018).

Sosiaalietuusjärjestelmän perusteellinen uudistus on edelleen toteuttamatta. Viime vuosina toteutetuista toimista huolimatta vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että sosiaalietuusjärjestelmää olisi uudistettava. Asiantuntijaryhmä tekee tähän liittyviä ehdotuksia seuraavalle hallitukselle eduskuntavaalien jälkeen.

Perustulokokeilun odotetaan antavan tietoa uudistusvaihtoehdoista. Testatussa perustulomallissa nykyistä etuusjärjestelmää yksinkertaistettiin yhdistämällä Kelan maksamat perustuet yhdeksi perustuloksi (Kansanelakelaitos, 2019). Alustavia tuloksia esiteltiin 8. helmikuuta 2019. Vuonna 2018 käynnistettiin viidessä kunnassa toinen kokeilu, joka koskee osallistavaa sosiaaliturvaa. Kokeilussa tutkitaan osallistavan sosiaaliturvan eri malleja, ja se päättyy vuoden 2019 lopussa. Kokeilun tavoitteena on testata, voitaisiinko työttömyysloukkuun jääneitä työttömiä saada takaisin työmarkkinoille tarjoamalle heille tehostettua neuvontaa ja paremmin kohdennettuja työvoimapalveluja.

Kotihoidon tuki on esteenä naisten osallistumiselle työvoimaan. Pitkät kotihoidon tukijaksot heikentävät kotiin jäävien – yleensä naisten – asemaa työmarkkinoilla. Kotihoidon tuki on kuitenkin pieni, ja sitä täydennetään usein sosiaalietuuksilla, etenkin silloin kun kotitaloudella ei ole muuta tuloa. Naisten pitkät hoitovapaat kasvattavat sukupuolten välistä työllisyyseroa ja sukupuolten välistä palkkaeroa (16 prosenttia). Hallitus on käynnistänyt prosessin perhevapaiden uudistamiseksi, mutta ei ole vienyt sitä päätökseen.

Pitkäaikaishoito on järjestetty kuntatasolla, mikä saattaa rajoittaa hoidon saatavuutta ja järjestelmän rahoitusta. Palvelujen kustannukset vaihtelevat tiheään asuttujen ja harvaan asuttujen alueiden välillä huomattavasti. Samaan aikaan kunnat tukeutuvat omaishoitajina toimiviin perheenjäseniin. Tämä saattaa estää omaishoitajia (joista suurin osa on naisia) osallistumasta työmarkkinoille. Suomessa omaishoito on huomattavasti yleisempää kuin EU:ssa keskimäärin (omaishoitajia on 8,9 prosenttia 16 vuotta täyttäneistä, kun EU:n keskiarvo 6,2 prosenttia), etenkin silloin kun omaishoidon osuus on alle 10 tuntia viikossa. Kunnat tukevat omaishoitoa erilaisilla toimenpiteillä, kuten koulutuksella ja taloudellisella tuella. Kotona tarjottavien palvelujen koordinointi on kuitenkin haasteellista.

Yhtäläiset mahdollisuudet saada sosiaali- ja terveyspalveluja

Suomen väestön terveydentila on verraten hyvä. Vaikka elinajanodote onkin hieman laskenut vuonna 2016, se ylittää edelleen 0,5 vuodella EU:n keskiarvon, joka on 81 vuotta (OECD, 2018b). Terveyteen liittyvä eriarvoisuus, jota mitataan alimman koulutusryhmän ja ylimmän koulutusryhmän elinajanodotteiden erolla, on Suomessa vähäisempää kuin EU:ssa. Suomi suoriutuu hyvin terveyden edistämisen ja sairauksien ehkäisyn alalla, ja hallitus odottaa, että suunniteltu maakuntauudistus ja sosiaali- ja terveyspalvelu-uudistus (sote-uudistus) (ks. kohta 3.1) lisää järjestelmän tehokkuutta ja lyhentää hoitoonpääsyaikoja.

3.3.3. KOULUTUS JA OSAAMINEN

Koulutusjärjestelmä toimii hyvin, mutta koulutustulokset ovat heikentyneet ja erot eri ryhmien välillä kasvaneet. Kansainvälisen koulutustutkimusjärjestön (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) koordinoima kansainvälinen lukutaitotutkimus (Progress in International Reading Literacy Study, PIRLS) vahvisti, että poikien ja tyttöjen tuloksissa on huomattavan suuri ero (Leino ym., 2017). Tästä huolimatta 10-vuotiaiden lukutaito on tutkimuksen mukaan säilynyt muuttumattomana vuodesta 2011 ja on edelleen hyvä. Kansainvälisessä oppimistulosten arviointiohjelmassa (PISA) 2015 todettiin, että perustaitojen osalta Suomi sijoittuu kärkimaiden joukkoon, vaikka tulokset ovatkin jatkuvasti heikentyneet (Euroopan komissio, 2018i).

Koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus kasvoi hieman. Se oli 8,2 prosenttia vuonna 2017, kun vastaava EU:n keskiarvo oli 10,6 prosenttia. Maaseudulla koulunkäynnin keskeyttäneiden nuorten osuus oli 10,1 prosenttia ja kaupungeissa 7 prosenttia. Ulkomailla syntyneistä koulunkäyntinsä keskeyttää lähes kaksi kertaa niin suuri osuus kuin Suomessa syntyneistä (15,2 prosenttia verrattuna 7,9 prosenttiin). Lisäksi näiden ryhmien välillä on merkittävä ero perustaitotasossa kaikissa keskeisissä oppiaineissa

(lukutaito, matematiikka, luonnontieteet): ero on 42 prosenttiyksikköä, kun EU:n keskiarvo on 22 prosenttiyksikköä (OECD, 2018f). Tilannetta pahentaa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulutustulosten heikentyminen (Euroopan komissio 2018b).

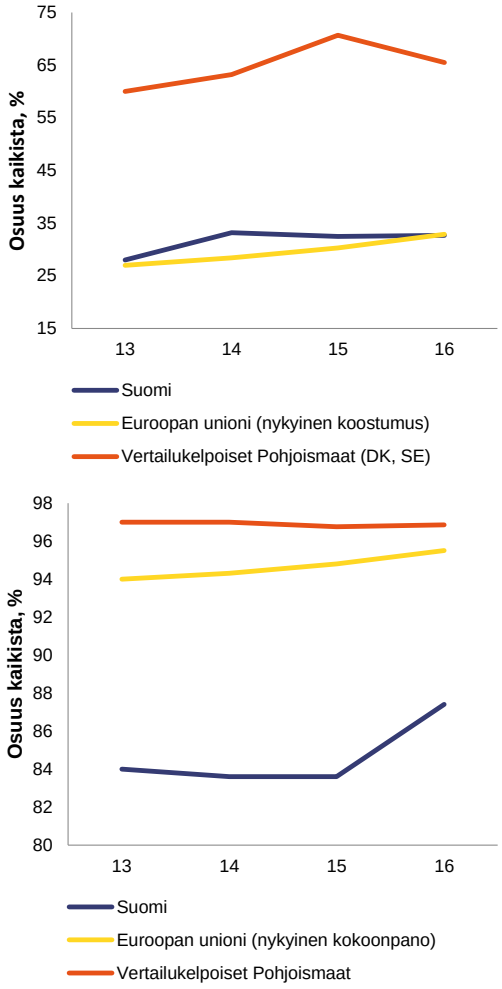
Varhaiskasvatukseen osallistuvien osuus on kasvanut. Osuus kasvoi vuosien 2007 ja 2016 välisenä aikana 32,7 prosenttiin alle 3-vuotiaiden osalta ja 87,4 prosenttiin 4 vuotta täyttäneiden osalta. Ensin mainittu osuus vastaa EU:n keskiarvoa mutta on pienempi kuin muissa Pohjoismaissa, ja jälkimmäinen osuus on edelleen 7,9 prosenttiyksikköä pienempi kuin EU:n keskiarvo. Koulutustuloksissa on havaittavissa hitaasti kasvavia eroja alueiden ja koulujen välillä. Erojen syitä ei kuitenkaan vielä täysin tunneta.

Viime aikoina on toteutettu aloitteita, joiden tavoitteena on parantaa koulutuksen laatua ja tasa-arvoa. Uudessa varhaiskasvatuslaissa (tammikuu 2018) uudistetaan perusteellisesti sääntelyä, nostetaan henkilöstön koulutustasoa ja selkiytetään tehtävänimikkeitä sekä parannetaan tiedonkeruuta. Vuoteen 2030 mennessä vähintään kahdella kolmasosalla päiväkodin henkilökunnasta on oltava korkea-asteen tutkinto alalta, kun nykyisin tällaista tutkintoa edellytetään vain yhdeltä henkilökunnan jäseneltä. Kunnille on nyt varattu 12 miljoonan euron vuotuinen määräraha esi- ja perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen tasa-arvon vahvistamiseen. Hallitus on käynnistänyt joukon aloitteita, joilla pyritään uusia keinoja käyttämällä parantamaan koulutuksen laatua ja tarkoituksenmukaisuutta. Niihin kuuluu muun muassa ehdotus keskiasteen koulutuksen uudistamiseksi.

Hallitus toteuttaa koulutuksen alalla joitakin strategisia lisäinvestointeja, jotka ovat osittain vastapainona viime aikoina tehdyille rakenteellisille menoleikkauksille. Julkiset koulutusmenot ovat Suomessa selvästi EU:n keskiarvoa suuremmat ja vastaavat muiden vertailukelpoisten EU-Pohjoismaiden tasoa. Vuonna 2016 nämä menot olivat BKT:hen suhteutettuina Suomessa 6,1 prosenttia, Ruotsissa 6,6 prosenttia ja Tanskassa 6,9 prosenttia (Eurostat, 2018c). Vuosien 2010 ja 2019 välisenä aikana koulutusmäärärahoja kuitenkin leikattiin Suomessa yhteensä 2,2 miljardia euroa (Opetusalan ammattijärjestö, 2018). Merkittävä osa alemman perusasteen ja esiasteen koulutuksen kustannuksista siirrettiin kunnille, kun valtion rahoitusosuus supistettiin 50 prosentista 25 prosenttiin. Lisäksi hallitus on varannut noin 1 miljardia euroa koulutuksen laadun parantamiseen tähtääviin aloitteisiin. Tämä investointi edustaa myönteistä kehitystä, mutta se ei kompensoi kaikkia koulutusasteita koskeneita leikkauksia eikä etenkään korkea-asteen koulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen kohdistettuja leikkauksia.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on suuri, mutta ei kaikissa yhteiskuntaryhmissä. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 30–34-vuotiaista oli 44,6 prosenttia vuonna 2017. Osuus on 2,7 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuonna 2007. Osuuksissa on edelleen suuri ero sukupuolten välillä. Lisäksi muualla kuin Suomessa syntyneistä korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli vuonna 2017 vain 27 prosenttia eli paljon vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on suurin Helsinki–Uudenmaan alueella (52,5 prosenttia) ja pienin Pohjois- ja Itä-Suomessa (38 prosenttia). Osuus on suurin suurimmissa kaupungeissa (55,3 prosenttia) ja pienin maaseudulla (30,4 prosenttia). Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus ei vuosien 2010 ja 2017 välisenä aikana juurikaan muuttunut suurimmissa kaupungeissa (+0,2 prosenttiyksikköä) mutta pienemmissä kaupungeissa, esikaupunkialueilla ja maaseutualueilla se supistui noin 9 prosenttiyksikköä.

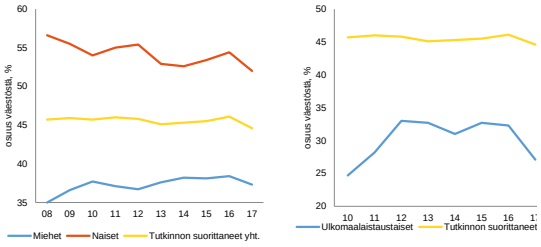
Kuvio 3.3.7: **Osallistuminen varhaiskasvatukseen: alle 3-vuotiaat (ylempi kuvio) ja 4-vuotta täyttäneet (4-vuotiaasta kouluikään, alempi kuvio)**

Lähde: Euroopan komissio

Käynnissä olevat rakenneuudistukset ja talousarvioleikkaukset voivat heikentää korkea-asteen koulutuksen laatua. Korkea-asteen koulutuksen määrärahoja leikattiin vuosina 2011–2018 yhteensä 850 miljoonaa euroa. Leikkaukset ovat johtaneet henkilöstövähennyksiin ja opetus- ja tutkimusolosuhteiden heikkenemiseen. Tästä on puolestaan ollut seurauksena, että osa parhaista professoreista ja tutkijoista on lähtenyt maasta. ”Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030” on hanke, jonka tavoitteena on saada korkeakoulusektori löytämään ratkaisuja näihin haasteisiin. Hankkeen tavoitteena on, että 50 prosenttia 25–34-vuotiaista suorittaa vähintään kandidaatin tutkinnon. Lisäksi sillä on tarkoitus parantaa mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja tarjota lisäresursseja korkealaatuiseen tutkimukseen. Suomessa korkeakouluopinnot aloitetaan vanhempina kuin muualla, ja opintonsa aloittavien mediaani-ikä on 22 vuotta. Tämän taustalla saattaa olla korkeakoulujen monimutkainen hakumenettely (valtioneuvoston kanslia, 2017). Suomi on ottanut käyttöön hakumenettelyyn liittyviä toimia, joilla edistetään korkeakouluopintojen varhaisempaa aloittamista, mutta suuntausta ei ole vielä saatu käännettyä.

Kuvio 3.3.8: **Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet (30–34-vuotiaat) Suomessa lähtömaan ja sukupuolen mukaan – suuntaukset**

Lähde: Euroopan komissio

Kattavaa ammatillisen koulutuksen uudistusta on toteutettu vuoden 2018 alkupuolelta lähtien. Toisen asteen yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa olevien opiskelijoiden osuus säilyi vuonna 2016 ennallaan 71,3 prosentissa. Osuus on selvästi suurempi kuin EU:n keskiarvo, joka on 49,3 prosenttia. Ammatilliseen koulutukseen osallistuvien työllisyystulokset vuonna 2017 (76,9 prosenttia vastavalmistuneista 20–34-vuotiaista) ovat hieman paremmat kuin EU:n keskiarvo (76,6 prosenttia). Ammattikoulutusuudistuksen keskeisiä osatekijöitä ovat osaamisperusteisen ja asiakaslähtöisen lähestymistavan vahvistaminen, yksilöllisten, joustavien ja asiakaslähtöisten opintopolkujen tarjoaminen sekä erillisten rahoitusjärjestelmien (oppilaitosperusteinen koulutus, oppisopimuskoulutus, ammatillinen aikuiskoulutus ja osittain työpaikalla järjestettävä koulutus) yhdistäminen yhdeksi yhtenäiseksi rahoitusjärjestelmäksi. Uudistuksen tavoitteena on myös kehittää ja lisätä oppisopimuskoulutusta, muuta työssäoppimista ja elinikäistä oppimista. Uudistuksen myötä jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma. Uudistuksen onnistunut toteuttaminen voisi parantaa työmarkkinakohtaantoa, lisätä hyvin koulutetun työvoiman tarjontaa sekä edistää uusimman teknologian levittämistä ja käyttöönottoa.

Erittäin hyvin toimivia aikuiskoulutusjärjestelmiä on parannettu entisestään. Aikuiskoulutukseen osallistuvien osuus (25–64-vuotiaat) on Suomessa 27,4 prosenttia, ja se on EU:n toiseksi suurin. Perusopetukseen osallistuu vuosittain 3 000–5 000 aikuista. Uudet aikuisten perusopetusta koskevat säännökset hyväksyttiin vuonna 2017, ja ne tulivat voimaan 1. tammikuuta 2018. Niiden tavoitteena on nopeuttaa perusopetuksen päättötodistuksen saamista. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, jossa on otettu huomioon opiskelijan aikaisempi koulutus. Kohderyhmään kuuluvat 17 vuotta täyttäneet ja sitä vanhemmat henkilöt, joilla ei ole peruskoulutusta. Maahanmuuttajien osuus kohderyhmästä on yli 95 prosenttia. Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma korvaa maahanmuuttajien kotouttamiskoulutuksen. Uudessa laissa annetaan oppilaitoksille suurempi vastuu kielikoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestämisestä, jotta ne voivat helpottaa maahanmuuttajien kotouttamista. Pakollinen valtakunnallinen kielikoe on poistettu. Tällä muutoksella voidaan helpottaa maahanmuuttajien pääsyä ammatilliseen koulutukseen ja heidän työllistymistään.

Digitaaliset taidot

Digitaaliset taidot ovat yksi Suomen tärkeimmistä kilpailueduista. Suomi kuuluu digiosaamisen kärkimaihin. Samaan aikaan kuitenkin lähes 60 prosenttia suomalaisista yrityksistä on ilmoittanut, että niillä on vaikeuksia löytää työntekijöitä tehtäviin, jotka edellyttävät tieto- ja viestintätekniikan erityisosaamista. Inhimillisen pääoman näkökulmasta voidaan kuitenkin todeta, että 76 prosentilla väestöstä on perustason tai sitä paremmat digitaaliset taidot. Osuus on suurempi kuin EU:ssa keskimäärin (57 prosenttia). Tietyillä pienillä tieto- ja viestintätekniikan erityisaloilla toimivilla yrityksillä on kuitenkin vaikeuksia löytää tarvitsemaansa ammattitaitoista työvoimaa.

Suomella ei ole digitaalitaitoja ja työpaikkoja edistävää kansallista koalitiota eikä teollisuuden digitalisointistrategiaa. Digitaalitaitoja ja työpaikkoja edistävä koalitio tuo yhteen yritykset, koulutuksen tarjoajat, työmarkkinaosapuolet ja viranomaiset vähentämään digitaalista osaamisvajetta seuraavissa neljässä kohderyhmässä: työvoima, koulutusammattilaiset, tieto- ja viestintätekniikan ammattilaiset ja kansalaiset. Euroopan teollisuuden digitalisointia koskevassa aloitteessa asetettujen tavoitteiden saavuttamiselle on ratkaisevaa, että kaikki sidosryhmät, etenkin jäsenvaltioiden korkealla poliittisella tasolla, saadaan liikkeelle toteuttamaan teollisuuden tarpeita vastaavia tarkoituksenmukaisia toimia. Näiden kansallisten aloitteiden suunnittelu on tärkeä osa kansallisten teollisuuden digitalisointialoitteiden eurooppalaisen foorumin toimintaa (Euroopan ammatillisen koulutuksen kehittämiskeskus, 2018).

3.3.4. INVESTOINTITARPEET

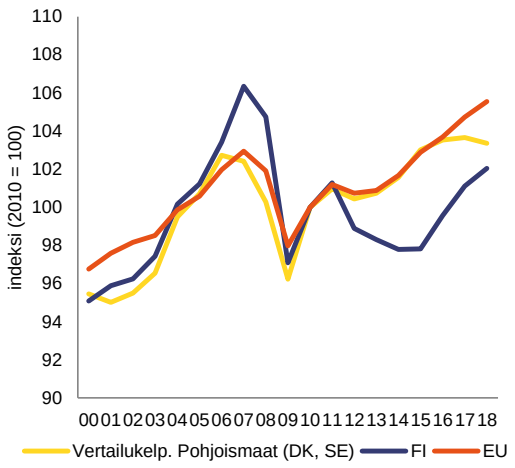
Lisäinvestoinnit osaamiseen, koulutukseen ja sosiaaliseen osallisuuteen ovat tärkeitä, jotta Suomi voi parantaa tuottavuuttaan ja lisätä pitkän aikavälin osallistavaa kasvua. Yritysten investointeja ja rakennetyöttömyyden vähentämistä haittaavat Suomessa etenkin osaamisvajeet ja osaamisen kohtaanto-ongelmat. Tämä osoittaa, että tarvitaan lisää investointeja käyttämättömän ja alikäytetyn työvoimareservin koulutukseen sekä koulutuksen ja tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen yhteensovittamiseen. Jotta kaikki käytettävissä oleva työvoimapotentiaali voitaisiin hyödyntää, tarvitaan vastaavan mittaluokan investointia sosiaaliseen osallisuuteen, erilaisten julkisten palvelujen yhdistämiseen ja pitkäaikaishoitopalvelujen saatavuuden parantamiseen. Tällöin on kiinnitettävä asianmukaista huomiota eroihin näiden palvelujen saatavuudessa eri alueiden välillä.

3.4. KILPAILUKYKYUUDISTUKSET JA INVESTOINNIT

3.4.1. TUOTTAVUUS JA INVESTOINTISUUNTAUKSET

Työn tuottavuus on elpymässä, mutta se on edelleen alhaisempi kuin ennen finanssikriisiä saavutettu tuottavuushuippu. Työn tuottavuus heikkeni Suomessa vuosina 2008–2015, kun taas EU:ssa ja euroalueella se kasvoi keskimääräisesti hieman. Tuottavuus heikkeni kaikilla aloilla, mutta se laski etenkin tehdasteollisuudessa elektroniikka-alan taantuman seurauksena. Työn tuottavuus alkoi elpyä vuonna 2016, ja se on kasvanut kaikilla aloilla. Vuonna 2018 työvoiman rekrytointi kiihtyi, ja työn tuottavuuden kasvu hidastui samalla 0,6 prosenttiin eli huomattavasti alle finanssikriisiä edeltäneen tason ja vuonna 2017 saavutetun tason (1,6 prosenttia).

Kuvio 3.4.1: **Kokonaistuottavuus (koko talous)**

Lähde: Euroopan komissio

Myös kokonaistuottavuus on edelleen heikompi kuin vuonna 2007, mutta se kasvaa nopeasti. Kokonaistuottavuuden kasvu oli Suomessa vuosina 2008–2015 negatiivinen. Tämän taustalla on siirtyminen korkean teknologian tuotteista kohti keskikorkean teknologian tuotteita. Kokonaistuottavuus alkoi kasvaa vuodesta 2016 alkaen tahtiin, joka oli lopulta nopeampi kuin muissa vertailukelpoisissa Pohjoismaissa (ks. kuvio 3.4.1). Vuonna 2018 Suomen kokonaistuottavuuden odotetaan kuitenkin olevan yhä kaukana vuoden 2007 huippulukemista (Euroopan komissio, 2018b). Tämä saattaa johtua siitä, että investoinnit laitteisiin ja henkisiin omaisuustuotteisiin ovat edelleen suhteellisen alhaisella tasolla (ks. myös jakso 1 ja kohta ”Investointitarpeet” jäljempänä).

Kokonaisinvestointien määrä oli Suomessa edelleen suurempi kuin EU:ssa keskimäärin, mutta valtaosa investoinneista tehtiin rakentamiseen (ks. laatikko 3.4.1)**.** Viimeksi kuluneilla neljällä vuosineljänneksellä kokonaisinvestoinnit olivat noin 22 prosenttia suhteessa BKT:hen. Ne kuuluvat EU:n suurimpiin ja olivat hieman kasvussa. Rakentamisen osuus kokonaisinvestoinneista oli kuitenkin 59,4 prosenttia eli 3 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuosi sitten. Rakentamisinvestointien osuus BKT:n suhteutettuna oli 13,3 prosenttia eli EU:n suurin, ja se oli edelleen kasvussa. Rakentamisesta lähes 50 prosenttia oli asuntorakentamista, joka on yksi vähiten tuotannollisista investointiluokista.

Laiteinvestointien määrä Suomessa on edelleen suhteellisen vähäinen. Laiteinvestoinnit kääntyivät viime vuonna nousuun, kun yritysten kapasiteetin käyttöaste kasvoi. Laiteinvestoinnit (brutto) olivat Suomessa noin 5,2 prosenttia suhteessa BKT:hen ja 23,0 prosenttia kokonaisinvestoinneista. Osuudet ovat pienempiä kuin viime vuonna, ja ne kuuluivat edelleen EU:n alhaisimpiin. Lisäksi laiteinvestointien kasvun odotetaan hidastuvan melko pian, sillä kansainvälisen kaupan kasvaneet jännitteet vaikuttavat hyvin todennäköisesti ulkomaankauppaan ja sitä kautta kapasiteetin käyttöasteeseen Suomessa.

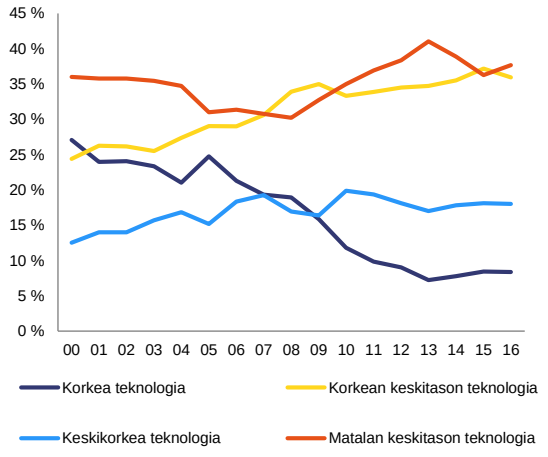
Suomalaisten tuotteiden laatu on yleisesti ottaen vakiintunut. Suomen elektroniikka-alan (ja etenkin matkapuhelinteollisuuden) romahdus on supistanut voimakkaasti maan huipputeknologiatuotteiden viennin volyymia. Suomi kuuluu tehdasteollisuuden tuottavuudeltaan EU-maiden kärkijoukkoon ([18]), mutta sen huipputeknologiatuotteiden viennin osuus on tällä hetkellä tämän kärkijoukon pienin. Samaan aikaan Suomi on erikoistunut matalan keskitason tai korkean keskitason teknologian vientiin (ks. kuvio 3.4.2). Suomen viennin kehittyneisyyttä kuvaavan indeksin perusteella reaalisen kilpailukyvyn menetykset ovat sen sijaan vähemmän huolestuttavia (viennin kehittyneisyyden astetta

([18]) Belgia, Tanska, Saksa, Alankomaat, Itävalta, Suomi, Ruotsi ja Yhdistynyt kuningaskunta.

mittaava Hausmannin indeksi, Kansainvälinen valuuttarahasto, 2017).

Yritysten väliset tuottavuuserot kasvavat tehdasteollisuudessa. Suomen teollisuusyrityksissä työn tuottavuus kasvoi tasaisesti vuoteen 2008 asti lukuun ottamatta heikoimmin tuottavia yrityksiä, joissa se säilyi ennallaan. Vuoden 2008 jälkeen tuottavuus on pysynyt suhteellisen muuttumattomana tuottavuusjakauman keskiosassa, mutta se on jatkanut laskuaan jakauman alapäässä ja kasvuaan kaikkein tuottavimmissa yrityksissä. Tämä on kasvattanut kuilua heikoimmin tuottavien ja tuottavimpien yritysten välillä (Euroopan komissio, 2018b). Taloudellisissa vaikeuksissa olevien ja suurelta osin tuottamattomien yritysten osuus on Suomessa suhteellisen suuri. Nämä yritykset sitovat huomattavia määriä työvoimaa, pääomaa ja muita resursseja, jotka voisivat palvella taloutta paremmin, jos ne kohdennettaisiin tuottavampaan toimintaan (ks. kuvio 3.4.3).

Kuvio 3.4.2: **Korkean, korkean keskitason, matalan keskitason ja matalan teknologian osuus tehdasteollisuuden kokonaisviennistä**

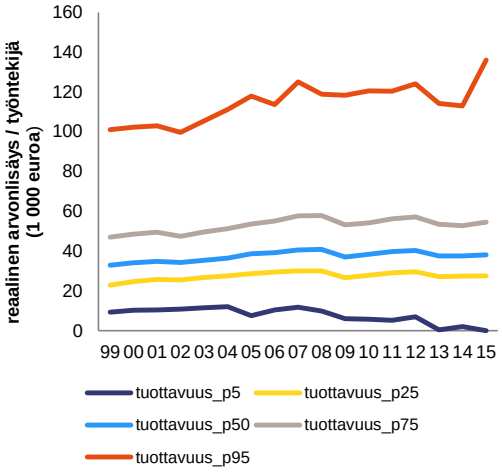

Lähde: Euroopan komissio

Pieni osa yrityksistä tekee suuren osan fyysiseen ja aineettomaan omaisuuteen kohdistuvista investoinneista. Investointiaste eniten investoivaan 10 prosenttiin kuuluvilla yrityksillä on monta kertaa suurempi kuin mediaaniyrityksellä, jonka investointiaste on lähellä vähiten investoivien yritysten investointiastetta. Yritystason tietojen perusteella on näin ilmeistä, että yritysten kokonaisinvestointiasteen laskun taustalla ovat suurimmaksi osaksi investointijakauman yläpäässä olevat yritykset. Jakauman keskiosassa lasku on ollut maltillisempaa, ja jakauman alapäässä investointiaste on säilynyt pitkälti ennallaan.

Suomen tuottavuuskomiteaa on kuultu käynnissä olevan talouspolitiikan EU-ohjausjakson yhteydessä. Suomi on vuonna 2016 annetun neuvoston suosituksen mukaisesti perustanut lokakuussa 2018 tuottavuuslautakunnan kansalliseksi tuottavuuskomiteaksi. Kansalliset tuottavuuskomiteat ovat objektiivisia, puolueettomia ja riippumattomia elimiä. Ne voivat tutkia tuottavuushaasteita ja näin edistää näyttöön perustuvaa poliittista päätöksentekoa ja lisätä jäsenvaltioiden sitoutumista rakenneuudistuksiin.

Kuvio 3.4.3: **Reaalinen työn tuottavuus tehdasteollisuudessa**

(1) Otoksen koko: 11 000–13 000 yritystä.
(2) Yritykset on jaoteltu niiden tuottavuuden mukaan seuraavasti: p50 = mediaaniyritykset; p25 ja p75 = alin ja ylin kvartiili; p05 ja p95 = jakauman ala- ja yläpää.
Lähde: CompNet-tietokanta

Investointitarpeet

Investointien kohdentaminen inhimilliseen pääomaan, tutkimukseen ja innovointiin sekä energiaan ja liikenneinfrastruktuuriin, vahvistaisi Suomen pitkän aikavälin kasvupotentiaalia. Hyödyntämätön inhimillinen pääoma voi olla esteenä osallisuuden lisäämiselle ja työllistettävyyden parantamiselle. Se voi myös heikentää mahdollisuuksia lisätä tuottavuutta (ks.

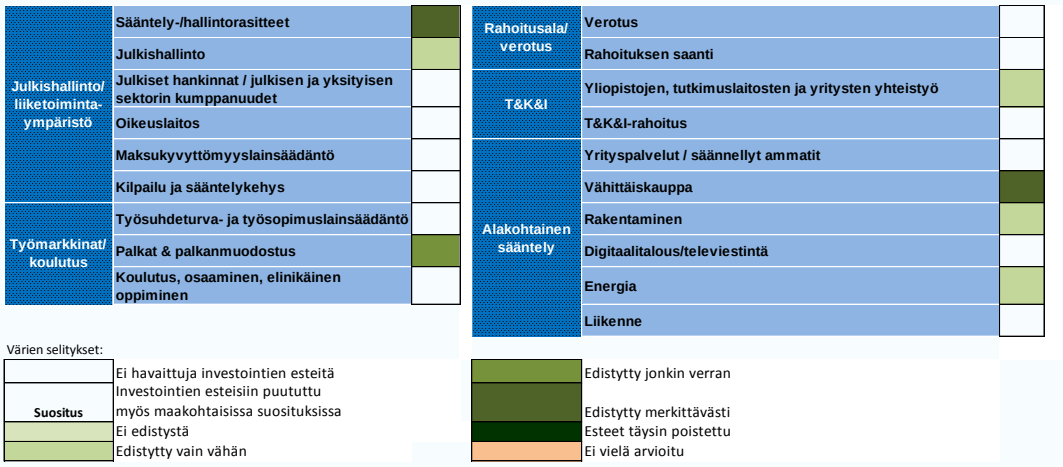
jakso 3.3). T&K-intensiteetti ei ole vielä elpynyt kriisivuosista, eikä vaikuta siltä, että se riittäisi monipuolistamaan vientiä korkeamman teknologian tuotteisiin pitkällä aikavälillä. Vaikka asutus on harvaa, kohtuuhintaisten asuntojen puute kasvukeskuksissa ja liikenteen pullonkaulat voivat haitata työvoiman liikkumista. Ulkomaanmarkkinat ovat pitkien matkojen päässä, mikä vaikeuttaa vientiin suuntautuneiden yritysten toimintaa. Energiavaltaisen teollisuuden ja liikennesektorin irtautuminen hiilestä edellyttää yksityisten ja julkisten investointien lisäämistä. Tutkimusta ja innovointia tarvitaan myös Suomen hiilineutraaliustavoitteiden saavuttamiseksi.

Laatikko 3.4.1: **Investointeihin liittyvät haasteet ja uudistukset Suomessa**

Jakso 1: Makrotaloudellinen näkökulma

Vuonna 2017 kokonaisinvestointien määrä oli Suomessa edelleen suurempi kuin EU:ssa keskimäärin, mutta entistäkin suurempi osuus investoinneista tehtiin rakentamiseen. Laiteinvestointien määrä säilyi EU:n pienimpien joukossa. Henkiseen omaisuuteen tehtyjen investointien kokonaismäärä väheni Suomessa edelleen. Tehdasteollisuudessa tutkimus- ja kehittämisinvestointien väheneminen ei koskenut pelkästään elektroniikkateollisuutta. Tämä voi olla merkki siitä, että tehdasteollisuudessa erikoistutaan yhä enemmän aloihin, joiden tuottama arvonlisäys on vähäinen. Julkiset tutkimus- ja kehittämismenot vakiintuivat. Suorien ulkomaisten sijoitusten määrä pysyi melko pienenä, vaikkakin Suomeen suuntautuneiden suorien ulkomaisten sijoitusten määrä oli selkeässä kasvussa (ks. jakso 3.4).

Jakso 2: Investointien esteiden ja käynnissä olevien uudistusten arviointi

Lähde: Euroopan komissio

Liiketoimintaympäristö on Suomessa säilynyt hyvänä, ja Suomen kustannuskilpailukyky on parantunut selvästi. Apteekkialaa ollaan uudistamassa, ja rautatiemarkkinoiden avaaminen kilpailulle etenee. Hallitus on myös tehnyt ehdotuksen kilpailulain muuttamisesta laajentaakseen julkisyhteisöjen tiedonantovelvollisuutta (ks. kohta 3.4).

Suomen tärkein julkinen rahoittajaorganisaatio on Business Finland. Se auttaa yrityksiä kansainvälistymään ja tukee ja rahoittaa innovaatiotoimintaa. Business Finland myönsi vuonna 2017 rahoitusta yhteensä 492 miljoonaa euroa.

Eräitä investointien esteitä ja käynnissä olevia ensisijaisia toimia

1/ Reaalinen kilpailukyky ja alhainen tuottavuus ovat edelleen ongelma, vaikka molemmat ovat elpymässä. Erikoistumisen painopiste on Suomessa siirtynyt välituotteisiin ja huipputeknologiateollisuudesta keskikorkean teknologian teollisuuteen. Siirtymä johtuu osittain siitä, että T&K- ja innovaatioinvestointien taso ei ole riittävä kasvun käynnistämiseksi ja viennin monipuolistamiseksi korkeamman teknologian tuotteisiin keskipitkällä aikavälillä. Yhteistyötä tiedemaailman ja elinkeinoelämän välillä voitaisiin edelleen lisätä T&K-investointien edistämiseksi (ks. kohta 3.4). Yritysten investointien etenemistä haittaavat lisäksi lupien pitkät käsittelyajat (Elinkeinoelämän keskusliitto, 2019).

2/ Työmarkkinoilla on yhä joitakin ongelmia. Suomessa on otettu käyttöön uusi palkanmuodostusmalli, jossa suljetun sektorin palkankorotukset on kytketty avoimella sektorilla sovittuihin korotuksiin. Tästä mallista ei kuitenkaan ole päästy muodolliseen sopimukseen (ks. jakso 1). Myös paikallisen sopimisen tiellä

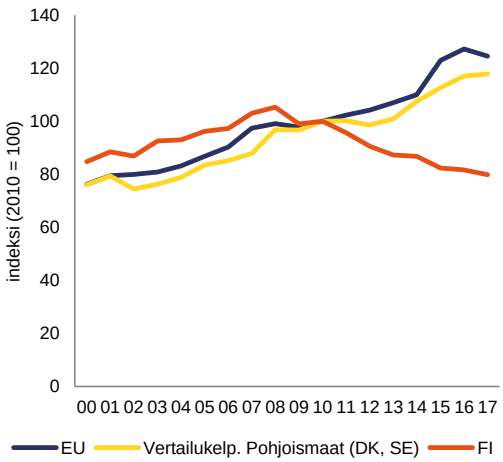
on edelleen esteitä etenkin pk-yrityksissä ja startup-yrityksissä (Euroopan komissio, 2018b). Työvoiman liikkuvuus on vähäistä, mikä johtuu osittain asuntotarjonnan ja liikenteen pullonkauloista (Poghosyan, 2018 ja Kansainvälinen valuuttarahasto, 2018).

Tutkimus, kehittäminen ja innovointi

Suomessa on edelleen ongelmana henkiseen omaisuuteen ([19]), kuten tutkimukseen ja kehittämiseen, tehtyjen investointien väheneminen. Yrityssektorin T&K-intensiteetti on vuodesta 2009 lähtien supistunut voimakkaasti. Yhtenä tekijänä tämän suuntauksen taustalla on teknologia-alalla tapahtunut murros, joka vaikutti voimakkaasti maan suurimpaan yksityiseen T&K-rahoittajaan (Nokia) (Fornaro ym., 2018). Yritysten T&K-menot supistuivat Suomessa näiden muutosten seurauksena jyrkemmin kuin missään muussa EU-maassa: vuosien 2009 ja 2016 välisenä aikana menot vähenivät BKT:hen suhteutettuina 2,7 prosentista 1,8 prosenttiin. Henkiseen omaisuuteen tehtyjen investointien volyymi supistui näin Suomessa edelleen vuonna 2017 (ks. kuvio 3.4.4). Tämä suuntaus ei enää rajoittunut elektroniikka-alaan, vaan investoinnit vähenivät myös muilla aloilla, erityisesti sähkölaitteiden valmistuksen alalla (ks. kuvio 3.4.5). Henkiseen omaisuuteen tehdyt investoinnit olivat Suomessa BKT:hen suhteutettuina 4,0 prosenttia, joten niiden osuus oli edelleen hieman EU:n keskiarvon (3,9 prosenttia suhteessa BKT:hen) yläpuolella.

([19]) Henkiset omaisuustuotteet on kansantalouden tilinpidon käsite (AN117), joka kattaa seuraavat luokat: tutkimus- ja kehittämistoiminta (AN1171), mineraalien etsintä ja arviointi (porauskustannukset, ilma- ja muut kartoitukset, kuljetukset jne.) (AN1172), tietokoneohjelmistot ja tietokannat (AN1173) ja viihde-, kirjallisuus- ja taidealan käsikirjoitusten, mallien, filmien, äänitysten ym. alkuperäiskappaleet (AN1174).

Kuvio 3.4.4: **Investoinnit henkisiin omaisuustuotteisiin (volyymi)**

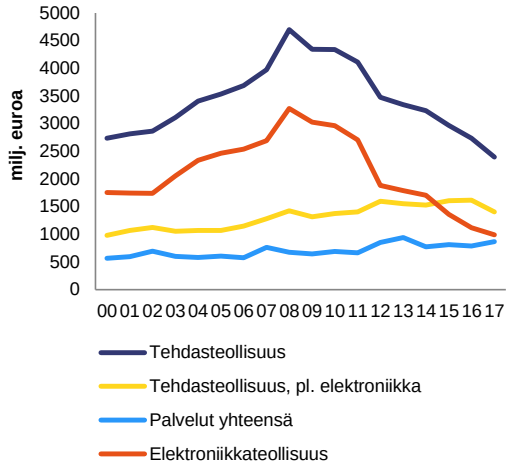
Lähde: Euroopan komissio

Nopeasti kasvavien innovatiivisten yritysten osuus on edelleen pienempi kuin EU:ssa keskimäärin. ([20]) Innovatiivisilla aloilla toimivien yritysten kasvu on tärkeä tekijä talouden rakennemuutoksessa. Sillä on suuri merkitys Suomelle, jossa teknologian murros on supistanut tiettyjä talouden aloja (matkapuhelimet, paperiteollisuus). Startup-yritysten osuus on niille suunnatuista monista tukitoimista ([21]) huolimatta edelleen alle EU:n keskiarvon, ja näiden yritysten tukemiseksi voitaisiin toteuttaa kohdennettuja lisätoimia. Riskipääoman saatavuus on viime vuosien aikana vähentynyt huomattavasti finanssikriisiä edeltäneistä ajoista, ja myös yritysten T&K-menoihin kuulumattomat innovaatiomenot ovat vähentyneet (Eurostat, 2015).

([20]) Innovatiivisten alojen kasvuyrityksissä työskentelevien osuus oli 9,5 prosenttia työvoimasta vuonna 2015, kun se vuonna 2013 oli 11,4 prosenttia. Osuus on muihin EU-maihin verrattuna pieni.

([21]) Näihin tukitoimiin kuuluvat mm. Aalto-yliopiston Startup Sauna, joka toimii kaikille avoimeksi työskentelytilaksi muutetussa 1 500 neliömetrin teollisuushallissa. Se tarjoaa Pohjois-Euroopassa kohtaamispaikan yrittäjille ja sijoittajille.

Kuvio 3.4.5: **Pääoman bruttomuodostus tutkimuksessa ja kehittämisessä toimialan ja vuoden mukaan – virrat**

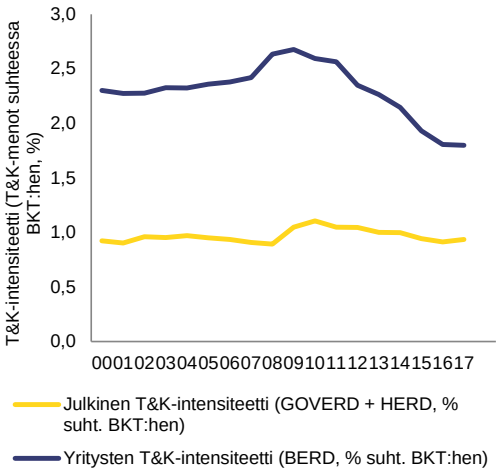

Lähde: Euroopan komissio

Julkiset T&K-menot ovat supistumisen jälkeen nyt vakiintumassa. Julkinen T&K-intensiteetti supistui vuosien 2009 ja 2017 välisenä aikana 1,1 prosentista 0,9 prosenttiin (ks. kuvio 3.4.6). Suomi on tästä huolimatta edelleen julkisen T&K-intensiteetin osalta EU:n kärkimaa. Yritysten T&K-toimintaan osoitetun julkisen rahoituksen osuus oli vuonna 2015 vain 0,08 prosenttia suhteessa BKT:hen. Osuus on vaatimaton, kun sitä verrataan muiden innovaatiojohtajien ([22]) osuuksiin, ja sen kasvu on ollut pysähdyksissä vuodesta 2011. Myös julkisen tutkimuksen yksityisen yhteisrahoituksen määrä on pienempi kuin EU:ssa keskimäärin (vuonna 2015 se oli Suomessa 0,047 prosenttia ja EU:ssa 0,050 prosenttia suhteessa BKT:hen), ja se on supistunut vuodesta 2007 lähtien. Tämä yhteisrahoitus on tärkeä perusta osaamisen siirrolle, ja se toimii myös tiede- ja yritysmaailman yhteistyötä kuvaavana indikaattorina.

Kokonaisuutena arvioituna Suomi on edelleen yksi innovaatiojohtajista. Euroopan innovaatioiden tulostaulussa Suomi kuuluu innovaatiojohtajiin (Euroopan komissio, 2018j). Vaikka Suomen tulokset heikkenivät vuosina 2010–2014, ne ovat sen jälkeen parantuneet joka vuosi. Suomen hyvä sijoitus Euroopan innovaatioiden tulostaulussa perustuu korkealuokkaisiin henkilöresursseihin, houkutteleviin T&K-järjestelmiin, innovaatiomyönteiseen toimintaympäristöön, julkisen ja yksityisen T&K- ja innovaatiorahoituksen suhteellisen suureen määrään sekä aineettomaan omaisuuteen. Nämä kaikki tekijät tukevat myös innovoinnin kannalta suotuisia olosuhteita. Näillä olosuhteilla ei kuitenkaan ole vielä saatu aikaan sellaisia taloudellisia tuotoksia, joita niiden perusteella voitaisiin odottaa. Euroopan innovaatioiden tulostaulussa Suomen heikoimmat osa-alueet ovat myyntiin kohdistuvat vaikutukset ja työllisyysvaikutukset.

Kuvio 3.4.6: **Julkisen ja yksityisen sektorin T&K-intensiteetin kehitys**

GovERD: julkiset T&K-menot
HERD: korkeakoulujen T&K-menot
BERD: yritysten T&K-menot
Lähde: Euroopan komissio

Viimeaikaisilla poliittisilla aloitteilla on tarkoitus puuttua joihinkin heikkouksiin, joita Suomella on innovaatioiden tulostaulun perusteella. Hallitus korostaa kevään 2018 kansallisessa uudistusohjelmassaan korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyötä. Se pitää tämän yhteistyön vahvistamista yhtenä tärkeimmistä haasteista, joka on ratkaistava, jotta innovaatioita voidaan edistää ja saattaa markkinoille. Uudistusohjelman mukaisesti politiikan painopiste on siirtynyt kansainvälisesti kilpailukykyisten osaamiskeskusten perustamiseen sekä tutkimusinfrastruktuurien tukemiseen ja yritystoiminnan kannalta suotuisien olosuhteiden kehittämiseen teknologiaintensiivisillä kasvualoilla, joihin kuuluvat mm. puhdas

([22]) Suomi suoriutui selvästi alle EU:n keskiarvon, joka oli 0,2 prosenttia vuonna 2015, ja sijoittui EU-maista vasta 18. sijalle vuonna 2015.

teknologia, biotalous, tieto- ja viestintätekniikka sekä terveyspalvelut.

Suomi tukee T&K-hankkeita kansallisen energia- ja ilmastosuunnitelman kannalta tärkeillä aloilla. Suomella on vahva johtoasema, kun kyse on puhtaaseen energiaan liittyvistä innovaatioista ja yksityisen sektorin T&K-menoista. ([23]) Puhtaan energian tutkimusrahoituksen määrä oli Suomessa muutama vuosi sitten yli kolminkertainen EU:n keskiarvoon verrattuna (prosenttia suhteessa BKT:hen). Suomi on sitoutunut kaksinkertaistamaan joihinkin puhtaan energian rahoitusohjelmiin osoittamansa rahoituksen vuoteen 2021 mennessä. Nähtäväksi kuitenkin jää, miten viimeaikaiset T&K-rahoitukseen yleisesti kohdistuneet leikkaukset vaikuttavat Suomen tuloksiin puhtaan energian tutkimuksessa.

Julkisten palvelujen digitalisointi ei ole edennyt yritysten odotuksia vastaavalla tavalla. Yrityksille tarjolla oleva digitaalisten julkisten palvelujen valikoima on edelleen rajoitettu, ja yritysten välillä on suuria eroja siinä, miten pitkällä ne ovat digitaaliteknologian integroinnissa. Suomalaiset pk-yritykset ovat myös haluttomia hyödyntämään verkkokaupan käyttämätöntä potentiaalia EU:ssa ja sen ulkopuolella (Euroopan komissio, 2018k).

Liikkuvuus ja liikenneinfrastruktuuri

Suomen maantieteellinen sijainti on hyvin erityinen. Maa on harvaan asuttu, ja etäisyydet ovat pitkiä. Suomi on myös arktinen maa, joka sijaitsee kaukana keskeisistä markkina-alueista. Logistiikan näkökulmasta se on suurelta osin riippuvainen Itämeren liikenteestä. Kuljetuskustannuksilla on sen vuoksi suhteessa suuri vaikutus tuotteiden lopulliseen hintaan Suomessa verrattuna muihin maihin. Tämän vuoksi liikenneverkon toimivuus vaikuttaa merkittävästi yritysten kilpailukykyyn ja yleisemmin liikkuvuuteen (Liikennevirasto, 2018a).

Suomessa on korkealaatuinen infrastruktuuri, jonka laatu on tosin heikentynyt. Maanteiden, rautatieverkon, satamien, lentoasemien ja energiaverkkojen laatu on EU:n normeilla mitattuna edelleen hyvä (Maailman talousfoorumi, 2017). Tämä tuki aikaisemmin Suomen yritysten kilpailukykyä, myös maaseudulla ja syrjäisillä alueilla. Julkinen rahoitus on kuitenkin taantuman myötä vaikeutunut. Tämä on johtanut siihen, että infrastruktuurin säännöllisiä ylläpito- ja parannustöitä on jouduttu karsimaan tai lykkäämään etenkin maantie- ja rautatieverkon osalta. Infrastruktuurin ja palvelujen laatu on tämän seurauksena vähitellen heikentynyt muihin EU-maihin verrattuna.

Viimeaikaiset analyysit osoittavat, että alueellinen liikkuvuus Suomessa on suhteellisen vähäistä muihin vertailukelpoisiin EU-maihin verrattuna. Pitkät etäisyydet ja suhteellisen alhainen väestöntiheys ovat luonnollinen este alueiden väliselle työvoiman liikkuvuudelle. Tilannetta pahentaa se, että alueiden välillä on eroja asumiskustannuksissa eivätkä alueelliset palkkaerot vastaa näitä kustannuseroja (Kansainvälinen valuuttarahasto, 2018 ja Poghosyan, 2018). Työvoiman vähäinen alueellinen liikkuvuus voi näin ollen olla osasyynä jatkuvaan työvoimapulaan tietyillä aloilla (ks. kuvio 3.4.8).

Yksi hallituksen strategisista tavoitteista on parantaa liikenneyhteyksiä, mutta se ei ole vielä esittänyt konkreettisia suunnitelmia toimista tai rahoituksesta. Suunnitteilla on liikenneinfrastruktuurihankkeita erityisesti elinvoimaisten kaupunkialueiden ympäristössä. Lisäksi harkitaan suurnopeusrataa Helsingin ja Tampereen sekä Helsingin ja Turun välille. Tavoitteena on lyhentää matka-aika molemmilla rataosuuksilla tuntiin. Myös Helsingin ja Kouvolan välille harkitaan suurnopeusrataa. Nykyisen hallituksen budjettiehdotus vuodeksi 2019 sisältää 40 miljoonan euron liikennehankepaketin. Hallituksen on kuitenkin vielä esitettävä suunnitelma siitä, miten näiden hankkeiden toteuttaminen on tarkoitus rahoittaa. Valtioneuvoston talouspoliittinen ministerivaliokunta antoi helmikuussa 2019 tukensa liikenne- ja viestintäministeriön ehdotukselle, joka koskee hankeyhtiöiden perustamista rautatietoimialan kokonaisvaltaista kehittämistä ja suurten raideliikenneinvestointien edistämistä varten.

([23]) Energia-alan patenttien määrä on Suomessa suuri (patenttien lukumäärä asukasta kohti on Suomessa kaksinkertainen EU:n keskiarvoon verrattuna).

Suomi on yhteydessä Manner-Eurooppaan kahden Euroopan laajuiseen liikenneverkkoon kuuluvan ydinverkkokäytävän kautta. Nämä ovat Pohjanmeri–Itämeri-ydinverkkokäytävä (liittää Baltian satamat Pohjanmeren satamiin) ja Skandinavia–Välimeri-ydinverkkokäytävä (ulottuu Suomesta ja Ruotsista Välimerelle). Ydinverkkoon kuuluvia osuuksia on Suomessa yhteensä 2 460 kilometriä. Verkkojen Eurooppa -välineestä Suomen infrastruktuurihankkeisiin myönnetyn rahoituksen osuus on nykyisessä monivuotisessa rahoituskehyksessä ollut vaatimaton, ja sitä voitaisiin kasvattaa seuraavaan rahoituskehykseen sisältyvässä Verkkojen Eurooppa -välineessä.

Suunnitteilla on tämän vuoksi merkittäviä infrastruktuuri-investointeja, joilla parannetaan Suomen saavutettavuutta. Tällä hetkellä selvitetään mahdollisuuksia luoda uusia liikenneyhteyksiä sekä pohjoiseen että etelään (The Barents Observer, 2018 ja valtioneuvoston kanslia, 2018b): pohjoisessa on tarkoitus luoda ratayhteys Pohjoiselle jäämerelle ja etelässä yhteys Euroopan rautatieverkkoon Helsingin ja Tallinnan välisen tunnelin ja Rail Baltican kautta.

Energia ja ilmasto

Suomi on yleisesti ottaen saavuttamassa Eurooppa 2020 -ilmastotavoitteensa, mutta sen odotetaan jäävän vuoden 2030 ilmastotavoitteestaan, jos lisätoimia ei toteuteta. Suomi pyrkii vähentämään kasvihuonekaasupäästöjään (vuodesta 2005) päästökauppajärjestelmän ulkopuolisilla aloilla vuoteen 2020 mennessä 16 prosentilla. Tuoreimpien kansallisten ennusteiden ja voimassa olevien toimenpiteiden perusteella odotuksena on, että vuodeksi 2020 asetetusta tavoitteesta jäädään vain 0,7 prosenttiyksiköllä. Taakanjakoasetuksen mukaan Suomen tavoitteena on kuitenkin vähentää päästökauppajärjestelmään kuulumattomien alojen päästöjä vuoteen 2030 mennessä (vuoden 2005 tasosta) 39 prosenttia. Tämä vaikuttaa haasteelliselta, sillä vuoden 2030 tavoitteen ja Suomen omien ennusteiden mukaisten päästövähennysten välillä on 17 prosenttiyksikön ero. Energiavaltaisen teollisuuden irtautuminen hiilestä ja kestävällä tasolla olevan metsien hiilinielun ylläpito ovat tärkeitä haasteita pidemmällä aikavälillä. Yhdessä ne edellyttävät huomattavasti nykyistä suurempia yksityisiä ja julkisia investointeja vähähiilisiin teknologioihin ja käytäntöihin.

Koska liikenteen päästöt muodostavat suurimman (40 prosenttia) ja jatkuvasti kasvavan osuuden päästökauppajärjestelmän ulkopuolisista päästöistä, toimenpiteet, joilla liikennesektorista tehdään hiilivapaa, ovat ratkaisevan tärkeitä vuoden 2030 ilmastotavoitteen saavuttamiselle. Kansallisen energia- ja ilmastostrategian ja vuoteen 2030 ulottuvan, keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman mukaan päästöt on tarkoitus poistaa vähentämällä öljyn kulutus puoleen vuoden 2005 tasosta ja jatkamalla sähköajoneuvojen kehittämistä. Suomi on yksi maailman johtavia toisen sukupolven biopolttoaineiden kehittäjiä. Myös sähköinen liikenne tarjoaa liikennesektorille kustannustehokkaan vaihtoehdon päästöjen vähentämiseen, kun otetaan huomioon sähkösektorin pitkälle viety hiilestä irtautuminen ja erityisesti tuulivoiman kustannusten merkittävä lasku. ([24]) Kaksi uutta ydinvoimalaa lisäävät edelleen hiilidioksidipäästöttömän sähköntuotannon osuutta, jos ne otetaan käyttöön suunnitellusti. ([25])

Suomi hyväksyi vuonna 2018 kansallisen ilmastopolitiikan suunnitelman ja esitti luonnoksen kansalliseksi energia- ja ilmastosuunnitelmaksi. Kansallinen energia- ja ilmastosuunnitelma on määrä hyväksyä 31. joulukuuta 2019 mennessä energiaunionin ja ilmastotoimien hallintoa koskevan asetuksen mukaisesti. ([26]) Suunnitelmassaan Suomi esittää yhteenvedon investointitarpeistaan vuoteen 2030 asti energiaunionin eri osa-alueilla, joita ovat mm. uusiutuva energia, energiatehokkuus, toimitusvarmuus ja ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen. Suunnitelmassa annetut tiedot auttavat kartoittamaan ja arvioimaan energiaan ja ilmastoon liittyviä investointitarpeita Suomessa. Suomen 20. joulukuuta 2018 toimittaman luonnoksen mukaan

([24]) Vuonna 2017 Suomessa sähköistettiin 3 600 kilometriä rautateitä (Liikennevirasto 2018b). Nykyinen sähköistämishanke kattaa seuraavat rataosuudet: Turku–Uusikaupunki (21 miljoonaa euroa) (liikenne- ja viestintäministeriö, 2018).

([25]) Olkiluoto 3 -ydinvoimalan käyttöönottoa on jälleen lykätty. Tuotannon odotetaan nyt alkavan vuonna 2020. Toisen ydinvoimalan (Hanhikivi 1) rakennuslupahakemusmenettely on aloitettu.

([26]) Euroopan parlamentti ja neuvosto (2018).

energiahuoltoon liittyvät investointitarpeet ovat lähes 3 miljardia euroa. Summa kattaa uusiutuvan sähkön käytön lisäämisen (600–750 miljoonaa euroa), hiilikiellon, uuden yhdysjohdon Ruotsiin (200 miljoonaa euroa), sähköautojen julkisen latausinfrastruktuurin (415 miljoonaa euroa), tiedonsiirtoratkaisut ja biopolttoaineiden kehittämisen erityisesti liikennettä varten (1,3 miljardia euroa). Näiden lisäksi sähköverkkojen turvallisuuden odotetaan edellyttävän merkittäviä investointeja (verkkoyhtiöt investoivat vuosina 2016–2018 turvallisuuteen yhteensä 3 miljardia euroa).

Suomi on saavuttamassa vuodeksi 2020 asetetun uusiutuvaa energiaa koskevan tavoitteensa, mutta vuodeksi 2030 asetetut vaativammat tavoitteet edellyttävät lisätoimia. Uusiutuvien energialähteiden osuus oli Suomessa 40,0 prosenttia energian kokonaisloppukulutuksesta vuonna 2017 (ja se on kasvanut vuodesta 2017), joten Suomi on jo ylittänyt vuodeksi 2020 asetetun 38 prosentin tavoitteen. Kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa on kuitenkin tavoitteena, että uusiutuvien energialähteiden osuus loppukulutuksesta on vuoteen 2030 mennessä yli 50 prosenttia. Tämä tavoite edellyttää lisäystä kaikilla aloilla, ja siihen sisältyy myös vaatimus, jonka mukaan biopolttoaineiden osuuden liikenteessä on oltava 30 prosenttia (18,8 prosenttia vuonna 2017).

Suomi on saavuttamassa myös energiatehokkuustavoitteensa, mutta energian kysyntä kasvaa nopeasti. Energiatehokkuudessa Suomi ylitti vuoden 2020 tavoitteensa jo vuonna 2017 (primäärienergian kulutuksen osalta – 8 prosenttia ja loppuenergian kulutuksen osalta – 5 prosenttia vuoden 2020 tavoitetasoon verrattuna). Energian loppukysyntä, joka kasvoi hieman vuosien 2015 ja 2016 välisenä aikana, tasaantui vuonna 2017, ja primäärienergian kysyntä on hieman vähentynyt vuodesta 2016.

Kaikilla aloilla on mahdollista säästää energiaa energiatehokkuuden parantamiseksi. Palvelusektorin ja kotitalouksien energiaintensiteetti ylittää EU:n keskiarvon. Lisäksi teollisuuden energiaintensiteetti on Suomessa EU:n suurimpia – teollisuuden osuus energian yhteenlasketusta loppukulutuksesta oli 44 prosenttia vuonna 2016, joten se ylittää selvästi EU:n keskiarvon (25 prosenttia).

Yhdyskuntajätteen kierrätysaste jää alle EU:n keskiarvon. Suomi on panostanut huomattavasti kierrätysasteen parantamiseen. Saavutetusta edistyksestä huolimatta Suomi on mainittu komission varhaisvaroituskertomuksessa yhtenä niistä EU-maista, jotka ovat vaarassa jäädä vuodeksi 2020 asetetusta yhdyskuntajätteen kierrätystavoitteesta (50 prosenttia). Yhä suurempi osuus yhdyskuntajätteestä poltetaan (60 prosenttia vuonna 2017, kun vastaava osuus vuonna 2016 oli 55 prosenttia). Kierrätysjätteen keruun järjestämistä maaseudulla ei toistaiseksi ole pidetty ensisijaisena, koska kerättävän jätteen määrä on vähäinen ja kiinteistöjen väliset etäisyydet ovat pitkiä. Myöskään kiinteistökohtaista kierrätysjätteen keruuta taajamissa ei ole pidetty tärkeänä, ja laajennettua tuottajavastuuta koskevat järjestelmät ovat olleet hajanaisia. Lisäksi kuntien roolit ja tehtävät ovat viime vuosina muuttuneet useaan kertaan. Tämä on aiheuttanut epävarmuutta ja investointien puutetta.

3.4.2. TEHOKKAAT JA YHDENTYNEET MARKKINAT

Kilpailu

Sääntely-ympäristön parantaminen on käynnissä. Sääntely-ympäristön parantamiseksi on toteutettu useita uudistuksia. Näihin kuuluvat kauppojen aukioloaikojen vapauttaminen, maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) muuttaminen vuonna 2017 ja alkoholilain (1102/2017) tarkistaminen vuonna 2017. Komission julkaiseman vähittäiskaupan sääntelyindikaattorin perusteella Suomi kuuluu niihin EU-maihin, joissa vähittäiskaupan rajoituksia on keskimääräistä vähemmän (Euroopan komissio, 2018l).

Apteekkialaa ollaan uudistamassa. Hallitus on esittänyt kaksi ehdotusta lääkelain ([27]) muuttamiseksi. Muutosten tavoitteena on helpottaa etenkin itsenäisten apteekkien perustamista. Uudistuksen tavoitteena on lisäksi lyhentää apteekkitoiminnan aloittamiseen tarvittavaa aikaa, edistää itsehoitolääkkeiden hintakilpailua sekä

([27]) Laki 395/1987.

mukauttaa apteekeista tapahtuva vähittäismyynti käynnissä oleviin sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmien uudistuksiin (ks. kohta 3.1). Toimintarajoituksia voitaisiin kuitenkin edelleen vähentää itsehoitolääkkeiden myyntikanavien osalta.

Kilpailuneutraliteettia pyritään vahvistamaan. Suomen kilpailu- ja kuluttajavirastolla on jo oikeus puuttua valtion, maakuntien, kuntien, kuntayhtymien tai niiden määräysvaltaan kuuluvien yksikköjen liiketoimintana harjoittamaan tavaroiden ja palvelujen tarjontaan. Tämä pätee silloin, kun toimintamallit tai -rakenteet estävät tai vääristävät kilpailua markkinoilla. Tällainen tilanne saattaa syntyä esimerkiksi silloin kun hinnat eivät vastaa kustannuksia. Lisätäkseen kilpailuneutraliteettia hallitus on tehnyt ehdotuksen kilpailulain muuttamisesta. Tarkoituksena on vaatia, että valtio, maakunnat, kunnat, kuntayhtymät ja niiden määräysvallassa olevat yksiköt pitävät tavaroiden ja palvelujen tarjonnastaan erillistä kirjanpitoa. Ehdotettu muutos on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä. Tällainen avoimuus helpottaa sen selvittämistä, onko yksityisessä ja julkisessa määräysvallassa olevilla yksiköillä tasapuoliset kilpailuedellytykset.

Rautatiemarkkinoiden avaaminen kilpailulle etenee. Uusi raideliikennelaki tuli voimaan 1. tammikuuta 2019. Tarkistetulla lainsäädännöllä pyritään parantamaan rautatiemarkkinoiden toimintaa, ja sillä pannaan täytäntöön EU:n neljäs rautatiepaketti Suomessa. Markkinoiden avaaminen perustuu kilpailuttamiseen ja määräävässä markkina-asemassa olevan rautatieyhtiön uudelleenorganisointiin. Näin pyritään takaamaan yhtäläiset ja kilpailuneutraalit toimintaolosuhteet kaikille palveluntarjoajille. Määräävässä markkina-asemassa olevasta rautatieyhtiöstä eriytettyjen kalustoyhtiön ja kiinteistöyhtiön on tarkoitus olla kaikilta osin toiminnassa keväällä 2019. Julkisen palveluvelvoitteen sisältävät sopimusjärjestelyt tehdään ja uudet liikennejärjestelmät otetaan käyttöön vuoteen 2026 mennessä.

Julkiset hankinnat

Yhteishankintayksiköiden fuusioituminen on viivästynyt. Hanselin ja KL-Kuntahankintojen yhdistyminen ei toteutunut 1. tammikuuta 2019, kuten eduskunta oli säätänyt. Fuusion valmistelu kesti ennakoitua kauemmin, ja sen odotetaan nyt toteutuvan myöhemmin vuonna 2019. Fuusion on tarkoitus johtaa selkeämpään organisaatioon, jossa painopiste on siirtynyt aiempaa suurempiin hankintoihin ja yhtenäisempiin toimintatapoihin julkisissa kilpailutuksissa.

Verkkotoimialat

Digitalisaatio ja televiestintä

Suomi on säilyttänyt johtoasemansa digitalisaatiossa ja selvinnyt elektroniikka-alan vaikeuksista. Suomi kuuluu Euroopan edistyneimpien digitaalitalouksien joukkoon, ja laajakaistan levinneisyys on Suomessa suuri. Tämä on tulosta tarkoituksenmukaisista sääntelytoimenpiteistä, joilla on kannustettu kilpailua markkinoilla. Vaikka useilla pienillä tieto- ja viestintätekniikan erityisaloilla on puutetta erityisosaamisesta, Suomi suoriutuu erityisen hyvin digiosaamisen, digitaalisten julkisten palvelujen ja digitaaliteknologioiden integroinnin aloilla. Vahvan ja pitkälle kehitetyn digitaalisen infrastruktuurin avulla varmistetaan, että digitalisointi on kiinteä osa yleistä liiketoimintaympäristöä. ([28])

Tehdasteollisuuden automatisointia voitaisiin lisätä. Suomessa oli vuonna 2016 käytössä 138 teollisuusrobottia 10 000:ta tehdasteollisuuden työntekijää kohti, joten Suomi ylitti automaation alalla EU:n keskiarvon. Teollisuusrobottien tiheys tehdasteollisuudessa oli kuitenkin huomattavasti pienempi kuin Saksassa (309), Ruotsissa (223) ja Tanskassa (211). Kun otetaan huomioon Suomen ja Ruotsin tehdasteollisuuden rakenteelliset yhtäläisyydet ja se, että viejät molemmissa maissa kilpailevat usein samoista tilauksista, pienemmän teollisuusrobottitiheyden odotetaan heikentävän Suomen vientikilpailukykyä.

Tekoälyn odotetaan vaikuttavan voimakkaasti suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomi on

([28]) Suomi sijoittuu Alankomaiden jälkeen toiselle sijalle digitaalisen muutoksen mahdollistajien indeksillä mitattuna. Indeksi sisältää viisi mahdollistajaa (Suomen sijoitus suluissa), jotka ovat digitaalinen infrastruktuuri (4.), investoinnit ja rahoituksen saatavuus (1.), digitaalisten taitojen tarjonta ja kysyntä (5.), e-johtajuus (1.), yrityskulttuuri (26.). Suomi on lisäksi kolmannella sijalla digitaaliteknologian integrointia koskevalla indeksillä, jolla mitataan digitalisaatioon liittyviä tuloksia.

ilmoittanut, että sen tavoitteena on olla eturintamassa tekoälyn hyödyntämisessä. Lisäksi se pyrkii vakiinnuttamaan vahvan asemansa digitalisoinnin ja automaation alalla maailmanlaajuisesti. Kansallisen tekoälyohjelman valmistelemiseksi nimitettiin vuonna 2017 ohjausryhmä, jonka tehtävänä on antaa loppuraportti viimeistään huhtikuussa 2019 (työ- ja elinkeinoministeriö, 2017).

Koillisväylän merenalaisen kuitukaapeliyhteyden (Arctic Connect -merikaapelijärjestelmä) toteuttamista on tutkittu useiden vuosien ajan (liikenne- ja viestintäministeriö, 2016). Kaapeliyhteys mahdollistaisi nopean fyysisen tietoliikennereitin Aasiasta Pohjois- ja Keski-Eurooppaan Norjan, Venäjän ja Suomen kautta. Tämä olisi mahdollista, koska kuitukaapeli kiinnittyisi Itämeren kuitukaapeliyhteyteen Helsingin ja Rostockin välillä. Nopeuden lisäksi kaapeli tarjoaisi ratkaisun nopeasti kasvavaan kapasiteetin tarpeeseen ja luotettavan vaihtoehdon riskialttiille eteläisille reiteille.

Sähkö ja kaasu

Sähköverkkojen liitynnät Pohjoismaiden ja Baltian maiden tukkumarkkinoihin ovat edelleen riittämättömät. Suomi on saavuttanut vuoden 2020 tavoitteensa sähköverkkojen liityntöjen osalta, ja sähkön hinnat Suomessa ovat lähentyneet Viron hintoja EstLink2-hankkeen toteuttamisen jälkeen. Tästä edistyksestä huolimatta sähkön tukkuhinnat eivät ole vielä täysin linjassa muiden Pohjoismaiden tukkuhintojen kanssa. Tämä johtuu riittämättömästä liityntäkapasiteetista Pohjoismaiden ja Baltian markkinoihin. Ruotsin kanssa toteutettavan yhteistä etua koskevan infrastruktuurihankkeen hidas eteneminen on viivästyttänyt markkinoiden yhdentymistä. Hankkeeseen kuuluu myös yhden uuden sisäisen siirtoyhteyden rakentaminen Suomeen. Järjestelmän joustavuuden ja vakauden parantamiseen ja sähkön tuotantopaletissa tapahtuneiden muutosten aiheuttamien riittävyysongelmien lieventämiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota.

Suomen kaasumarkkinat ovat tällä hetkellä riippuvaisia yhdestä ainoasta toimittajasta (Venäjä), joten loppukäyttäjillä ei ole valinnanvaraa. Suomen eristyneisyys kaasumarkkinoista päättyy ja toimitusvarmuus paranee, kun Suomen ja Viron välinen ensimmäinen kaasuyhdysputki valmistuu. Tämä Balticconnector-hankkeena tunnettu kaasuputkihanke on yhteistä etua koskeva hanke. Sen odotetaan tuovan mukanaan merkittäviä etuja Suomen järjestelmälle ja markkinoille yhdessä muiden alueella toteutettavien yhteistä etua koskevien hankkeiden kanssa. Infrastruktuurihankkeita on täydennettävä markkinasääntöjen nopealla täytäntöönpanolla.

3.4.3. ALUEELLINEN ULOTTUVUUS

Alueellisia eroja ei ole saatu poistettua. Alueelliset erot ovat hieman vähentyneet (ks. jakso 1), mutta ne ovat edelleen suuria etenkin Koillis-Suomessa. Vuonna 2016 Suomen BKT asukasta kohti ostovoimastandardina mitattuna oli 109 prosenttia EU:n keskiarvosta. Aluetasolla tarkasteltuna BKT vaihteli 144 prosentista (Helsinki–Uusimaa) 90 prosenttiin (Pohjois- ja Itä-Suomi). Manner-Suomen alueista Pohjois- ja Itä-Suomen tilanne oli vähiten tyydyttävä tuottavuuden ([29]) ja työttömyyden ([30]) osalta. Lisäksi Pohjois- ja Itä-Suomen tulokset olivat viidestä suuralueesta heikoimmat, kun tarkastellaan väestönkasvua (–0,02 prosenttia vuosina 2010–2016), alueen saavutettavuutta maanteitse ja rautateitse ja internetin käyttöä. Myös Pohjois- ja Itä-Suomen väestöntiheys on erittäin alhainen (8 asukasta/km² tai vähemmän). Näin ollen alue hyötyy myös vuosina 2021–2027 rakennerahaston erityismäärärahoista, jotka on tarkoitettu pohjoisen harvaan asutuille alueille. Alueilla, joilla suurimmat kaupunkialueet sijaitsevat, väestö on kasvanut. Kauempana keskuksista sijaitseva maaseutu ja pienemmät kaupungit ovat yleensä olleet köyhempiä kuin kaupunkikeskukset ja niihin suoraan tai toiminnallisesti yhteydessä olevat alueet.

Alueelliset erot tuotannontekijävarannoissa eivät ole yhtä suuria kuin lähentymisindikaattoreissa. NUTS 2 -

([29]) Ostovoimastandardina vuonna 2016 (95,5 prosenttia EU:n keskiarvosta, pääkaupunkiseutu 119 prosenttia). Suomen NUTS 2 -alueista heikoiten tuottavuudessa suoriutuu Ahvenanmaa, jossa tuottavuus on 90 prosenttia EU:n keskiarvosta.

([30]) Vuonna 2017 työttömyysaste oli 9,6 prosenttia.

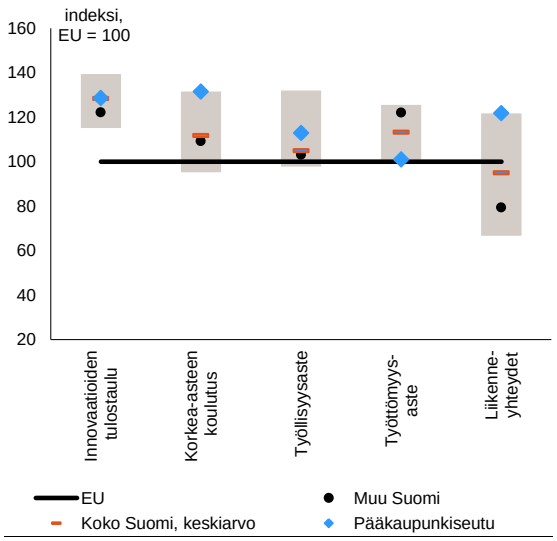
alueiden ([31]) väliset erot innovaatiosuorituskyvyssä eivät ole yhtä suuria kuin erot asukasta kohti lasketussa BKT:ssä. Suomen innovaatiosuorituskyky on 128 prosenttia EU:n keskiarvosta (Euroopan komissio, 2017). Heikoin innovaatiosuorituskyky on Pohjois- ja Itä-Suomessa, jossa se on 115 prosenttia (heikompi kuin vuonna 2011), ja paras Etelä-Suomessa, jossa se on 139 prosenttia. Helsinki–Uudenmaan alueella vastaava luku on 129 prosenttia, ja se on kasvussa. Kaikki alueet jäävät alle EU:n keskiarvon, kun tarkastellaan muita kuin tutkimukseen ja kehitykseen liittyviä innovaatiomenoja ja keskikorkean teknologian tehdasteollisuuden vientiä. Korkea-asteen koulutuksen saaneiden 30–34-vuotiaiden määrä koko Suomessa on 112 prosenttia EU:n keskiarvosta. Parhaiten suoriutuvat pääkaupunkiseutu (132 prosenttia) ja Länsi-Suomi (109 prosenttia). Kahdella muulla Manner-Suomen alueella määrä on alle EU:n keskiarvon (Etelä-Suomi 96 prosenttia ja Pohjois- ja Itä-Suomi 95 prosenttia EU:n keskiarvosta; ks. kuvio 3.4.7). Pääkaupunkiseudun tulokset ovat useimmilla osa-alueilla EU:n keskiarvoa paremmat. Tulokset muilla alueilla ovat sen sijaan vaihtelevampia, erityisesti kun kyse on alueen saavutettavuudesta maanteitse.

Kaikki Suomen alueet sijoittuvat EU:n keskiarvon yläpuolelle arvioitaessa alueellisen innovaatioekosysteemin laatua ja edellytyksiä (Euroopan komissio, 2018m). Suurimpiin alueellisiin esteisiin kuuluvat muun muassa alhaisempi koulutukseen osallistumisaste aikuisilla, laajakaistan saatavuus, teknisen osaamisen sekä design-/luovan osaamisen saatavuus yksityisellä sektorilla, suorat ulkomaiset sijoitukset ja teknologian siirto.

Suomen alueiden välillä on melko suuria eroja tieliikenneyhteyksissä, mutta suurin osa eroista johtuu maantieteellisistä syistä. Tieliikenneyhteyksien määrä on Suomessa keskimäärin 95 prosenttia EU:n keskiarvosta. Pääkaupunkiseudulla yhteyksien määrä on 122 prosenttia, Etelä-Suomessa 110 prosenttia, Länsi-Suomessa 79 prosenttia ja Ahvenanmaalla 75 prosenttia EU:n keskiarvosta. Vähiten tieliikenneyhteyksiä on Pohjois- ja Itä-Suomessa (67 prosenttia EU:n keskiarvosta). Pohjois- ja Itä-Suomessa maapinta-ala asukasta kohti on paljon suurempi kuin muilla alueilla, Länsi-Suomessa on runsaasti maaseutua, ja Ahvenanmaa on saarialue.

([31]) Tilastollisten alueyksiköiden nimikkeistössä (NUTS) alueet on määritelty kolmella tasolla. Tämä luokka viittaa toisen tason alueisiin (NUTS 2 -taso, joka toisinaan esiintyy myös muodossa NUTS II). Eurostat ja muut Euroopan unionin elimet käyttävät yleensä tätä aluetasoa.

Kuvio 3.4.7: **Suomen alueet ja tuotannontekijävarannot**

Lähde: Euroopan komissio

3.4.4. INSTITUUTIOIDEN LAATU

Sääntely- ja hallintorasitteiden vähentämisessä on edistytty, mutta haasteita on edelleen. Suomi on useiden vuosien ajan asettanut etusijalle yksinkertaistamisen, byrokratian vähentämisen ja sääntely- ja hallintoympäristön parantamisen erityisesti pk-yritysten osalta. Edistystä on tapahtunut erityisesti palvelujen digitalisoinnissa ja lupamenettelyjen yksinkertaistamisessa. Yrityksiin, ja erityisesti pienyrityksiin, kohdistuvan kokonaissääntelyrasituksen arviointiin ja vähentämiseen kiinnitetään jatkuvasti huomiota. Lupien pitkät käsittelyajat hidastavat yritysten investointien etenemistä. Lupakäsittelyn viivästyminen on suuntaa antavan arvion mukaan pysäyttänyt noin 2,7 miljardin investoinnit (Elinkeinoelämän keskusliitto, 2019).

Valmisteilla on kaavoitus- ja maankäyttölainsäädännön uudistaminen. Viranomaiset valmistelevat parhaillaan alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän uudistamista. Uudessa järjestelmässä otetaan

huomioon rakennusalan kehitys ja mahdollistetaan strategisempi suunnittelu erityisesti kaupunkialueilla. Luonnos hallituksen esitykseksi saattaa olla valmis lausuntokierrosta varten vuonna 2020.

LIITE A: YHTEENVETOTAULUKKO

Sitoumukset	Tiivistetty arviointi ([32])
Vuoden 2018 maakohtaiset suositukset	
Suositus 1: saavuttaa julkisen talouden keskipitkän aikavälin tavoitteen vuonna 2019, kun otetaan huomioon rakenneuudistusten toteuttamisen takia tilapäisesti sallitut poikkeamat; varmistaa, että hallintouudistus sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannustehokkuuden ja yhdenvertaisen saatavuuden parantamiseksi hyväksytään ja toteutetaan;	Suomi on **edistynyt vain vähän** suosituksen 1 noudattamisessa.
saavuttaa julkisen talouden keskipitkän aikavälin tavoitteen vuonna 2019, kun otetaan huomioon rakenneuudistusten toteuttamisen takia tilapäisesti sallitut poikkeamat;	Vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista arvioidaan keväällä 2019, kun vuotta 2018 koskevat lopulliset tiedot ovat saatavilla.
varmistaa, että hallintouudistus sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannustehokkuuden ja yhdenvertaisen saatavuuden parantamiseksi hyväksytään ja toteutetaan;	Suomi on **edistynyt vain vähän** maakunta- ja sote-uudistuksen koskevan uudistuksen hyväksymisessä ja toteuttamisessa. Uudistusta koskevat lakiesitykset on vielä hyväksyttävä, ja niiden on määrä tulla voimaan vuoden 2019 ensimmäisen neljänneksen aikana. Huhtikuun 2019 eduskuntavaalien vuoksi esitysten hyväksyminen saattaa kuitenkin viivästyä lisää. Uudistuksesta vastaavat maakunnat ovat toteuttaneet valmistelutoimet niin, että niillä on hyvät valmiudet hyväksyä ja toteuttaa uudistus. Tällä hetkellä on kuitenkin epäselvää, miten väestön ikääntymisestä aiheutuvat kustannukset voitaisiin

([32]) Edistymistä maakohtaisten suositusten noudattamisessa on arvioitu seuraavasti:

Ei ole edistynyt: Jäsenvaltio ei ole ilmoittanut eikä toteuttanut mitään toimenpiteitä maakohtaisen suosituksen noudattamiseksi. Tähän luokkaan kuuluvat useat tyypilliset tilanteet, joita on arvioitava tapauskohtaisesti maakohtaiset olosuhteet huomioiden. Näitä ovat muun muassa seuraavat:

– lainsäädännöllisistä, hallinnollisista tai julkisen talouden toimenpiteistä ei ole ilmoitettu kansallisessa uudistusohjelmassa tai muissa virallisissa tiedonannoissa kansalliselle parlamentille / asianomaisille parlamentin valiokunnille tai Euroopan komissiolle tai niistä ei ole ilmoitettu julkisuudessa (esim. julkaisemalla lehdistötiedote tai tiedottamalla asiasta hallituksen verkkosivuilla);

– hallinto- tai lainsäädäntöelin ei ole esittänyt myöskään muita kuin lainsäätämisjärjestyksessä hyväksyttäviä säädöksiä;

– jäsenvaltio on ottanut alustavia askelia maakohtaisten suositusten noudattamiseksi, kuten teettänyt selvityksen tai perustanut selvitysryhmän analysoimaan mahdollisesti tarvittavia toimenpiteitä (ellei maakohtaisissa suosituksissa erikseen pyydetä alustavien toimintalinjojen tai kartoitusten laatimista). Jäsenvaltio ei ole kuitenkaan ehdottanut selkeästi määriteltyjä toimenpiteitä maakohtaisten suositusten noudattamiseksi.

Edistynyt vain vähän: Jäsenvaltio on:

– ilmoittanut joistakin toimenpiteistä, mutta niiden avulla maakohtaisten suositusten noudattaminen jää vähäiseksi; ja/tai

– tehnyt lainsäädäntöesityksiä hallinto- tai lainsäädäntöelimessä, mutta niitä ei ole vielä hyväksytty, ja merkittävä määrä muuta kuin lainsäädäntötyötä on vielä tarpeen ennen kuin maakohtainen suositus on pantu täytäntöön;

– esittänyt muita kuin lainsäätämisjärjestyksessä hyväksyttäviä säädöksiä, mutta sellaisia täytäntöönpanon jatkotoimia ei ole kuitenkaan toteutettu, joita tarvitaan maakohtaisen suosituksen noudattamiseksi.

Edistynyt jonkin verran: Jäsenvaltio on hyväksynyt toimenpiteitä,

– joilla maakohtaisen suosituksen noudattaminen toteutuu osittain ja/tai

– joilla noudatetaan maakohtaista suositusta, mutta kohtalainen määrä työtä on vielä tarpeen maakohtaisen suosituksen noudattamiseksi kokonaisuudessaan, sillä vasta muutama toimenpide on toteutettu. Esimerkiksi: toimenpide/toimenpiteet on hyväksytty kansallisessa parlamentissa tai ministeriön päätöksellä, mutta toteuttamispäätöksiä ei ole tehty.

Edistynyt merkittävästi: Jäsenvaltio on hyväksynyt toimenpiteitä, joilla maakohtaista suositusta noudatetaan lähes kokonaisuudessaan ja joista suurin osa on toteutettu.

Kokonaisuudessaan toteutettu: Jäsenvaltio on toteuttanut kaikki toimenpiteet, joita maakohtaisen suosituksen asianmukainen noudattaminen edellyttää.

	pitää uudistuksen säästömekanismien avulla kurissa kuten on suunniteltu.
Suositus 2: parantaa kannustimia työn vastaanottamiseen ja varmistaa työttömille ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleville riittävät ja hyvin integroidut palvelut;	Suomi on **edistynyt vain vähän** suosituksen 2 noudattamisessa.
parantaa kannustimia työn vastaanottamiseen ja	Suomi on **edistynyt vain vähän** kannustin- ja työttömyysloukkujen vähentämisessä. Useita työmarkkinoiden uudistuksia on jo toteutettu. Tarvitaan kuitenkin lisätoimia, jotta voidaan puuttua yhä suhteellisen korkeaan rakennetyöttömyyteen (NAWRU noin 7 prosenttia vuonna 2018). Suomen viranomaiset odottavat perustulokokeilun tuloksia, joista ensimmäiset julkistettiin 8. helmikuuta 2019. Kokeilun odotetaan antavan tietoa sosiaaliturvajärjestelmän tarkistamisen pohjaksi. Vero- ja etuusjärjestelmän mahdollisesta tulevasta uudistuksesta on käyty paljon keskustelua. Poliittisen asialistan huomioon ottaen asiassa ei ole kuitenkaan odotettavissa edistystä ennen kevättä 2019. Hallituksen vuoden 2019 talousarviossa otetaan käyttöön uusia täydentäviä toimenpiteitä, joilla edistetään työllisyyttä ja parannetaan työnteon kannustimia.
ja varmistaa työttömille ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleville riittävät ja hyvin integroidut palvelut.	Suomi on **edistynyt vain vähän** julkisissa työvoimapalveluissa. Keskitettyjen palvelupisteiden, Ohjaamojen, lukumäärää on lisätty 50:stä 60:een. Ohjaamot ovat matalan kynnyksen palvelupaikkoja, jotka tarjoavat monialaista ohjausta, tietoa ja tukea nuorille ja nuorille aikuisille koko Suomessa. Maakunta- ja sote-uudistusta, johon julkiset työvoima- ja yrittäjäpalvelut kuuluvat, ei kuitenkaan ole virallisesti hyväksytty. Myös palvelujen integrointi on saattanut heikentyä, sillä aktiiviseen työmarkkinapolitiikkaan liittyvän koulutuksen järjestämisvastuu siirrettiin ammatillisen koulutuksen uudistamisen yhteydessä työ- ja elinkeinoministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriölle. Näin koulutus on entistä kauempana työvoimapalveluista.
Suositus 3: vahvistaa kotitalouksien velkaantuneisuuden seurantaa muun muassa perustamalla luottorekisterijärjestelmän.	Suomi on **edistynyt vain vähän** suosituksen 3 noudattamisessa.
vahvistaa kotitalouksien velkaantuneisuuden seurantaa	Suomi on **edistynyt vain vähän** kotitalouksien velan seurannassa. Se on perustanut asiantuntijatyöryhmän, joka arvioi kotitalouksien velkaantuneisuuden kehitystä ja mahdollisuuksia sisällyttää

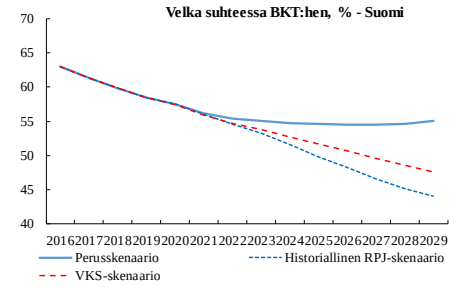
muun muassa perustamalla luottorekisterijärjestelmän.	lainsäädäntöön uusia makrovakausvälineitä. Suomi on **edistynyt vain vähän** luottorekisterijärjestelmän perustamisessa. Oikeusministeriö on tilannut selvityksen, jossa ehdotetaan keskitetyn kattavan luottotietorekisterin perustamista. Luottotietorekisteriin kerättäisiin sekä positiivisia että negatiivisia tietoja velallisista. Ehdotus on nyt lausuntokierroksella, jonka jälkeen asiaa arvioidaan tarkemmin. Työryhmän on tarkoitus raportoida työstään ja päätelmistään maaliskuun 2019 loppuun mennessä. Tarvittavasta lainsäädännöstä tehdään esitys vasta huhtikuussa 2019 järjestettävien eduskuntavaalien jälkeen.
Eurooppa 2020 -strategia (kansalliset tavoitteet ja edistyminen)	
Kansallisessa uudistusohjelmassa asetettu työllisyysastetavoite: 78 prosenttia.	Suomen työllisyysaste nousi [76,3] prosenttiin vuonna 2018 (perustuu kolmen ensimmäisen neljänneksen keskiarvoon). Parannusta oli [2,3] prosenttiyksikköä vuodesta 2017.
Kansallisessa uudistusohjelmassa asetettu T&K-tavoite: 4 prosenttia suhteessa BKT:hen.	Vuonna 2017 Suomen T&K-intensiteetti oli 2,76 prosenttia suhteessa BKT:hen. Yksityisten investointien osuus oli 65 prosenttia (1,80 prosenttia suhteessa BKT:hen) ja julkisten investointien osuus 34 prosenttia (0,94 prosenttia suhteessa BKT:hen). Suomi ei ole edistynyt tavoitteen saavuttamisessa. Julkinen T&K-intensiteetti kasvoi 0,3 prosenttia vuodessa vuosina 2007–2017, mutta yritysten T&K-menot suhteessa BKT:hen vähenivät samalla ajanjaksolla 2,6 prosenttia vuodessa. Tämän seurauksena T&K-intensiteetti on kokonaisuudessaan supistunut vuosittain 1,8 prosenttia vuodesta 2007. Suomi ei saavuta vuotta 2020 koskevaa kansallista tavoitettaan, jollei yritysten T&K-menojen trendiä saada kääntymään merkittävään nousuun.
Kansallinen kasvihuonekaasupäästötavoite: 16 prosentin vähennys vuonna 2020 verrattuna vuoden 2005 tasoon (aloilla, jotka eivät sisälly EU:n päästökauppajärjestelmään)	Ennustetut päästöt vuonna 2020: 15 prosentin vähennys verrattuna vuoden 2005 tasoon. Komissiolle toimitettujen tuoreimpien kansallisten ennusteiden ja voimassa olevien toimenpiteiden perusteella Suomen odotetaan jäävän vuoden 2020 päästötavoitteestaan hieman eli 0,7 prosenttia. Päästökauppajärjestelmän ulkopuolisten alojen päästöt vuonna 2017: 9 prosentin vähennys.

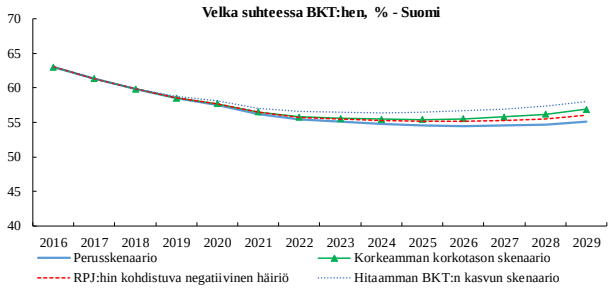
	Suomi jäi vuoden 2017 välitavoitteestaan 2 prosenttiyksikköä.
Uusiutuvaa energiaa koskeva tavoite vuonna 2020: 38 prosenttia.	Vaikka biopolttoaineiden käytön osuus liikenteessä väheni huomattavasti vuodesta 2015, uusiutuvan energian osuus energian kokonaisloppukulutuksesta oli 41 prosenttia vuonna 2017, mikä ylittää jo vuoden 2020 tavoitteen. Lämmityksen ja jäähdytyksen vaikutus kasvaa, ja niiden osuus uusiutuvista energialähteistä on lähes 54,85 prosenttia.
Energiatehokkuus, energiankulutustavoitteet vuodeksi 2020: Suomen energiatehokkuustavoite vuodelle 2020 on 35,9 Mtoe primäärienergian kulutuksena ilmaistuna (26,7 Mtoe energian loppukulutuksena ilmaistuna).	Primäärienergian kulutus väheni Suomessa 1,1 prosenttia. Kulutus oli 32,1 Mtoe vuonna 2016 ja 31,7 Mtoe vuonna 2017. Energian loppukulutus pysyi vakaana ja oli 25,2 Mtoe vuonna 2017. Suomi on jo saavuttanut primäärienergian kulutuksessa ja energian loppukulutuksessa vuodeksi 2020 asetetut ohjeelliset kansalliset tavoitteet. Vuoden 2016 lisäyksen jälkeen vuonna 2017 saavutettu kulutuksen vakiintuminen (primäärienergian käyttö väheni hieman) olisi varmistettava myös jatkossa, jotta tavoitteet saavutetaan vuonna 2020.
Koulunkäynnin keskeyttämistä koskeva tavoite: 8 prosenttia.	Suomessa koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus kasvoi 8,2 prosenttiin vuonna 2017, mikä on 0,3 prosenttiyksikköä enemmän kuin edellisenä vuonna.
Korkea-asteen koulutusta koskeva tavoite: 42 prosenttia 30–34-vuotiaista.	Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus väheni 1,5 prosenttiyksikköä 44,6 prosenttiin vuonna 2017.
Köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa olevien määrän vähennystavoite ilmaistuna henkilöiden lukumääränä: 770 000 (perusvuosi 2010: 911 000).	Köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä oli Suomessa 849 000 vuonna 2017. Tässä tilanteessa olevien henkilöiden lukumäärä on pienentynyt 52 000:lla vuodesta 2008 ja 48 000:lla vuodesta 2016.

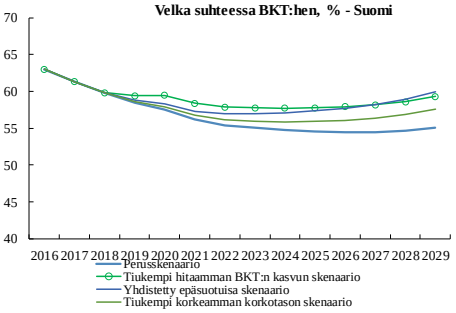
LIITE B: KOMISSION VELKAKESTÄVYYSANALYYSI JA JULKISEN TALOUDEN RISKIT

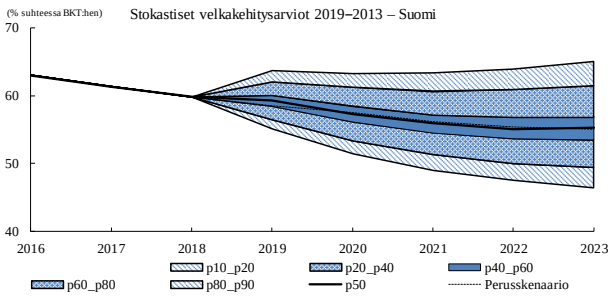
Julkisen talouden velkakehitys perusskenaariossa ja sen vaihtoehdoissa sekä herkkyystesteissä

Suomi - Velkakehityksen perusskenaario	2017	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	#	2027	#	2029
Bruttovelkasuhde	**61,3**	**58,5**	**57,5**	**56,2**	**55,4**	**55,1**	**54,8**	**54,6**	#	**54,5**	#	**55,1**
Muutokset (-1+2+3)	*-1,7*	*-1,4*	*-0,9*	*-1,3*	*-0,8*	*-0,3*	*-0,3*	*-0,2*		*0,0*	#	*0,5*
joista												
(1) Perusjäämä (1.1+1.2+1.3)	**0,3**	**0,6**	**0,7**	**0,5**	**0,1**	**-0,2**	**-0,3**	**-0,4**	#	**-0,5**	#	**-0,8**
(1.1) Rakenteellinen pe	***0,8***	***0,2***	***0,2***	***0,1***	***-0,1***	***-0,2***	***-0,3***	***-0,4***		***-0,5***	#	***-0,8***
(1.1.1) Rakenteellinen per	*0,8*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	#	*0,2*	#	*0,2*
(1.1.2) Ikääntymismenot				*0,2*	*0,5*	*0,8*	*1,0*	*1,2*	#	*1,6*	#	*1,9*
(1.1.3) Muut (verot ja omaisuustulot)				*0,1*	*0,3*	*0,4*	*0,5*	*0,7*	#	*0,9*	#	*1,0*
(1.2) Suhdannekompor	***-0,5***	***0,3***	***0,5***	***0,4***	***0,2***	***0,0***	***0,0***	***0,0***		***0,0***	#	***0,0***
(1.3) Kertaluonteiset ja	***0,0***	***0,1***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***		***0,0***	#	***0,0***
(2) Lumipalloefekti (2.1+2.2	**-1,2**	**-1,3**	**-1,4**	**-0,9**	**-0,7**	**-0,5**	**-0,6**	**-0,6**	#	**-0,5**	#	**-0,3**
(2.1) Korkomenot	*1,0*	*0,8*	*0,8*	*0,9*	*0,9*	*0,9*	*0,9*	*1,0*	#	*1,2*	#	*1,4*
(2.2) Kasvun vaikutus	*-1,7*	*-1,3*	*-1,1*	*-0,6*	*-0,4*	*-0,4*	*-0,5*	*-0,5*	#	*-0,6*	#	*-0,6*
(2.3) Inflaation vaikutus	*-0,5*	*-0,9*	*-1,1*	*-1,1*	*-1,1*	*-1,1*	*-1,1*	*-1,1*	#	*-1,1*	#	*-1,1*
(3) Velkakannan korjaus	**-0,2**	**0,6**	**1,2**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	#	**0,0**	#	**0,0**

Lyhyt aikaväli	Keski-pitkä aikaväli	S1	Velkakestävyysanalyysi (osa)						Velka-kehitys-analyysi	S2	Pitkä aikaväli
				Perus-skenaario	Historiallinen RPJ	Hitaampi BKT:n kasvu	Korkeampi korkotaso	RPJ:hin kohd. neg. häiriö	Stokastiset kehitys-arviot		
			Riskiluokitus	MATALA	MATALA	MATALA	MATALA	MATALA	MATALA		
			Velkataso (2029)	55,1	44,0	58,1	56,9	56,0			
			Velan huippuvuosi	2018	2018	2018	2018	2018			
			Prosenttipiste	55,0%	34,0%						
			Suuremman velan todennäköisyys						27,2%		
			Prosenttipisteiden välinen ero						18,6		
MATALA (S0 = 0,1)	MATALA	MATALA (S1 = -0,1)								MATALA	KESKI-KORKEA (S2 = 2,7)	KESKI-KORKEA

Huom. Lisätietoja, ks. Euroopan komission kestävyysraportti (Fiscal Sustainability Report) 2018.

[1] Ensimmäisessä taulukossa esitetään finanssipolitiikan jatkumiseen muuttumattomana pohjautuvan perusskenaarion mukaiset ennusteet. Se kuvaa arvioitua velan kehitystä, ja siinä on eritelty perusjäämä, lumipalloefektit ja velkakannan korjauserät. Lumipalloefekteillä mitataan eri suuntiin vaikuttavien korkotason, inflaation ja reaalisen BKT:n kasvun (ja joissakin maissa valuuttakurssien) nettovaikutusta. Velkakannan korjauseriin sisällytetään maksu- ja suoriteperusteisen kirjanpidon erot, varojen nettokertymä sekä arvostus- ja muut jäännösvaikutukset.

[2] Kuvioissa esitetään herkkyystestejä perusskenaarion ja vaihtoehtoisten skenaarioiden suhteen, erityisesti: historiallisen rakenteellisen perusjäämän (RPJ) skenaario (jossa RPJ esitetään historiallisena keskiarvona), vakaus- ja kasvusopimuksen (VKS) skenaario (jossa finanssipolitiikan oletetaan kehittyvän VKS:n keskeisten säännösten mukaisesti), korkeamman korkotason skenaario (+1 %-yksikkö perusskenaarioon verrattuna), hitaamman BKT:n kasvun skenaario (-0,5 %-yksikköä perusskenaarioon verrattuna) ja RPJ:hin kohdistuvan negatiivisen häiriön skenaario (kalibroituna ennustetun muutoksen perusteella). Lisäksi esitetään yhdistetty epäsuotuisa skenaario ja tiukemmat (korkotasoon ja kasvuun liittyvät) herkkyystestit sekä stokastiset kehitysarviot. Näistä kehitysarvioista on tarkempaa tietoa vuoden 2018 kestävyysraportissa.

[3] Toisessa taulukossa esitetään julkisen talouden riskiluokittelu lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä.

a. Lyhyen aikavälin riskiluokitus (matala/korkea) perustuu S0-indikaattoriin. Se on julkisen talouden tulevan vuoden rahoituspaineen varhaiseen havaitsemiseen tähtäävä indikaattori. Se perustuu 25:een julkista taloutta, rahoitusjärjestelmää ja kilpailukykyä koskevaan muuttujaan, joiden on aiemmin todettu olevan hyviä julkisen talouden rahoituspaineen indikaattoreita. Kriittinen kynnys, jonka ylittyminen kertoo julkisen talouden rahoituspaineesta, on 0,46.

b. Keskipitkän aikavälin riskiluokitus (matala/keskikorkea/korkea) perustuu S1-indikattoriin ja velkakestävyysanalyysin tuloksiin yhdessä. S1-indikaattori kertoo, kuinka suuri julkisen talouden sopeutus tarvitaan (kumulatiivisesti ennustejaksoa seuraavien 5 vuoden aikana ja sen jälkeen ylläpidettynä), jotta velkasuhde saadaan supistettua 60 prosenttiin vuoteen 2033 mennessä. Kriittiset arvot ovat 0 ja 2,5 %-yksikköä suhteessa BKT:hen. Velkakestävyysanalyysin luokitus perustuu 5 deterministisen skenaarion (perusskenaario, historiallisen RPJ:n, korkemman korkotason, hitaamman BKT:n kasvun ja RPJ:hin kohdistuvan negatiivisen häiriön skenaariot) tuloksiin sekä stokastisiin kehitysarvioihin. Käytettäviä kriteereitä ovat esim. arvioitu velkataso, velkaura, julkista taloutta koskevien oletusten realistisuus, velan kasvun pysähtymisen todennäköisyys ja epävarmuustekijöiden kokoluokka.

c. Pitkän aikavälin riskiluokitus (matala/keskikorkea/korkea) perustuu S2-indikaattoriin ja velkakestävyysanalyysin tuloksiin yhdessä. S2-indikaattori kertoo, kunka suuri etupainotteinen ja pysyvä julkisen talouden sopeutus tarvitaan, jotta velkasuhde saadaan vakautettua päättymättömällä aikajänteellä, ikääntymismenot huomioon ottaen. Kriittiset arvot ovat 2 ja 6 %-yksikköä suhteessa BKT:hen. Velkakestävyysanalyysin tuloksia käytetään antamaan lisävahvistusta pitkän aikavälin riskiluokitukselle erityisesti tapauksissa, joissa havaitaan velkaan liittyviä haavoittuvuustekijöitä (keskikorkea/korkea velkakestävyysanalyysin riskiluokitus).

LIITE C: VAKIOTAULUKOT

Taulukko C.1: **Rahoitusmarkkinaindikaattorit**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Pankkisektorin kokonaisvarat (% suhteessa BKT:hen)[1)]	258,3	281,9	265,3	253,2	201,9	208,5
Viiden suurimman pankin osuus varoista (% kokonaisvaroista)	87,1	89,7	88,0	80,5	73,5	-
Pankkijärjestelmän ulkomainen omistus (% kokonaisvaroista)[2)]	71,2	71,6	67,5	65,5	54,0	54,3
Vakavaraisuusindikaattorit:[2)]						
- järjestämättömät luotot (% koko luottokannasta)	-	1,6	1,5	1,4	1,2	1,1
- vakavaraisuussuhde (%)	16,3	17,5	23,8	24,6	23,4	22,8
- oman pääoman tuotto (%)[3)]	8,1	9,1	8,3	8,7	8,8	6,2
Pankkilainat yksityiselle sektorille (vuosimuutos, %)[1)]	6,3	3,8	0,2	1,6	3,1	3,8
Asuntoluototus (vuosimuutos, %)[1)]	2,3	1,7	2,5	2,3	2,2	1,9
Lainat suhteessa talletuksiin[2)]	-	103,6	102,4	94,3	94,8	92,8
Keskuspankkilikviditeetti % vastattavista[1)]	-	0,4	0,3	1,9	2,5	2,0
Yksityinen velka (% suhteessa BKT:hen)	147,7	149,8	152,9	148,5	146,4	-
Ulkomainen bruttovelka (% suhteessa BKT:hen)[2)] - julkinen	45,9	53,9	52,0	48,5	46,3	41,5
- yksityinen	43,7	43,9	48,4	44,3	46,0	45,9
Pitkien korkojen ero suhteessa bundiin (peruspistettä)*	29,2	28,6	22,4	27,5	23,1	25,7
Valtion (5 vuoden) arvopaperien luottoriskinvaihtosopimusten hintaero*	25,1	24,0	20,6	24,4	19,0	10,3

1) Tuorein tieto vuoden 2018 kolmannelta neljännekseltä. Sisältää pankit ja muut rahalaitokset keskuspankkeja lukuun ottamatta.
2) Tuorein tieto vuoden 2018 toiselta neljännekseltä.
3) Neljännesvuositiedot on muunnettu vuositiedoiksi.
* Mitataan peruspisteinä.
Lähde: Euroopan komissio (pitkät korot); Maailmanpankki (ulkomainen bruttovelka); Eurostat (yksityinen velka); Euroopan keskuspankki (kaikki muut indikaattorit).

Taulukko C.2: **Sosiaali-indikaattorien tulostaulun pääindikaattorit**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018 [6]
Yhtäläiset mahdollisuudet ja pääsy työmarkkinoille						
Koulupudokkaiden osuus (% 18–24-vuotiaista)	9,3	9,5	9,2	7,9	8,2	:
Sukupuolten välinen työllisyysero (%-yksikköä)	2,8	1,9	2,1	3,3	3,5	3,7
Tuloerot mitattuna ylimmän ja alimman tuloviidenneksen tulo-osuuksien suhteena (S80/S20)	3,6	3,6	3,6	3,6	3,5	:
Köyhyys- tai syrjäytymisriskiaste[1]	16,0	17,3	16,8	16,6	15,7	:
Nuoret, jotka eivät ole työelämässä tai koulutuksessa (% 15–24-vuotiaista)	9,3	10,2	10,6	9,9	9,4	:
Dynaamiset työmarkkinat ja oikeudenmukaiset työolot						
Työllisyysaste (20–64-vuotiaat)	73,3	73,1	72,9	73,4	74,2	76,2
Työttömyysaste[2] (15–74-vuotiaat)	8,2	8,7	9,4	8,8	8,6	7,4
Pitkäaikaistyöttömyys[3] (% aktiiviväestöstä)	1,7	1,9	2,3	2,3	2,1	1,7
Kotitalouksien käytettävissä oleva reaalibruttotulo henkeä kohti[4] (2008=100)	102,6	101,4	102,6	103,5	104,2	:
Keskipalkkaisen kokoaikaisen perheettömän työntekijän vuotuiset nettoansiot (ostovoimapariteettina, kolmen vuoden keskiarvo)	24085	24154	24346	24545	:	:
Keskimääräistä palkkaa saavan kokoaikaisen naimattoman lapsettoman työntekijän vuotuiset nettoansiot (reaalinen %-muutos, kolmen vuoden keskiarvo)	-0,7	-0,8	-0,2	0,3	:	:
Julkiset tuet / sosiaalinen suojelu ja sosiaalinen osallisuus						
Sosiaalisten tulonsiirtojen (pl. eläkkeet) vaikutus köyhyyden vähenemiseen[5]	55,3	53,6	53,7	57,0	56,9	:
Virallisen varhaiskasvatuksen piirissä olevat alle 3-vuotiaat lapset	28,0	33,2	32,5	32,7	33,3	:
Vaille tarvittavaa sairaanhoitoa jääminen, asianomaisen oma ilmoitus	4,3	3,3	4,3	4,1	3,6	:
Henkilöt, joilla on digitaaliset perustaidot tai perustaitoja korkeammat taidot (% 16–74-vuotiaista)	:	:	74,0	73,0	76,0	:

1 Köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevat: henkilöt, joita uhkaa köyhyys ja/tai jotka kärsivät vakavasta aineellisesta puutteesta ja/tai jotka elävät kotitaloudessa, jossa työssäkäyntiaste on nolla tai hyvin alhainen.
2 Työttömiä ovat henkilöt, jotka eivät ole työssä, mutta hakevat aktiivisesti työtä ja ovat valmiita aloittamaan työn heti tai kahden viikon kuluessa.
3 Pitkäaikaistyöttömiä ovat vähintään 12 kuukautta työttöminä olleet.
4 Kotitalouksien käytettävissä olevat bruttotulot määritellään tasoittamattomina vuoden 2019 yhteisen työllisyysraportin luonnoksen mukaisesti.
5 Sosiaalisista tulonsiirroista johtuva köyhyysriskin väheneminen prosentteina (laskettu vertaamalla köyhyysriskiastetta ennen sosiaalisia tulonsiirtoja ja niiden jälkeen; eläkkeitä ei pidetä laskelmassa tulonsiirtoina).
6 Työllisyysasteen, työttömyysasteen ja sukupuolten välisen työllisyyseron osalta vuoden 2018 kolmen ensimmäisen neljänneksen keskiarvo. Työttömyysastetta koskevat tiedot ovat kausitasoitettuja (vuotuiset sarjat, Italian, Kreikan, Unkarin, Viron ja Yhdistyneen kuningaskunnan tiedot vuoden 2018 kolmelta ensimmäiseltä vuosineljännekseltä).
Lähde: Euroopan komissio

Taulukko C.3: **Työmarkkinoita ja koulutusta kuvaavat indikaattorit**

Työmarkkinaindikaattorit	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018** [4]
Työvoimaosuus (15–64-vuotiaat)	75,2	75,4	75,8	75,9	76,7	:
Nykyisessä työpaikassa työskentely työsuhteen keston mukaan						
0–11 kuukautta	16,5	16,1	16,0	17,6	18,5	:
12–23 kuukautta	9,6	9,1	8,4	8,6	9,3	:
24–59 kuukautta	15,3	16,7	16,4	14,9	14,4	:
yli 60 kuukautta	58,4	57,9	58,9	58,7	57,7	:
Työllisyyden kasvu* (%-muutos edellisestä vuodesta)	-0,7	-0,5	-0,1	0,5	1,2	2,6
Naisten työllisyysaste (%-osuus 20–64-vuotiaista naisista)	71,9	72,1	71,8	71,7	72,4	74,4
Miesten työllisyysaste (%-osuus 20–64-vuotiaista miehistä)	74,7	74,0	73,9	75,0	75,9	78,0
Ikääntyneiden työntekijöiden työllisyysaste* (% 55–64-vuotiaista)	58,5	59,1	60,0	61,4	62,5	65,3
Osa-aikatyöllisyys* (% kokonaistyöllisyydestä, 15–64-vuotiaat)	14,0	14,1	14,1	14,9	15,0	15,1
Määräaikainen työllisyys* (määräaikaisella työsopimuksella työskentelevien 15–64-vuotiaiden %-osuus)	15,3	15,4	15,1	15,6	15,8	16,6
Aktiivisen työmarkkinapolitiikan toimiin osallistuvat (100:aa työhalukasta kohti)	28,4	29,0	26,8	27,4	:	:
Siirtyminen tilapäisestä työstä vakinaiseen (kolmen vuoden keskiarvo)	31,4	31,1	28,8	25,9	:	:
Nuorisotyöttömyysaste (% aktiiviväestöön kuuluvista 15–24-vuotiaista)	19,9	20,5	22,4	20,1	20,1	17,0
Sukupuolten välinen ero osa-aikatyön tekemisessä	10,6	10,1	9,0	10,2	10,6	10,2
Sukupuolten palkkaero[1] (tasoittamattomin luvuin)	18,8	18,4	17,6	17,4	16,7	:
Koulutusindikaattorit	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Aikuisten osallistuminen koulutukseen (koulutukseen osallistuvien 25–64-vuotiaiden %-osuus)	24,9	25,1	25,4	26,4	27,4	:
Alisuoriutuminen koulutuksessa[2]	:	:	13,6	:	:	:
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet (korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden 30–34-vuotiaiden %-osuus)	45,1	45,3	45,5	46,1	44,6	:
Sosioekonomiseen asemaan pohjautuvat vaihtelut opinnoissa menestymisessä[3]	:	:	10,0	:	:	:

* Tulostaulun ulkopuolinen indikaattori

1 Mies- ja naispuolisten palkansaajien keskimääräisten bruttotuntiansioiden välinen ero prosenttiosuutena miespuolisten palkansaajien keskimääräisestä bruttotuntipalkasta. Erotus on määritelty "tasoittamattomana", koska sitä ei ole oikaistu yksilöllisten ominaisuuksien perusteella (ja se antaa siten yleisen kuvan palkkaan liittyvistä sukupuolten välisistä eriarvoisuuksista). Laskelmaan on otettu ikään ja työtuntien määrään katsomatta kaikki työntekijät, jotka työskentelevät vähintään kymmenen työntekijän yrityksissä.

2 Pisa-tutkimuksen mukaan matematiikassa heikosti menestyvät 15-vuotiaat.

3 Sosioekonomisen ja kulttuurisen aseman vaikutus Pisa-tutkimuksen tuloksiin. Vuoden 2012 arvo viittaa matematiikkaan ja vuoden 2015 arvo luonnontieteisiin.

4 Vuoden 2018 kolmen ensimmäisen neljänneksen keskiarvo. Nuorisotyöttömyysastetta koskevat tiedot ovat kausitasoitettuja (vuotuiset sarjat, Italian, Kreikan, Unkarin, Viron ja Yhdistyneen kuningaskunnan tiedot vuoden 2018 kolmelta ensimmäiseltä vuosineljännekseltä).

Lähde: Euroopan komissio, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD.

Taulukko C.4: **Sosiaalista osallisuutta ja terveyttä koskevat indikaattorit**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sosiaaliturvamenot* (% suhteessa BKT:hen)						
Sairaanhoito/terveydenhuolto	7,4	7,5	7,5	7,4	7,1	:
Työkyvyttömyys	3,4	3,4	3,4	3,2	3,1	:
Vanhuus / lesket ja orvot	11,9	12,5	13,0	13,4	13,6	:
Perhe/lapset	3,2	3,3	3,2	3,2	3,1	:
Työttömyys	2,0	2,3	2,6	2,7	2,6	:
Asuminen	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	:
Sosiaalinen syrjäytyminen, muualle luokittelematon	0,9	0,9	0,9	0,9	1,1	:
Yhteensä	29,3	30,3	31,1	31,5	31,3	:
josta: tarveharkintaiset etuudet	1,5	1,6	1,8	1,9	2,0	:
Julkisen talouden toimintokohtaiset menot (% suhteessa BKT:hen, julkisen sektorin tehtäväluokitus COFOG)						
Sosiaaliturva	23,8	24,8	25,4	25,6	25,6	:
Terveydenhuolto	8,2	8,3	8,3	7,3	7,2	:
Koulutus	6,4	6,4	6,4	6,2	6,1	:
Itse maksetut terveydenhuoltomenot (% kaikista terveydenhuoltomenoista)	18,7	19,0	19,0	19,7	20,4	:
Köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen vaarassa olevat lapset (% 0–17-vuotiaista)*	14,9	13,0	15,6	14,9	14,7	15,1
Köyhyysriskiaste[1] (% koko väestöstä)	13,2	11,8	12,8	12,4	11,6	11,5
Työssäkäyvien köyhyysriski (% ansiotyössä olevista)	3,8	3,7	3,7	3,5	3,1	2,7
Vakavasta aineellisesta puutteesta kärsivien osuus[2] (% koko väestöstä)	2,9	2,5	2,8	2,2	2,2	2,1
Erittäin puutteellisissa asuinoloissa asuvien osuus[3], asunnon hallintaperusteen mukaan						
Omistaja, asuntolaina	0,3	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2
Vuokralainen, markkinahintainen vuokra	3,0	2,0	2,4	1,8	2,4	1,9
Alhaisen työssäkäyntiasteen kotitalouksissa asuvien osuus[4] (% 0–59-vuotiaista)	9,3	9,0	10,0	10,8	11,4	10,7
Köyhyysraja, kansallisena valuuttana kiintein hinnoin*	12082	12009	11965	11852	11815	11936
Toimintakykyisen elinajan odote (65-vuotiaana)						
Naiset	9,0	:	9,3	9,0	8,9	:
Miehet	8,4	:	8,8	9,3	9,4	:
Yhteenlaskettu korvaussuhde eläkkeensaajille[5] (65-vuotiaana)	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Digitaalitalouden ja -yhteiskunnan indeksi (DESI), siirtoyhteydet[6]	:	:	56,1	61,0	61,7	64,5
Gini-kerroin ennen veroja ja tulonsiirtoja*	48,2	48,5	49,1	49,2	50,3	50,2
Gini-kerroin verojen ja tulonsiirtojen jälkeen*	25,9	25,4	25,6	25,2	25,4	25,3

* Tulostaulun ulkopuolinen indikaattori

1 Köyhyysriskiaste: sellaisten henkilöiden osuus, joiden käytettävissä olevat ekvivalenttitulot ovat alle 60 prosenttia käytettävissä olevien kansallisten ekvivalenttitulojen mediaanista.

2 Niiden osuus, joita koskee ainakin neljä seuraavista puutteista: ei ole varaa i) maksaa vuokraa tai sähkö-/vesilaskua, ii) pitää asuntoaan riittävän lämpimänä, iii) kustantaa odottamattomia menoja, iv) syödä lihaa, kalaa tai vastaavaa proteiinilähdettä joka toinen päivä, v) matkustaa viikon lomalle kerran vuodessa, vi) autoon, vii) pyykinpesukoneeseen, viii) väritelevisioon tai ix) puhelimeen.

3 Ahtaasti ja puutteellisissa asuinoloissa asuvien prosenttiosuus koko väestöstä.

4 Hyvin alhaisen työssäkäyntiasteen kotitalouksissa elävät: niiden 0–59-vuotiaitten osuus, jotka elävät kotitaloudessa, jossa aikuiset ovat edellisten 12 kuukauden aikana työskennelleet vähemmän kuin 20 prosenttia yhteenlasketusta potentiaalisesta työajasta.

5 65–74-vuotiaiden yksittäisten mediaanibruttoeläkkeiden suhde 50–59-vuotiaiden yksittäisiin mediaanibruttotuloihin.

6 Kiinteän laajakaistan levinneisyys (33 prosenttia), mobiililaajakaistan levinneisyys (22 prosenttia), nopeus (33 prosenttia) ja hinta (11 prosenttia) (digitaalistrategian tulostaulusta).

Lähde: Euroopan komissio, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD.

Taulukko C.5: **Tuotemarkkinoiden tuloksia ja politiikkaa kuvaavat indikaattorit**

Tulosindikaattorit	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Työn tuottavuuden kasvu henkeä kohti[1] (t/t-1), %						
Työn tuottavuuden kasvu teollisuudessa	-8,39	3,69	2,50	-0,11	3,04	6,02
Työn tuottavuuden kasvu rakennusalalla	-5,04	-0,69	-2,35	1,50	0,35	0,14
Työn tuottavuuden kasvu markkinapalvelujen alalla	-0,24	-1,46	-0,22	0,97	1,27	1,84
Yksikkötyökustannusten kasvu[2] (t/t-1), %						
Yksikkötyökustannusten kasvu teollisuudessa	11,75	-2,81	-0,95	2,54	-1,64	-6,59
Yksikkötyökustannusten kasvu rakennusalalla	8,46	3,02	2,22	-0,31	1,00	1,38
Yksikkötyökustannusten kasvu markkinapalvelujen alalla	2,54	3,79	0,68	0,19	0,67	-0,81
Liiketoimintaympäristö	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Sopimusten täytäntöönpanoon tarvittava aika[3] (päivinä)	375	485	485	485	485	485
Yrityksen perustamiseen tarvittava aika[3] (päivinä)	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0
Pk-yritysten pankkilainahakemusten tulos[4]	0,23	0,41	0,57	0,23	0,26	0,39
Tutkimus ja innovointi	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
T&K-intensiteetti	3,42	3,29	3,17	2,90	2,74	2,76
Julkiset koulutusmenot yhteensä, % suhteessa BKT:hen	6,40	6,40	6,40	6,20	6,10	:
Työllistetyt korkea-asteen koulutuksen suorittaneet ja/tai tiede- ja teknologia-alalla työskentelevät, % koko työvoimasta	50	51	52	52	53	53
Korkea-asteen koulutuksen suorittaneet[5]	33	34	35	36	36	36
Keskiasteen koulutuksen suorittaneet nuoret[6]	86	86	86	87	88	87
Korkean teknologian tuotteiden kauppatase, % suhteessa BKT:hen	-0,87	-1,02	-0,98	-1,23	-1,40	-1,40
Tuote- ja palvelumarkkinat ja kilpailu				**2003**	**2008**	**2013**
Tuotemarkkinoiden sääntely (OECD:n indeksi)[7], kokonaisuudessaan				1,49	1,34	1,29
Tuotemarkkinoiden sääntely (OECD:n indeksi)[7], vähittäissektori				2,86	2,89	2,86
Tuotemarkkinoiden sääntely (OECD:n indeksi)[7], itsenäisten ammatinharjoittajien palvelut				0,61	0,71	0,62
Tuotemarkkinoiden sääntely (OECD:n indeksi)[7], verkkotoimialat[8]				2,72	2,61	2,47

1 Arvonlisäys kiinteisiin hintoihin jaettuna työntekijöiden määrällä.
2 Palkansaajakorvaukset käyvin hinnoin jaettuna kiinteisiin hintoihin perustuvalla arvonlisäyksellä.
3 Indikaattorin laskentametodeista ja taustaolettamista on tarkempaa tietoa sivulla http://www.doingbusiness.org/methodology.
4 Niiden vastausten keskiarvo, jotka annettiin kysymykseen Q7B_a. "[Pankkilaina]: Jos olette hakenut tällaista rahoitusta ja yrittänyt neuvotella siitä viimeksi kuluneiden kuuden kuukauden aikana, mikä oli tulos?". Vastaukset koodattiin seuraavasti: nolla, jos koko rahoitus saatiin, yksi, jos vähintään 75 prosenttia rahoituksesta saatiin, kaksi, jos alle 75 prosenttia rahoituksesta saatiin, kolme, jos hakemus hylättiin, ja arvo puuttuu, jos hakemus on edelleen käsiteltävänä tai ei tietoa.
5 Korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden 15–64-vuotiaiden osuus.
6 Vähintään keskiasteen koulutuksen suorittaneiden 20–24-vuotiaiden osuus.
7 Indeksi: 0 = ei säännelty; 6 = erittäin säännelty. OECD:n tuotemarkkinoiden sääntelyn indikaattorien laskentametodeista on tarkempaa tietoa sivulla http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm
8 OECD:n sääntelyindikaattorit energian, liikenteen ja viestinnän alalla.
Lähde: Euroopan komissio; Maailmanpankki — Doing Business (sopimusten täytäntöönpano ja yrityksen perustamisaika); OECD (tuotemarkkinoiden sääntelyä koskevien indikaattorien osalta); SAFE (pk-yritysten pankkilainahakemusten tulos).

Taulukko C.6: **Vihreä kasvu**

Vihreän kasvun tulokset		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Makrotaloudellinen							
Energiaintensiteetti	kgoe / €	0,18	0,18	0,18	0,17	0,18	0,17
Hiili-intensiteetti	kg / €	0,33	0,34	0,32	0,30	0,31	-
Resurssi-intensiteetti (korreloi resurssien tuottavuuden kanssa)	kg / €	0,95	1,08	0,91	0,90	0,90	0,90
Jäteintensiteetti	kg / €	0,49	-	0,51	-	0,64	-
Energiakaupan tase	% suhteessa BKT:hen	-2,6	-2,6	-2,4	-1,8	-1,4	-1,6
Energian painoarvo YKHI:ssä	%	8,37	8,12	7,84	7,63	7,09	7,20
Energian hintojen muutoksen ja inflaation ero	%	-3,2	-1,6	-2,6	-2,3	-1,3	4,5
Reaaliset yksikköenergiakustannukset	% arvonlisäyksestä	17,2	17,0	15,1	15,5	15,8	-
Ympäristöverojen suhde työn verotukseen	suhde	0,13	0,13	0,13	0,13	0,14	-
Ympäristöverot	% suhteessa BKT:hen	3,0	2,9	2,9	2,9	3,1	3,0
Sektorikohtainen							
Teollisuuden energiaintensiteetti	kgoe / €	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,22
Reaaliset yksikköenergiakustannukset tehdasteollisuudessa, pl. jalostus	% arvonlisäyksestä	19,9	19,8	18,4	19,3	20,1	-
Energiaintensiivisten alojen osuus taloudesta	% suhteessa BKT:hen	10,8	10,9	10,8	10,7	10,6	11,3
Keskikokoisten teollisuuskäyttäjien sähkön hinta	€ / kWh	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
Keskikokoisten teollisuuskäyttäjien kaasun hinta	€ / kWh	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,05
Julkinen energia-T&K	% suhteessa BKT:hen	0,08	0,08	0,08	0,08	0,03	0,02
Julkinen ympäristö-T&K	% suhteessa BKT:hen	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02
Yhdyskuntajätteen kierrätysaste	%	33,3	32,5	32,5	40,6	42,0	40,5
Päästökauppajärjestelmään kuuluvien kasvihuonekaasupäästöjen osuus*	%	48,5	49,9	48,8	45,8	46,5	-
Liikenteen energiaintensiteetti	kgoe / €	0,53	0,53	0,54	0,58	0,59	0,58
Liikenteen hiili-intensiteetti	kg / €	1,34	1,34	1,27	1,29	1,46	-
Energian toimitusvarmuus							
Riippuvuus energian tuonnista	%	47,2	50,0	50,2	48,2	46,0	44,0
Yhdistetty toimittajien keskittymisindeksi	HHI	68,1	68,3	67,4	67,6	67,2	-
Energiapaletin monipuolisuus	HHI	0,20	0,20	0,21	0,21	0,21	0,22

Kaikki makrotason intensiteetti-indikaattorit on ilmaistu fyysisen määrän suhteena BKT:hen (vuoden 2010 hintoina)
Energiaintensiteetti: kotimainen energian kokonaiskulutus (kgoe) jaettuna BKT:llä (EUR)
Hiili-intensiteetti: kasvihuonekaasupäästöt (CO2-ekvivalenttikiloina) jaettuna BKT:llä (EUR)
Resurssi-intensiteetti: kotimainen raaka-aineiden käyttö (kg) jaettuna BKT:llä (EUR)
Jäteintensiteetti: jäte (kg) jaettuna BKT:llä (EUR)
Energiakaupan tase: energian viennin ja tuonnin tase, prosenttia suhteessa BKT:hen
Energian painoarvo yhdenmukaistetussa kuluttajahintaindeksissä (YKHI): "energiaerien" osuus yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin muodostamiseen käytettävässä kulutuskorissa
Energian hintojen muutoksen ja inflaation ero: YKHI:n energiakomponentti ja YKHI-kokonaisinflaatio (vuotuinen muutosprosentti)
Reaaliset yksikköenergiakustannukset: reaaliset energiakustannukset, prosenttia suhteessa koko talouden arvonlisäykseen
Teollisuuden energiaintensiteetti: teollisuuden energiankulutus (kgoe) jaettuna teollisuuden bruttoarvonlisäyksellä (EUR vuonna 2010)
Tehdasteollisuuden reaaliset yksikköenergiakustannukset, pl. koksin ja öljytuotteiden jalostus: reaaliset kustannukset, prosenttia suhteessa tehdasteollisuuden arvonlisäykseen
Energiaintensiivisten alojen osuus taloudesta: energiaintensiivisten alojen bruttoarvonlisäyksen osuus BKT:stä
Keskikokoisten teollisuuskäyttäjien sähkön ja kaasun hinta: kulutusväli 500–2 000 MWh ja 10 000–100 000 GJ; luvut ilman arvonlisäveroa.
Yhdyskuntajätteen kierrätysaste: kierrätetyn yhdyskuntajätteen osuus kaikesta yhdyskuntajätteestä
Julkinen energia- tai ympäristö-T&K: julkisyhteisöjen näihin aloihin kohdistamat T&K-menot, prosenttia suhteessa BKT:hen
Päästökauppajärjestelmään kuuluvien kasvihuonekaasupäästöjen osuus (pl. ilmailu): kasvihuonekaasupäästöjen perusteella jäsenvaltioiden EEA:lle ilmoittamien kasvihuonekaasupäästöjen perusteella (pl. maankäyttö, maankäytön muutos ja metsätalous)
Liikenteen energiaintensiteetti: energian loppukulutus liikenteessä (kgoe) jaettuna alan bruttoarvonlisäyksellä (EUR vuonna 2010)
Liikenteen hiili-intensiteetti: liikenteen kasvihuonekaasupäästöt jaettuna alan bruttoarvonlisäyksellä
Riippuvuus energian tuonnista: energian nettotuonti jaettuna kotimaisella energian kokonaiskulutuksella, ml. ilma- ja meriliikenteen polttoaineet
Yhdistetty toimittajien keskittymisindeksi: kattaa öljyn, kaasun ja hiilen. Pienemmät arvot merkitsevät suurempaa monipuolisuutta ja siten pienempää riskiä.
Energiapaletin monipuolisuus: maakaasun, bensiinituotteiden, ydinvoiman, uusiutuvan energian ja kiinteiden polttoaineiden Herfindahl-Hirschmann-indeksi
* Euroopan komissio ja Euroopan ympäristökeskus
Lähde: Euroopan komissio ja Euroopan ympäristökeskus (Päästökauppajärjestelmään kuuluvien kasvihuonekaasupäästöjen osuus); Euroopan komissio (Ympäristöverot, työn verotus ja BKT): Eurostat (kaikki muut indikaattorit).

LIITE D: VUOSIEN 2021–2027 KOHEESIOPOLIITTISTA RAHOITUSTA KOSKEVAT INVESTOINTIOHJEET SUOMELLE

Tässä liitteessä esitetään komission yksiköiden alustavat näkemykset ensisijaisista investointialoista ja vuosien 2021–2027 koheesiopolitiikan tehokasta toteuttamista koskevista puitteista. Näkemykset perustuvat komission 2. toukokuuta 2018 antamaan ehdotukseen seuraavasta monivuotisesta rahoituskehyksestä vuosiksi 2021–2027 (COM(2018) 321). Tässä luetellut ensisijaiset investointialat perustuvat kertomuksessa arvioitujen investointien pullonkaulojen, investointitarpeiden ja alueellisten erojen muodostamaan laajempaan yhteyteen. Tämä liite muodostaa perustan Suomen ja komission yksiköiden väliselle vuoropuhelulle koheesiopolitiikan rahastojen (Euroopan aluekehitysrahasto ja Euroopan sosiaalirahasto plus) ohjelmasuunnittelusta ([33]).

Toimintapoliittinen tavoite 1: Älykkäämpi Eurooppa – innovatiiviset ja älykkäät teollisuuden muutokset

Vaikka painopiste on ollut hyvin toimivan innovaatioekosysteemin luomisessa, yritysten tutkimus- ja kehittämistoiminnan intensiteetti, julkinen tutkimus- ja kehitystuki ja muut yritysten innovaatiomenot ovat vähentyneet ja tiedemaailman ja yritysten välistä yhteistyötä ja kansainvälistymistä olisi lisättävä edelleen. Sen vuoksi on todettu merkittäviä investointitarpeita ([34]), jotka liittyvät **tutkimus- ja innovointivalmiuksien lisäämiseen ja kehittyneiden teknologioiden käyttöönoton parantamiseen** tarvittaessa alueellisten älykkään erikoistumisen strategioiden mukaisesti. Investointeja tarvitaan etenkin, jotta voidaan

- parantaa innovointisuorituskykyä ja edistää tuottavuuden kasvua määrittämällä älykkään erikoistumisen alat kansallisten ja alueellisten tarpeiden ja mahdollisuuksien perusteella; kehittää tutkimus-, osaamis- ja innovointiklustereita, jotka pohjautuvat alueellisiin vahvuuksiin kaikilla alueilla, erityisesti pohjoisen harvaan asutuilla alueilla ja muilla siirtymäalueilla; myös käyttämällä pilotti-, kokeilu- ja demonstrointiympäristöjä; edistämällä kehitysalustoja; ja lisäämällä yritysten ja korkeakoulujen välistä yhteistyötä sekä alueiden välistä yhteistyötä uusissa arvoketjuissa, myös yli rajojen, minkä tahansa asiaankuuluvan strategian, erityisesti Itämeri-strategian puitteissa;

- vahvistaa yritysten innovointitoimintaa; myös edistämällä tuotteiden, palvelujen ja tuotantomenetelmien kehittämistä, kaupallistamista ja uusien teknologioiden käyttöönottoa; tukemalla uusien tuotteiden, materiaalien ja tuotantomenetelmien prototyyppejä, pilotointia ja demonstrointia; kehittämällä elinkeinoelämää tukevaa soveltavaa tutkimusta, selvityksiä ja kokeiluja sekä toiminta- ja kaupallistamisprosesseja; edistämällä ympäristöhaittoja ja –riskejä vähentäviä innovaatioita; ja edistämällä sellaisia ympäristön ja resurssien laatuun ja kestävään hyödyntämiseen liittyviä tutkimus-, kehittämis- ja innovointitoimintoja, jotka luovat tärkeitä toimintaedellytyksiä elinkeinoelämälle, sekä niitä tukevia pilotti- ja demonstrointitoimia.

Nopeasti kasvavien innovatiivisten yritysten ja startup-yritysten osuus on pienempi kuin EU:ssa keskimäärin. Sen vuoksi on todettu merkittäviä investointitarpeita, jotka liittyvät **pienten ja keskikokoisten yritysten kasvun ja kilpailukyvyn parantamiseen** älykkään erikoistumisen strategian mukaisesti. Investointeja tarvitaan etenkin, jotta voidaan

- luoda uutta liiketoimintaa; myös tukemalla uusien yritysten käynnistämistä ja uuden liiketoiminnan kehittämistä samoin kuin pienten ja keskisuurten yritysten ideoiden, tuotteiden ja palvelujen kaupallistamista ja markkinoille pääsyä;

- edistää pienten ja keskisuurten yritysten kasvua ja kansainvälistymistä; myös lisäämällä

([33]) Tätä liitettä tarkasteltaessa olisi otettava huomioon ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi Euroopan aluekehitysrahastosta ja koheesiorahastosta (COM(2018) 372) samoin kuin ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi Euroopan sosiaalirahasto plussasta (COM(2018) 382) ja erityisesti näissä ehdotuksissa esitetyt vaatimukset temaattisesta keskittämisestä ja varojen osoittamisesta kaupunkien kestävään kehittämiseen.

([34]) Tarpeet luokitellaan intensiteetin mukaan kolmeen ryhmään alenevassa järjestyksessä: ensisijaiset tarpeet, merkittävät tarpeet ja tarpeet.

kansainvälisille markkinoille tähtäävien kasvuyritysten liiketoimintaosaamista ja kansainvälistymisvalmiuksia; tukemalla pienten ja keskisuurten yritysten investointeja ja kehityshankkeita; kehittämällä yritysklustereita, verkostoja ja muita yhteistyömuotoja, joihin osallistuu myös suuria yrityksiä ja joilla muun muassa parannetaan Itämeren alueen näkyvyyttä yrittäjyyden klusterina investointien ja asiantuntemuksen houkuttelemiseksi.

Vaikka Suomi kuuluu EU:n kehittyneisiin digitaalitalouksiin, julkisten palvelujen digitalisointi edellyttää lisätoimia, yrityksille suunnatut digitaaliset julkiset palvelut ovat edelleen vähäisiä, yritysten välillä on yhä merkittäviä eroja digitaaliteknologian integroinnissa ja sähköinen kaupankäynti ja rajat ylittävä verkkokauppa ovat jääneet kehityksestä jälkeen. Sen vuoksi on todettu investointitarpeita, jotka liittyvät sen varmistamiseen, että **kansalaiset, yritykset ja viranomaiset hyötyvät digitalisaation eduista**. Investointeja tarvitaan etenkin, jotta voidaan

- lisätä tieto- ja viestintätekniikan käyttöönottoa pienissä ja keskisuurissa yrityksissä;
- parantaa sähköistä hallintoa ja sähköisiä palveluja, myös ottamalla käyttöön Euroopan laajuisia rajat ylittäviä yhteentoimivia palveluja.

Suomen innovaatiojohtajuudella ei ole odotettuja taloudellisia vaikutuksia, osaavasta työvoimasta on pulaa, ja osaamisen siirto on vielä riittämätöntä. Sen vuoksi on todettu investointitarpeita, jotka liittyvät **älykästä erikoistumista, teollisuuden muutosprosessia ja yrittäjyyttä tukevan osaamisen kehittämiseen**. Investointeja tarvitaan etenkin, jotta voidaan

- edistää innovointijohtamista pienissä ja keskisuurissa yrityksissä; ja tukea uudelleenkoulutusta yrityksissä, alueilla ja älykkäissä kaupungeissa älykkään erikoistumisen aloilla, myös yhteistyössä Itämeren alueen kanssa;
- kehittää korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten valmiuksia parantaa tutkimushankkeidensa kaupallista kannattavuutta ja markkinarelevanssia sekä osallistua interaktiivisiin ja avoimiin innovointiprosesseihin ja tehdä yhteistyötä niiden puitteissa; ja integroida koulutuslaitokset paremmin innovaatioekosysteemeihin, myös rajojen yli.

Toimintapoliittinen tavoite 4: Sosiaalisempi Eurooppa – Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpano

Työttömyysaste ja työvoiman ulkopuolella olevien osuudet ovat suurempia kuin muissa vertailukelpoisissa Pohjoismaissa. Työvoima vähenee väestön ikääntymisen vuoksi. Sen vuoksi on todettu merkittäviä investointitarpeita, jotka liittyvät **työnsaantimahdollisuuksien parantamiseen**. Investointeja tarvitaan etenkin, jotta voidaan

- tarjota työttömille ja työelämän ulkopuolella oleville, myös nuorille, monialaista tukea ja palveluja;
- tukea itsenäistä ammatinharjoittamista, yrittäjyyttä ja yritysten perustamista;
- kehittää työ- ja yksityiselämän tasapainottamista edistäviä toimenpiteitä;
- edistää työmarkkinaosapuolten, kansalaisyhteiskunnan ja yritysten toteuttamia toimia, joilla puututaan syrjintään ja sukupuolten väliseen palkkaeroon työmarkkinoilla ja joilla edistetään sukupuolten tasavertaista osallistumista työmarkkinoille.

Työvoimapulaa esiintyy eri aloilla. Tiettyjen ryhmien koulutustausta on selvästi kansallista keskiarvoa heikompi. Sen vuoksi on todettu ensisijaisia investointitarpeita, jotka liittyvät **elinikäisen oppimisen, erityisesti kaikille tarkoitettujen joustavien jatko- ja uudelleenkoulutusmahdollisuuksien edistämiseen, muutosten ja työmarkkinoiden tarpeisiin perustuvien uusien osaamisvaatimusten ennakoimiseen paremmin, ammatinvaihdon helpottamiseen ja ammatillisen liikkuvuuden edistämiseen**. Investointeja tarvitaan etenkin, jotta voidaan

- tukea joustavia oppimispolkuja koko eliniän ajan, tarvittaessa yhteistyössä työmarkkinaosapuolten, kansalaisyhteiskunnan ja muiden sidosryhmien kanssa;
- tukea työnantajia, jotta ne voisivat hyödyntää täysipainoisesti inhimillistä pääomaa, sopeutua muutoksiin, kehittää työvoimakoulutusta ja lisätä ammatillista liikkuvuutta;
- torjua koulunkäynnin keskeyttämistä riskiryhmissä ja parantaa siirtymistä koulusta työelämään.

Työmarkkinoiden ulkopuolella olevien osuus on erityisesti miesten osalta suurempi kuin muissa vertailukelpoisissa Pohjoismaissa. Sen vuoksi on todettu merkittäviä investointitarpeita, jotka liittyvät **aktiivisen osallisuuden tukemiseen, jotta voitaisiin edistää yhtäläisiä mahdollisuuksia ja aktiivista osallistumista sekä parantaa työllistettävyyttä**. Investointeja tarvitaan etenkin, jotta voidaan

- kehittää monialaisia politiikkoja ja palveluja sosiaalisen osallisuuden lisäämiseksi, yhteisölähtöiset ja pitkäaikaishoitopalvelut mukaan luettuina;
- varmistaa tehokas siirtyminen aktivointitoimenpiteistä työllisyyteen, myös maahanmuuttajien ja vammaisten osalta;
- lieventää aineellista puutetta jakamalla elintarvikkeita vähävaraisimmille ja tarjoamalla liitännäistoimenpiteitä.[2]

Koheesiopolitiikan tulokselliseen toteuttamiseen vaikuttavat tekijät

- sosiaalisen innovoinnin, sosiaalisten kokeilujen ja innovatiivisten lähestymistapojen levittämisen tukeminen;
- työmarkkinaosapuolten, kansalaisyhteiskunnan ja muiden sidosryhmien riittävä osallistuminen poliittisten tavoitteiden saavuttamiseen;
- välittävien elinten ja tuensaajien valmiuksien lisääminen hankkeiden valmistelussa ja täytäntöönpanossa;
- rahoitusvälineiden ja/tai Suomen InvestEU-rahoituksen laajempi käyttö tuloja tuottaviin ja kustannuksia säästäviin toimiin;
- tarvittaessa hyödynnetään Pohjois- ja Itä-Suomen kokemuksia, jotka on saatu teollisuuden muutosprosessia koskevan komission pilottihankkeen täytäntöönpanon aikana.

LÄHDELUETTELO

Suomen pankki (2018), Euro ja talous 2/2018.

Elinkeinoelämän keskusliitto (2019), https://ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2019/01/31/ekn-yrityskysely-viranomaisprosessit-nopeutuneet-silti-27-miljardin-investoinnit-kesken-lupakasittelyssa/ .

Euroopan keskuspankki (2017), Survey on the access to finance of enterprises in the Euro area, October 2016 - March 2017, Frankfurt 2017. Euroopan ammatillisen koulutuksen kehittämiskeskus (2018), *Developments in vocational education and training policy in 2015-18, Progress towards the medium-term deliverables of the Riga conclusions* — Finland, Luxembourg — Julkaisutoimisto.

Euroopan komissio (2017), *Regional innovation scoreboard*, Bryssel.

Euroopan komissio (2018a), *Taxes in Europe database*, DG TAXUD, Bryssel.

Euroopan komissio (2018b), *Suomen maaraportti*, Bryssel.

Euroopan komissio (2018c), *Fiscal Sustainability Report 2018*, Bryssel.

Euroopan komissio (2018d), *Survey on the access to finance of enterprises (SAFE*), Bryssel, http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/data-surveys_en.

Euroopan komissio (2018e), *The 2018 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2016-2070*), Institutional Paper 079, toukokuu 2018, Bryssel.

Euroopan komissio (2018f), *Youth Guarantee data collection*, Bryssel.

Euroopan komissio (2018g), *Study supporting the evaluation of the Council recommendation on the integration of long-term unemployed into the labour market, Case study report: Finland*, Bryssel.

Euroopan komissio (2018h), *Employment and Social Developments in Europe – Annual Review 2018*, Euroopan unionin julkaisutoimisto, Luxemburg, 2018.

Euroopan komissio (2018i), *Education and training monitor*, Bryssel.

Euroopan komissio (2018j), *European innovation scoreboard*, Bryssel.

Euroopan komissio (2018k), *Digital Scoreboard, https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-scoreboard*.

Euroopan komissio (2018), *Euroopan vähittäiskauppa-alan päivittämisestä 2000-luvulle* (COM(2018) 219 final) ja liite, jossa esitetään vähittäiskaupan sääntelyindikaattori, samoin kuin tiedonantoon liittyvä komission valmisteluasiakirja, Bryssel.

Euroopan komissio (2018m), *Regional ecosystem scoreboard*, Bryssel.

Euroopan komissio (2019), *Taxation Trends Report*, Bryssel.

Euroopan komissio ja neuvosto (2018), *Yhteinen työllisyysraportti, oheisasiakirja komission tiedonantoon vuotuisesta kasvuselvityksestä 2019*, COM(2018) 761 final.

Euroopan ympäristökeskus (2017), *Environmental taxation and EU environmental policies*, s. 27.

Euroopan parlamentti ja neuvosto (2018), asetus (EU) 2018/1999, annettu 11 päivänä joulukuuta 2018, energiaunionin ja ilmastotoimien hallinnosta.

Eurostat (2015), *Community Innovation Survey 2010 and 2014*, Luxemburg.

Eurostat (2018a), *Statistics*, Luxemburg.

Eurostat (2018b), *Statistics*, *Inactive population not seeking employment by sex, age and main reason* [lfsa_igar], Luxemburg.

Eurostat (2018c), *General government expenditure by function*, Luxemburg.

Liikennevirasto (2018a), *Jäämeren rataselvitys*, Helsinki.

Liikennevirasto (2018b): ”Rataverkon kokonaiskuva – Lähtökohtia ja näkökulmia”, Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 37/2018. (https://julkaisut.liikennevirasto.fi/pdf8/lts_2018-37_rataverkon_kokonaiskuva_web.pdf)

Fornaro P. ja Luomaranta H. (2018), *Economic modelling aggregate fluctuations and the effect of large corporations — Evidence from Finnish monthly data*, Economic Modelling, Volume 70, s. 245–258, Elsevier, huhtikuu 2018.

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999317302614.

Kansainvälinen energiajärjestö (2018), *Energy Policies of IEA Countries: Finland 2018 Review*, Pariisi.

Kansainvälinen valuuttarahasto (2017), *Finland — Staff Report for the 2017 Article IV consultation*, Washington, joulukuu 2017.

Kansainvälinen valuuttarahasto (2018), *Finland — Staff Report for the 2018 Article IV consultation*, Washington, joulukuu 2018.

Kansaneläkelaitos (2019), *Muutoksia Kelan etuuksiin vuonna 2019*, https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/muutoksia-kelan-etuuksiin-vuonna-2019.

Kohtaamo (2018), http://kohtaamo.info/ohjaamotkysyvat.

Koski O. ja Husso K. (2018), *Tekoälyajan työ: neljä näkökulmaa talouteen, työllisyyteen, osaamiseen ja etiikkaan*, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 19/2018, http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-311-5.

Leino K., Nissinen K., Puhakka E. ja Rautopuro J. (2017), *Lukutaito luodaan yhdessä (PIRLS 2016)*.

Maarianvaara, J. (2018), *Selvitys palkka-avoimuudesta*, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 41/2018, 16.10.2018.

McKinsey (2017), *Digitally-enabled automation and artificial intelligence: Shaping the future of work in Europe's digital front-runners.*

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017), *Suomen tekoälyaika: Suomi tekoälyn soveltamisen kärkimaaksi: Tavoite ja toimenpidesuositukset*, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 41/2017, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2018), *Osatyökykyisten reitit työllisyyteen – etuudet, palvelut, tukitoimet*, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 43/2018, Helsinki.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2016), *Selvitys Koillisväylän tietoliikennekaapelihankkeesta*, tiivistelmä, marraskuu 2016.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2018), tiedote vuoden 2019 talousarvioehdotuksesta, 2. lokakuuta 2018, Helsinki.

OECD (2017), *The digital transformation: Finland*, Pariisi, https://www.Organisation for Economic Cooperation and Development.org/finland/sti-scoreboard-2017-finland.pdf.

OECD (2018a), *Inventory of support measures for fossil fuels*, Pariisi, 2018.

OECD (2018b), *Statistics*, Pariisi.

OECD (2018c), *Automation policy brief*, Pariisi, http://www.Organisation for Economic Cooperation and Development.org/employment/Automation-policy-brief-2018.pdf.

OECD (2018d), *Working together: skills and labour market integration of immigrants and their children in Finland*, Organisation for Economic Cooperation and Development, Publishing, Pariisi, https://doi.org/10.1787/9789264305250-en.

OECD (2018e), 18.10.2018 uutiskirje, Pariisi.

OECD (2018f), *The resilience of students with an immigrant background: factors that shape well-being*, Pariisi, maaliskuu 2018.

Poghosyan T. (2018), *Regional Labour Mobility in Finland*, International Monetary Fund Working Paper WP/18/252, International Monetary Fund, Washington, marraskuu 2018.

Valtioneuvoston kanslia (2017), *Opiskelijatutkimus*, Helsinki.

Valtioneuvoston kanslia (2018a), *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa, Ratkaisuja työn murroksessa*, Valtioneuvoston julkaisusarja 30/2018, http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-674-4, Helsinki.

Valtioneuvoston kanslia (2018b), *Ministerit Berner ja Simson*: *Helsingin ja Tallinnan välinen tunneli tärkeä tulevaisuuden suurhanke*, Helsinki, https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ministerit-berner-ja-simson-helsingin-ja-tallinnan-valinen-tunneli-tarkea-tulevaisuuden-suurhanke.

Tilastokeskus (2018a), tilastoja, Helsinki.

Tilastokeskus (2019), *Avoimet työpaikat; käsitteet ja määritelmät*, Helsinki, http://tilastokeskus.fi/til/atp/kas.html.

The Barents Observer (2018), *Finland says new Arctic railway should lead to Kirkenes*, maaliskuu 2018, https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2018/03/finland-says-new-arctic-railway-should-lead-kirkenes.

Opetusalan ammattijärjestö (OAJ) – Opettaja (OAJ-areena) (2018), tilastollinen lähde.

World Economic Forum (2017), The Global Competitiveness Report 2017–2018, Geneve. Yleisradio Oy – (2018), Helsinki, https://yle.fi/uutiset/3-10524820io-Television broadcasting company (2018), Helsinki, https://yle.fi/uutiset/3-10524820.